М. І. МАНДРИКА

Симфонія віків

Поеми і лірика

ТОМ III

diasporiana.org.ua

M. I. MANDRYKA

SYMPHONY OF CENTURIES

EPIC AND LYRIC POEMS

(In Ukrainian)

Vol. III

Winnipeg 1961 Canada

Trident Press Ltd.

М. І. МАНДРИКА

Симфонія віків

ПОЕМИ І ЛІРИКА

ТОМ III

Вінніпег 1961 Канада

Друком Видавничої Спілки „Тризуб"

БІБЛІОТЕКА
ЗДУ

РОЗДІЛИ:

Стор.

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ 5

МАЗЕПА. ПОЕМА 15

ЯБЛУНЕВИЙ ЦВІТ 89

КАНАДА. ПОЕМА 111

ПОВІСТЬ ВРЕМЕННИХ І НЕВРЕМЕННИХ ЛІТ. ПОЕМА 145

ВІЗІЇ 191

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Оця збірка творів М. І. Мандрики складається з трьох більших поем: **„Мазепа", „Канада"** та **„Повість временних і невременних літ"** і ліричних поезій в двох розділах **„Яблуневий цвіт"** та **„Візії".**

Поема **„Мазепа"** була написана неначе епілог на „Мазепинський 1959-ий рік", який було відзначено в країнах вільного світу низкою академій, концертів, вистав і т. п. Ефемерність цих акцій скоро прошуміла, лише українські науковці та письменники залишили низку цінних праць, в зв'язку з 250-тиліттям з дня смерти Мазепи. Отак появилася цінна студія проф. О. Оглобина „Гетьман Мазепа та його доба" (ЗНТШ 170, 1960), розвідка проф. К. Біди „Союз гетьмана Мазепи зі шведами" (Вінніпеґ, 1959), нарис проф. В. Доманицького „Націотворча роля гетьмана Мазепи" (Чікаґо, 1960) і ін.

Крім цього появилися нові Мазепіяна в ділянці поезії, прози й драми.

Між іншим на річній конвенції Американської Асоціяції Вчителів Слов'янських та Східно-европейських Мов (ААТСЕЕЛ) у Чікаґо в грудні 1959 р., д-р Дж. Повлс із Цінціннаті мав цікаву доповідь про „Історизм Полтави А. С. Пушкіна". У висновках він ствердив, що бувають в історії випадки сильнішого діяння на людську ментальність літературних творів, від історичної правди. До таких творів належить Пушкінова „Полтава" й єдина рада на це — поставити щось рівноцінне, однаково мистецьке, але сперте на історичну правду.

Ще не цілком прогомоніли ці теоретичні міркування, коли, немов свіжий відгомін кинутих на закінчення Мазепинського року думок, з'явилася поема М. І. Мандрики, в якій він змальовує постать Мазепи в такому світлі, в якому передала його нам справжня непідфальшована історія. Свідомий свого завдання й глибоко переживаючи кривду, нанесену пам'яті великого Гетьмана великодержавними поетами в роді Пушкіна, він мужньо протиставить свою поему їхнім посяганням на стару козацьку славу:

Ганьбив тебе поет „хафтанний",
Віки кляли тебе попи,
Я ж восхвалю тебе, Гетьмане,
Хоч на похвали я скупий . . . —

В поемі Мандрики знаходить читач два основні способи в зображенні постаті Мазепи — негативний і позитивний. У першому випадку поет заперечує легенди, що їх витворила фантазія, чи злоба віків. Отак, між іншим, він переконливо заперечує видумку про прив'язання молодого Мазепи до спини коня, видумку, що обійшла ввесь світ і зробила незаслужено з Мазепи тип романтичного шукача любовних пригод. Спростовує він і інші неісторичні видумки про Мазепу.

До негативної методи належатимуть у поемі місця, що висвітлюють Мазепині політично-стратегічні, чи особисто-інтимні моменти, досі з'ясовувані в від'ємному світлі. Тут треба з признанням для поета видвигнути два факти, визначні своєю новістю й оригінальністю. Малюючи постать Карла XII й його загонів в Україні, Мандрика підкреслює з усім реалізмом легкодушність шведського короля й хижацький характер його кампанії.

О Карле! Ти звернув з дороги,
Не другом — ворогом вступив
На наші землі, й перемоги
Щасливий час занапастив . . .
„Війна годується війною!"
Палив ти села, гнав людей
І брав нещадною рукою
Хліб з рота у малих дітей . . .

Карло XII у нього „хлоп'я зарозуміле й горде", що хоче слави й перемог „на нашій крові і кістках".

Автор ставиться рішуче негативно до особи царя. Петро I, названий пізнішими російськими істориками „Великим", у Мандрики справді „великий" — але... хижак і злодій. Він (зрештою згідно з історичною правдою) зображує його, як людину честолюбну, жорстоку, віроломну й підлу:

Чуй Петре! Ти в чужій господі,
Береш добро ти не своє . . .
Ти грабіжник з дороги, злодій . . .
Ти подивися, що ти є!

Рівнобіжно з неґацією в Мандрики йде афірмація — позитивне, додатнє зображення постатей і подій. Мазепа в нього носій державницьких і національних ідеалів українського народу. Опинившись кількакратно в обличчі зради „союзника" Петра, головно в випадку козаків, засланих на канальські роботи, й інших, він пізнав, що Петро тільки прикривається приязню, а в дійсності висмоктує найкращі сили з України. Й ось у його душі родиться плян відплати. Єдиний природній союзник для нього — ворог Петра, далекий сусід із-за моря, шведський король. В душі Мазепи клюється плян — використати політично-стратегічну констеляцію для перемоги над ворогом України. Це велика ціль і до неї прямує гетьман.

З'єднать всі землі України
За правим берегом Дніпра
І в слушну, добрую годину
Прогнать зрадливого Петра.

В ім'я великої справи він часом жертвує своїх найближчих. Так, напр., коли Матвій Мандрика прилюдно осуджував Мазепу за московське братання —

Мазепа сотника Петрові
Віддав на страту, на загин —
Ціною жертвенної крови
Зберіг себе на дальший чин..

Те саме з Палієм:

Грішний я!
Віддам Ваалові Петрові
У жертву друга Палія!
І Ти, о Боже, охороиш
Його від кривди і біди,
А нам, о Господе, поможеш . . .
Молю, на поміч нам прийди!
Дай визволить наш люд хрещений,
Дай визволить наш рідний край!

Те саме з Кочубеєм і Іскрою. Як державний муж, як політик і дипломат, Мазепа мав перед очима велику ціль і для неї приносив у жертву менші справи. І коли автор кінчає свою поему значущим ствердженням, що

Мазепа духом переміг,

то це ствердження випливає чітко з усієї поеми, воно є логічне заключення-висновок усіх попередніх розділів, в яких змальовано постать гетьмана.

Композиційно поема Мандрики здійснюється на канві особистої історії Мазепи та на подіях його часу. Все пов'язане хронологічно головною постаттю гетьмана й немов крізь його призму бачимо Дорошенка, Петра, Кочубея, Мотрю, Карла й інші другорядні постаті.

Закінчує автор свою поему рішучою протитезою Пушкінському, а значить і офіційно московському, осудові Мазепи — своїм возвеличанням його:

Що скажеш ти нащадку милий
За двісті чи за триста літ?
Чи буде суд твій справедливий?
Чи будеш вільний, як той світ . . .
Як будеш вільний в Україні,
В державі Радости й Добра,
Ти будеш честить, як святиню,
Мазепи пам'ять і діла.
Якже ж ти будеш ще терпіти
Чуже панування і гніт,
То буде, як зоря, горіти
Тобі Мазепин заповіт.

Поема **„Канада"** — це образ нового українського П'ємонту і нової батьківщини українських поселенців.

Розлогі простори Канади були здавна тереном експансії її різних етнічних груп: французів, британців, голляндців, німців, і ін. У сімдесятих роках 19-го сторіччя, — разом з першими назвами з України, в роді „Хортиця" — поселилися: перший відомий у Канаді українець — Коцур, а за ним прийшла черга на Єлиняка й Пилипівського в 1890-тих роках, а там — масової імігрaції на переломі століть, що з різними фазами й інтензивністю триває до сьогодні.

Український народ, поселяючись у Канаді, привозив із собою не тільки тверді загартовані руки до праці, але й великі культурні цінності — традиції стародавнього життя-буття. Це стосується однаково матеріяльної, як і соціяльної, як врешті й духової культури. В цій останній ділянці окремої уваги заслуговує поетична творчість українських поселенців, так народна словесність (фольклор), як і література.

Одне з передових місць в українсько-канадійській літературі займає д-р М. І. Мандрика. Як потомок старого козацького роду, якому справді „нема переводу", він наполегливо працює

над канадською тематикою й перетоплює її в своєму творчому горнилі. Побіч деяких канадських мотивів у попередніх своїх збірках, із яких на окрему увагу заслуговує вірш „Канада" в збірці „Золота Осінь" (1958), в оцій поемі „Канада" він дає широкий образ нової прибраної батьківщини. Читач находить тут усе: і географію Канади „від моря до моря", і її історію, і індіян, і французів, і британців, і українців, і інших поселенців, включно з новим „Тель Авівом"; відображене тут українське життя від самих його початків у Канаді, згадано визначних піонерів-прихильників, — одним словом усе, чим жила й живе „канадська Україна", як її називали ще в початках 20-го сторіччя.

Усе це передав Мандрика в поетичній формі, легким віршем, епічним стилем з ліричними дігресіями, цікавими порівняннями й смілими новотворами.

З ідейного погляду поема висловлює признання Канаді — країні волі й добробуту за те, що вона широко відкрила українським поселенцям свої рамена й стала новим П'ємонтом українського вільного життя. Тут українські поселенці не тільки здобули собі нове прибіжище для збереження українського національного життя, але й причинилися до загального росту й добробуту країни. В цьому їхня велика місія, зокрема в західньоцентральній Канаді, й у цьому запорука світлого майбутнього української спільноти в цій країні.

В цілому твір Мандрики — визначне досягнення в ділянці української канадіяни, цінний подарунок канадській культурі напередодні столітнього ювілею країни і гідний вклад українського духа в культурну мозаїку Канади.

Поема **„Повість временних і невременних літ"** — поетичний огляд історії України з найдавніших часів до наших днів. Як на фільмовій ленті проходять перед очима читача праукраїнська, дохристиянська доба життя нашого народу, після неї героїчна доба київської Русі-України, часи першої після татар руїни, славна козаччина, друга руїна, відродження „Шевченкової" нації, перша й друга світові війни й сучасний під'яремно-совєтський режим. Найяскравіше змальовано в поемі сучасність з її воєнними й післявоєнними страхіттями, катакомбами німецьких і большевицьких жертв. Поет одначе не впадає в безнадію, а оптимістично змальовує майбутнє України, що буде світле й щасливе під кожним оглядом:

Померлим Слава, а живим Життя!
Минулим дням не буде вороття.
Прийдуть нові, невідомі ще, дні
І виростуть нові ще покоління,
Вже не такі, як ми, — напевно ні,
Але з того ж дідівського насіння . . .
Умре татарщини останній кат,
Нові приходити все будуть Весни,
Земля все буде більше розцвітать,
В найкращу Весну вся вона воскресне!
Ненависть вгасне й рани заживуть,
І буде вільна й радісна людина,
І Божим раєм всі краї назвуть
Той край, що зветься Україна!

Хоч в українській літературі подібну „поетичну" історію України давали нам П. Куліш, О. Олесь і інші, то проте Мандрикова поема — нове слово в цьому напрямку. Нове не тільки тематикою, доведеною до нашої жорстокої сучасности, але нове й підходом і стилем .Автор, як колись невідомий співець „Слова о полку Ігореві", перекидається „мислею по дереві, сірим вовком по полі, сизим орлом під оболоками". Різнородність тематична йде в нього в парі з формально-стилістичною різноманітністю: тут і розміри вірша, і ритм і рифма все на послугах змісту. Композиційно автор уложив увесь матеріял у п'ять окремих частин („Князі", „Татари", „Відродження", „Воскресення", „Царство звіра"), крім заспіву, прелюдії та фіналу. У цьому останньому, що хоч він зовсім оригінальний, то проте так нагадує Юрія Клена з його „Тож помолімось . . ." автор дає оптимістично-бадьорий тон.

„Яблуневий цвіт" та **„Візії"** — це немов ліричний віддих між поемами великого формату. Він вказує на дальше витончення поетичного світосприймання й смаку. Дуже цікаві чоловіче-доспілі рефлексії поета й реакції його поетичної уяви на окремі моментп його життя. Отак, напр., вірш із літа 1960 р. прекрасно характеризує його пов'язаність із двома дійсностями: канадською й українською:

Колись Великий Володимир,
Як літня встоялась пора,
Звалив усі старі кумири,
Київ же скликав до Дніпра

Й хрестив їх Духом і Водою.
І Русь-Вкраїна зацвіла
Новою Хрещення добою,
Що радість людям принесла.

Тому, коли я в воду вхожу
Озер канадських в літний час,
Десницю відчуваю Божу,
Що ласкою дарує нас.

Ніби виконую великий
Єднання з предками обряд:
Передо-мною ясноликий
Князь київський і Київ град.

Даржа, що голуб не літає,
Лише над водами чайки —
Нам сонце з неба висипає
Дари Господньої руки.

В цілому нова книжка Мандрики це дальший крок у його творчій лабораторії, це дань дням, що були й існують, це візія днів, що прийдуть. Мандрика — поет не уступає тут перед Мандрикою — мислителем, філософом. Треба думати, що громадськість прийме й цю книжку так тепло й дружньо, як приймала його попередні збірки.

Вінніпег, 1. 6. 1961.

ЯР. РУДНИЦЬКИЙ

СИМФОНІЯ ВІКІВ

Я чую голос давніх, давніх днів . . .
То не слова, лиш музика в промінних,
Симфонія відспіваних віків
Минулих поколінь в новїй покоління.

В ній Птах Століть клекоче в облаках
І в'яже Врем'я давне й сьогочасне,
В ній дух прапрадідів, поляглих у боях,
Горить вогнем, ніколи не загасне.

Я чую шелест Будучності струн,
Ще ненароджені, в „небулі' звуки,
Що виллються в новий величний струм
Симфонїї праправнучих онуків.

В Безсмертності неперервний хід
Землі моєї — в змінах і обновах . . .
В Симфонію віків і наш увійде слід —
Наслідство наших діл і творчість Слова.

МАЗЕПА

ПОЕМА

ПРОЛОГ

Ганьбив тебе поет „кафтанний",[1])
Віки кляли тебе попи, —
Я ж восхвалю тебе, Гетьма́не,
Хоч на похва́ли я скупий.
Я воскрешу забуту славу
І блиск твоєї булави́ . . .
Гетьмане, зодчий дух держави,
На труд мене благослови!

МАЗЕПА В УКРАЇНІ

"Вже досить Кракова й Варшави,
В забавах блазнів час губить,
Чи для чужої честі й слави
Своїм умом, знанням служить,
Коли моя земля, Вкраїна,
Уся в крові, уся в огні . . .
Нехай же має в час цей сина,
Не пасинка вона в мені!
Моя земля — князів держава,
Скарб Володимира і Льва;
Повернеться колишня слава,
Одійде Польща і Литва
На піски їхні і багнища,
І встане край мій із вогнів,
За Польщу і Литву сильніша
Держава вільних козаків!
Богданом звалена й розбита,
В козацьких лицарських боях,
Зійшла Річ Польська Посполита
На свій кривий останній шлях.
Уже єднає Дорошенко
Козацькі сили і краї . . .
О помолись за мене, ненько,
В чернечій келії своїй!
Благослови свого ти сина
Забути ласку королів
На славу й щастя України,
Держави Київських Князів".

***

З наметів пишних Казимира[2])
Мазепа вийшов . . . На коня!

Кругом мовчала мряка сіра —
Далеко ще було до дня, —
Вояцтво стомлене все спало,
На чатах спали сурмачі,
Лише в степу перекликались
Вороння чорне та сичі.
"На Білу Церкву! В дім мій рідний!
Води живущої нап'юсь,
І, як прочáнин, грішний бідний
Перед Ісусом помолюсь.
За всі гріхи мої й провини,
За розкіш в ласці королів,
Малу любов до України —
Простить мені хай Божий гнів!
Від нині клятву я складаю
Служить святій моїй землі
До смерти . . . доки шаблю маю,
На страх царів і королів".

**
*

Здивований читач спитає:
Де ж той Мазепин дикий кінь,
Що десь степами пролітає
Вже кілька людських поколінь?
На нім Мазепа у знемозі
Нагий, прив'язаний, як сніп . . .
І раптом, як у чуді Божім,
Як той Софоклів цар Едіп[8])
(Що з скелі знятий пастухами),
Був знятий з мертвого коня
Десь в Україні козаками.
Та треба крихітку знання,
Щоб зміряти земні простори,
Від стін Варшави до Дніпра,
Через ліси, степи і гори,
Щоб байка про коня зійшла
У небуття . . . Нехай поети

Минулих рицарських віків,
В своїх поемах і сонетах,
Живуть іще мільйони днів
І напувають людські душі
Фантазій медом і вином . . .
Я ж читача повести мушу
Мазепиним важким шляхом.
На Чигирин з Білої Церкви
Мазепу понесе мій кінь,
Через поля і села мертві,
І людських тіл жахливу тлінь,
До Сонця — Лицаря Руїни
(Надій зів'ялих України) —
Старого гетьмана Петра
На правім березі Дніпра.

У ДОРОШЕНКА

"Мазепа? . . . Королівський радник?" —
Промовив гетьман, — "Пропустіть!
Послухаєм його поради . . .
Мене самого залишіть" . . .
— "Мазепа я . . . козак родовий,
Та й годі, батьку . . . Вже не час,
Щоб я носив кунтуш дворовий . . .
Багато служби є і в нас! . . .
Себе тобі, ясновельможний
На вірну службу віддаю,
Козацький дух непереможний
І шаблю гострую свою . . .
Може і я чимсь прислужуся
В твоїх прославлених ділах;
Вели, — нічим не погорджуся,
За честь служитиму, не страх!"
Дивився на нього Дорошенко
І думав: "Саме в добрий час,[4])
Коли щось замишля Ханенко.
Господь прислав тебе до нас" . . .
Сказав: "Гаразд! Твій досвід, сину,
Нам пригодиться. Бог святий
Поможе нам з'єднать Вкраїну
І повернути лад старий,
Козацький вільний, нелукавий,
Наслідда Київських Князів,
На щастя всім і Божу славу,
Без холопів і без панів".

РУЇНА

Росте в могутньості столиця
Петра — гетьмана, Чигирин,
Та лютим ворогам не спиться —
Пекельний замишляють чин.
Боїться Лях: в багатстві й славі,
На спадщинах ріки Дніпра,
Воскресне вільная держава,
Як Русь — імперія стара.
Москва в тривозі: не на руку
Такий могутній їй сусід,
Що може взять її науку
І знов в Москву топтати слід,
Як Сагайдачний в часі сму́ти.[5])
О ні, того не може не буть!
Вкраїну треба розчахну́ти!
І вже війська московські йдуть.
Татари наступ роблять з Криму,
В Поділлі Турки — на Ляхів;
З Петром "боронять" Україну
Й плюндрують гірше ворогів.
Втікають люди від Татарів,
Зі згарищ сел, геть за Дніпро;
В ясир дівчат, як ті отари,
Женуть невірні . . . А Петро?
В розпуці молить він султана
Подати руку . . . Подає
Та, за наказами корана,
Церкви під мечеті дає.
Грабує турок і вбиває . . .
Тяжка біда — гірка, стара . . .
Недобрим словом проклинає
Вкраїна гетьмана Петра.

А там, від Турка відпочивши,
Іде мечем на городи
Огидний Лях, в крові втопивши,
Веселі села і сади.
В огнях і крові Україна . . .
Людей, сполоханих з осель,
Жене пекельна хуртовина,
Пекельна дика каруселъ
З огню в огонь . . . Немає краю!
Земля пустіє . . . умирає.

***

Чи не оплакуєш, Гетьма́не,
Той час, коли ти впав у гнів,
Покинув військо під Ромна́ми
І сам, як хлопчик, полетів
У Чигирин жону карати,[6])
Від грішних любощів спасти.
В нікчемні пристрасті упав ти
І рідний край занапастив!
Тоді в Москву Ромодановський
Втікав, повалений у прах,
Зникав, як дим, полон московський
У лицарських твоїх боях . . .
Та жінка . . . жінка . . . Слабодухий!
Козацьку честь ти занехав.
Ти б Сагайдачного послухав,
Що жінку на тютюн зміняв.
Не верне ж пімста й кара втрати
Облудливих жіночих чар, —
Без жалю міг ти проміняти
На люльку шлюбний свій тягар.
Чи мало в Україні цвіту?
Чи мало красних вдів, дівчат,
Щоб серце гéтьмана зігріти,
А може й гéтьманшою стать!
Жінки й дівчата України

Тобі вклонялися б віки,
Коли б ти в двері Московщини
Затис козацькії полки.
Тепер оплакуєш, Гетьма́не,
Немудрий свій, поспішний чин —
Бо звалений тобою, гнаний,
Вернувсь в Україну москвин.
Ніби Самсон в руках Даліли,
Упав ти в силі у той час,
І вороги тебе посіли,
Що ти не встав уже ні раз.
Та замість Сонця України,
Що їй ти волю відборов,
Ти Сонцем - Лицарем Руїни
На вік в історію ввійшов.

МАЗЕПА В ДОРОЗІ ДО ХАНА

"Не перший раз тобі, Іване,
У Крим дорогу пробивать . . .
Відвідай знов від мене хана,
Проси його нам поміч дать . . .
Спиши листа — і в путь-дорогу.
Бо час не жде, земля горить . . .
І щиро помолися Богу,
Щоб до Сірка не заблудить.[7])
Він друг мій щирий, та не любить
Сусідів наших бусурман,
І по своєму пересудить,
Чи друг, чи недруг Кримський хан.
Тож Самойлович з ним ворожить,
На час догідний тільки й жде,
Коли під Чигирин ворожі
Полки московські приведе".
Так Дорошенкові накази
Мазепа вислухав, і — в путь!
Далекий путь, та вже не раз він
Літав в степу . . . Та як минуть
В степах цих Січову сторожу?
Пройти фігури і огні?
З надією на волю Божу,
Уже Мазепа на коні.
І з ним летить загін татарський, —
Почесний рій, — в Бахчисарай . . .
Тож, амбасадоре гетьманський,
Січ Запорожську обминай!

**
*

Не так зійшлося, як хотілось:
На другий день із чагарів,

Як віхри степові, злетіли
Загони з варт січовиків.
І не до хана, а до Січі
Гість Дорошенка завітав . . .
Сірко лиш подивився в вічі,
Мазепи довго не питав.
"В Батурин, гетьману до хати
Гінця з Чигрину проведіть . . .
Московські обминайте чати . . .
В дорозі гостя не згубіть!"
Заночували у паланці,
Як побратими - козаки,
Поснідали гуртом у-ранці
(Пекли Дніпрові судаки)
І рушили у путь - дорогу . . .
Мазепа бранець, в полоні,
Та швидше всіх в степу широкім
Летить він віхром на коні.
"В Батурин! — Добре! Божа воля . . .
Сама судьба мене веде:
І може наша світла доля
Там над Батурином зійде!"
І може ця нова дорога
До слави й щастя там лежить,
Коли гетьманського порога
Йому дано переступить.
І думу думає Мазепа
В дорозі дальній на коні,
І бачить він, як в сні поета,
Свій княжий трон в далечині.

У САМОЙЛОВИЧА

"Так, їхав я від Дорошенка
До хана . . . Тяжко це сказать,
Та як подумать хорошенько:
Кого ж хан мавби воювать? . . .
Гетьмащину? Чи ваших друзів?
Ні, Ляха, що неволить нас . . .
Коли б ти знав, в якій там тузі
Той бідний гетьман у сей час!
В козацькій дружбі простягає,
Вельможний, руки, щоб разом
Злучить від краю і до краю
Свою вітчизну вам обом;
В часі кривавому руїни
Не дать загинути до тла
Хрещеним людям України.
Та де ж тут воля його зла?!
Не має помочі від тебе,
Ясновельможносте, — прости!
І мусить кликати до себе
Татар, щоб землю захистить . . .
Чому ж не прийде на підмогу
Єдиновірная Москва?
Чому ж сестру свою убогу
Ляхам в неволю віддала?!"

**
*

Задумавсь Самойлович, слухав . . .
Давно Мазепу вже він знав.
"Це дипломат, і порох нюхав . . .
Не зле, коли б його я мав".
Подумав він і мовив тихо:
"Ти правду кажеш, — може й так.

А покищо не буде лиха,
Як ти, наш почесний - козак,
При нашім уряді зостанеш.
Людей нам треба до біди . . .
Придивишся до нас, приглянеш . . .
Гаразд? . . . Спочить іди".

⁂

І скоро придивився Мазепа
В гетьманські справи і діла;
З дороги до Татар халепа
Йому кебету принесла.
В Москву, до Со́фії - царівни
Мазепа їде післанцем.
Ніхто не справиться так вірно,
Ніхто не стане вже взірцем
Окрім Мазепи — дипломата
(Нема такої голови),
Яким Гетьманщина багата
В цей час. Так отже до Москви!

В МОСКВІ

Мазепа бачив світа много,
Та не бував ще у Москві;
Не бачив місця лобового,
Не йшов між вулиці криві.
Тут Кремль, обведений мурами,
Як в тій Китайщині старій,
Обсаджений кругом церквами,
Багатий тінями подій.
Тут Годунов, і цар Отреп'єв,
Тут Сагайдачного йшов кінь,
Тут Грозний Іоан Четвертий[8])
І сина, вбитого ним, тінь.
Та вже епоха Домострою
Трухлявіла, гнила стара,
І чулася понад Москвою
Доба прийдешняя Петра.
Ще Олексій Тишайший двері
Відкрив для Німців і Черкас,
І з Амстердаму й Гановеру
Дув вітер західний весь час.
Петро вже був тим вітром збитий —
Зненавидів старовину
І мріяв "топором" зробити
З Московії Німеччину.
Та був слабий ще і з Іваном
Коритись мусів він сестрі,
Хоч певний був, що незабаром
Замкне її в монастирі.

***

Царівну Софію на троні
Вітав Мазепа (— битий лис!);

Хвалив у царственній короні
Красу жіночу, мудрість, хист.
Від Самойловича подарки
Зложив усім, а про діла
З боярами й князями радив, —
У колі царського стола.
У Шекловитого обідав
(Що був в царівни за царя),
Івана тихого одвідав
Й непосидющого Петра.
Петро цікавився конями,
На подарунки не зважав,
Літав він верхи з козаками
І пруття шаблею рубав.
Не пропустив тоді нагоди
Петра Мазепа прихилить:
"Ніколи приязнь не пошкодить,
А нишком в серці буде жить".
Петро царем вже скоро буде,
І як той час його прийде,
То він Мазепи не забуде,
Бо доля знову їх зведе.

Вернувся з честю у Батурин
З Москви Мазепа. Гетьман рад:
Веселий ходить і безжурний:
"Мазепа справді цілий клад!"
Так став Мазепа дипломатом
До хана, королів, царів,
І генеральним маєстатом
Діла Гетьманщини повів.

УПАДОК ДОРОШЕНКА

"Нема надії . . . Гине, гине
Народ хрещений, а я — сам . . .
Пустинею стоїть Вкраїна . . .
Кому життя своє віддам?!
Не можу спать, не знайду місця
Від мук душевних і тортур . . .
На бочку з порохом би сісти
І запалить пекельний шнур . . .
Так скінчить все . . . Але не можу,
Душа моя болить, болить!
Я обіцяв Тобі, о Боже!
Моїй Україні служить.
І я служив, та від розпуки
Добром я зло тобі чинив . . .
О, скілько горя, скілько муки
Мій краю, я тобі зробив!
Татари, Турки, яничари
І навіть вірні козаки
Людей гонили, роздирали . . .
Не знали люди, як втекти,
Сховатися, найти рятунок
Від мук і смерти . . . За Дніпро? . . .
Чого ж спиняв я, нерозумний!
О кайся, грішнику, Петро!
Чи простить Бог тобі провини,
Що ти невільно їх чинив —
Узявся рятувать Вкраїну,
Не врятував її, згубив!"
Так Дорошенко у печалі,
Покинутий всіма людьми,
Оплакував скорботи й жалі
Старими гіркими слізьми.

І як шляхи йому зійшлися,
А ще тримався Чигирин,
Він скласти булаву рішився
На руки січових старшин.
Та Січ порадою відбулась
(І погодилась так Москва),
Щоб до Гетьманщини вернулась
Правобережна булава.
І день прийшов: в літаври били,
Стріляли почесно з гармат,
Як за Дніпром під Чигирином
Два гетьмани, як з братом брат,
В обійми впали на прощання,
І Дорошенко очі звів
На свій Чигирин востанне
І зник у куряві шляхів.

***

З рук Самойловича Івана[9])
Узяв Мазепа булаву
Правобережного гетьмана,
Якого везли вже в Москву.

МАЗЕПА — ГЕТЬМАН

Купався в ласці Самойлович
Царівни Софії й князів,
Старши́ні ж цей чванько-попович
Давно в печінках вже сидів.
І сам Ґоліцин рад був мати[10])
Козла відпущення за Крим,
Щоб власне ім'я врятувати
За похід програний, чужим.
І сталося: ніби нежданно
Старшинський вибух - заговір,
І Самойлович у кайданах
Через Москву пішов в Сибір.
Не був Мазепа в тім повинний,
Не зрадив гетьмана — мовчав,
Та не перечив він старшині,
Свої думки про себе мав.

**
*

Козацьку Раду вже скликають
І радяться про булаву,
Та все ж старшини ще не знають,
Хто зможе прихилить Москву.
"Мазепу, — підказав Ґоліцин, —
"А вам всім ранґи й ордени",
І мовчки (це не так, як в Січі!)
Запала рада старшини.
На завтра вибір. Дав не даром
Князь царську раду старшині.
Мазепа знав, що незабаром
Він мусить виправдать її.
Він знайде як, лиш треба часу,

Лиш треба булаву дістать,
І Бог поможе, хоч не зразу,
На ноги гетьманові стать.

***

І от вже гетьман, за підмогу,
З Ґоліциним на Крим іде.
Князь вірить, вірить (слава Богу!),
В сто тисяч армію веде.
І буде втішена Софія
І лаврами покритий князь,
І доки степ ще зеленіє,
Похід повернеться назад.

***

Як бачиш, друже мій коханий,
Читаючи оці рядки,
До трону княжого гетьмана
Був шлях нерівний і тяжкий.
Не в грі чарівних сил містичних,
(Писав колись про це Вольтер),[11])
Ґерой поезій романтичних,
Балад, траґедій і химер,
Іван Мазепа йшов до слави, —
А мужа й воїна трудом,
Старої княжої держави
Віками вказаним шляхом.
Коли б не був так легковажний
Нащадок Ґустава в війні,[12])
То майорів би стяг звитяжний
Мазепи в рідній стороні
На всі віки . . . Боїв Полтави
Не знали б люди, ні Петра,
І Україна в щасті й славі
Цвіла б державою добра.
Тоді і всі діла Мазепи
У книгу світових вождів
Вписали б не лише поети,
А й золоте перо віків.

Покритий лаврами без бою,
Без герців, стрілів і без втрат, —
(Хай хан сидить там за горою,
Хай беї чують і тремтять!)
Похід доконавши, у славі
Ґоліцин їде до Москви.
Мазепа з ним, як князь державний,
Що не похилить голови
І не зігне гнучкі коліна,
Як Брюховецький перед тим . . .[18])
Приймай, Московії царівно,
Гетьма́на-князя у свій дім!

ГЕТЬМАН У МОСКВІ

Яке величне це посольство!
На честь України й Москви:
Москви хвалебне хлібосольство
І блеск старшинської верстви.
Сам гетьман — любий гість царівни,
В почоті й шані, як вона.
З боярами сидить, як рівна,
Вся генеральна старшина.
Князі й старшини засідають,
Гуляють пишні козаки,
Та вже над Кремлем нависають
Слова біблійної руки.
"Почислені вже дні Софії" . . .
Петро царем нежданно став.
Як грім, ударили події,
І Кремль веселий замовчав.

***

Ґоліцин! Всує грабував ти
Вкраїни волю і добро
І Самойловичів на страту[11])
Спровадив . . . Жде тебе Петро!
В Сибір далекая дорога,
Зневага, глум і нагаї . . .
Проси відпущення від Бога
За всі гріхи тяжкі твої!
У тундрах мерзлих ти загинеш
У голоді, нужді, гної
І думкою тоді полинеш
В країну, що гнітив її.
Туди, де сонце пламеніє,

Лани співають і сади,
Де навіть вітер ніжно віє
І пахнуть у степах меди.
Вкраїна! Як вона далека!
А в тундрах люті мерзлини!
Чорніє з голоду смерека,
І мучать душу чорні сни . . .

***

На пласі згинув Шекловитий,
Ґоліцин на Сибір пішов,
Де Самойлович, ним побитий,
Кінець печальний свій знайшов.
Царевну вивезли, постригли
На все життя в монастирі,
І стали правити обидва
Брати — Петро й Іван — царі.
Та не надовго брата Йвана
Петро на троні продержав —
Од вечора лише до рана,
І сам вже самодержцем став.
А що ж Мазепа? . . . Хоч змішались
У грі всі карти, і не знать,
Які шляхи позамикались
І з ким іти, кого минать.
Та для Мазепи не новина
Гордіїв вузол розсікти —
Гетьманська вільна Україна
Спішить до помочі прийти
Цареві юному Петрові,
Щоб тиском мужньої руки
Направив всі діла гріховні,
Сестри Софії помилки.
Від Турок і Татар кордони
І всі кордони від Ляхів
Безпечні будуть для корони
Московських молодих царів.

Вкраїна і Москва в союзі,
Як дві сестри, без чвар і враз,
Стоятимуть могутні, дужі
На страх врагам на вічний час.

**
*

Мазепа полюбивсь Петрові,
Його слова, як мед, лились,
І по Петра хвалебнім слові,
Петро й Мазепа обнялись,
Як два монархи: досвід віку
І буйний молодечий гін —
На щастя і на мир до віку
Своїх улюблених країн.
І щирими були царськії
І ті гетьманськії слова —
На південь — Боже місто Київ,
На північ матушка Москва.

МАТИ МАГДАЛИНА

"О Боже! Поможи Ївану
Святую віру захистить!
Вкраїні, спаленій огнями,
Дай обновитись і спочить.
Почуй мої в сльозах моління,
Благослови мій рідний край
І в час цей тяжкого терпіння
Нам руку помочі подай!"
Так Магдалина в святій Лаврі,
В чернечій келії, одна,
Молилася . . . і враз літаври
Влетіли звуком до вікна.
За муром Лаври на майдані
Співають, грають козаки, —
Нового славного гетьмана
Вітають київські полки.
А незабаром сам Мазепа
В обійми матері упав,
Приняв її благословення,
Старечі руки цілував.
Благословила Магдалина,
Ігуменя святих общин,
Свого у маєстаті сина
На світлий і великий чин.
"В руїнах плаче Україна,
До Бога руки підійма,
І кожна у сльозах родина,
І помочі нема, нема!
Згубив хрещений люд надію,
Забули, що було колись.
В церквах хоч сльози їх зігріють . . .
О храмах, сину, пожурись.

"У чварах і нападах лядських
Зникають пам'ятки часів . . .
Зникає звичай християнський,
Благі діла батьків, дідів.
А храми будуть на сторожі
Господніх діл старовини.
Як ангели пречисті Божі
Вкраїну захистять вони.
І Київ, город наш господній,
На глум не дай і пощади;
Під стіни і його ворота
Вогнів війни не підведи.
На храми наші, церкви Божі
Не зніметься чужа рука
Й не осквернить небес сторожі
Москвина глум чи Поляка.
В безпеці мусить бути Київ —
Він є єдиний і один . . .
Згадай Батия і Андрія.[15])
Упасти може Чигирин,
Батурин обернутись в порох,
Та, як Господня благодать,
Хай Київ все стоїть на горах —
Вкраїни сторож, маєстат.
Довічний страж, благословенний
Апостолом Андреєм він,
Нехай стоїть неосквернений" . . .
Припав Мазепа до колін
Своєї матері з сльозами.
Старечі руки цілував.
"О мамо! Мудра моя мамо!
Я, недостойний, сам гадав,
А те, що ти заповідала,
Як заповідь, я в серце взяв".
Поклала хрест, поцілувала,
І гетьман із підніжа встав.

ГЕТЬМАНСТВО

З Батурина Мазепа править.
Не легка славна булава,
Та не перечить, не лукавить
Мазепі-гетьману Москва.
Петро в кафтани зодягає
Бояр і бороди стриже.
Мазепі він не докучає,
І Бог Мазепу береже.
Розділена на дві частини
Своїм Славутою Дніпром,
Стогнала в муках Україна,
Текуча медом - молоком.
Чорніли жалісно руїни
В Правобережній стороні
І вбога, знищена людина
Блукала по старій стерні.
Поля неорані лежали
В чеканні плуга і вола,
Їх вбогі козаки не мали, —
Земля як мачуха була.
Благословив Господь землею
Поля вкраїнські і луги,
Волів же добрих шестернею
Орати їх могли плуги.[16])
Тож йшов козак у підсусідки
До дуків-козаків, панів
І за панщинні відробітки
Мав клапті ораних полів.
Так будувалось господарство
В гетьманській славній стороні,
І знову множилося панство
На ще не вирваному пні

Старого ладу і неволі,
І гетьман ще не всилі був
Поліпшити "голоти" долю,
Хоч він про неї й не забув.

**
*

Ще не вщухали чвари, бої,
Повстання, зриви й боротьби,
І миру не було й спокою
В гетьманських землях. І хочби
Правобережжя прилучити!
Та хижі, як вовки, Ляхи
Напором лізуть. Відпочити
Не можуть люди. Козаки
Шаблями гонять вовчі стаї;
Семен Палій руба, січе,
Самусь рубає в Богуславі,
Як той Нечай, через плече,
Що аж лунає у Варшаві.
Та гетьман не такої вдачі,
Щоб падать духом у трудах, —
Він лагодить життя козаче,
Наводить на державний шлях.
Він Володимира Святого
Бере за провід, за зразок,
Щоб Русі віку золотого
Вкраїна стала образок.
Не Польща, чванлива панами,
З рабами-хлопами на дні —
Держава вільна козаками
З гетьманом-князем на чолі.
Лежать не буде диким степом
Земля, охрещена Дніпром, —
Зрівняється Іван Мазепа
З Москви "строітелєм" Петром.

ПОХІД НА ОЗІВ

Петро зробив нові фреґати,
Пустив до моря по Дону,
Щоб Озів до Москви забрати . . .
І Туркам виповів війну.
Мазепа певний згоді, слову, —
Слабі ще сили у Петра, —
І експедицію Петрову
Він сам полками підпира.
Що ж, Турок обоюдний ворог,
У війнах з ним ішли віки,
Зіпхнуть його з твердинь у море
Із гирл козацької ріки!
І буде пострах і Татарам,
До них дійде своя пора, —
Козацька кров не буде даром
Пролита у війні Петра.
Тут перший раз Москва й Вкраїна
Ідуть до спільної мети;
Прийде й на Ляха ще година
За спільну кривду відплатить.
І був Петро у щирій згоді,
Війни учився в козаків . . .
Так став для них обох в пригоді
Їх зговір незабутніх днів,
Коли сестру свою царівну
Він з трону царського зіпхнув,
А руку дружню в час нерівний
Йому Мазепа простягнув!
Міцна рука і гостра шабля . . .
Мазепа князь, державний муж . .
І жадні вигоди не зваблять
Петра нарушити союз.

Петро з Мазепою — як браття,
Гримить ура, в літаври б'ють:
Із Озіва, віків прокляття,
Побиті Турки в Крим ідуть.
Петро ж, щасливий з перемоги,
Та ще непевний у собі,
Збирається з Москви за море —
Учитись строю кораблів.

***

І от Петро вже в заграниці,
Самодержавная рука,
Змінивши царську багряницю
На одяги робітника.
Сокирою рубає, плішить, —
Робити вчиться кораблі.
Когось колись може й потішить
Наукою "чужой" землі.
Коли ж Петро - тесляр цвяхами
Дошки на верф'ях прибивав,
Мазепа, як апостол, храми
В своїй країні будував.
Заводив щедрим даром школи,
Письменство ширив і знання,
Не забуваючи ніколи
Своєї шаблі і коня.

БУНТ У МОСКВІ

В Москві вже бунт! Не хочуть люди
Петрових "бісовських" новшин,
Та горе! Їм добра не буде —
Петро в Московію спішить.
Стрільці — опора Домострою,
Борід і довгих зіпунів,
В Москві крикливою юрбою
Грабують заморських купців.
Хоч вірні вояки Петрові,
В німецьких куцих кафтанах
На бійку за Петра готові,
Та він ще у чужих краях.
Чекають — може цар прибуде,
До них, як то колись, прийде
Стрільців-крамольників осудить,
А їх у наступ поведе.
І цар з'явивсь, як грім ударив.
Лихий, як змій, жорстокий цар!
І всю Москву покрили хмари
Від боїв, допитів і кар.
"О я розправлюся з Москвою!
Не спинюсь я, не побоюсь!
Самодержавною рукою
Зігну тебе, Московська Русь!"
Так мовив цар. Стрільців розбили,
Вели на шнурах, як биків.
Криваву панщину робили
Без перестанку п'ять катів.
І радий, як дитя, нагоді,
Сокиру брав Петро-цар сам,
Ніби капусту на городі,
Рубав він голови стрільцям.

ПЕТРО ЗМІНИВСЯ

Стрільців побито. Цар лютує.
О це не той уже Петро! . . .
Він думкою уже мандрує
Від финських вод і за Дніпро.
Як тигр сибірський, що закушав,
Людської крови, вже не спить,
Блукає хижаком у пущах,
Бо людська кров його кортить, —
Отак Петро закушав тризни
І серцем лютий, хижий став,
І для московської вітчизни
Він всім би голови стинав.
Memento! Гетьмане Вкраїни,
Тримай на варті ум і зір!
Тебе Петро вже не покине
В своїй хижацькій хитрій грі.
Як звір ненаситний, він стане
Жадать крови твоїх людей.
Будь чуткий, гетьмане Іване,
Сторожу став коло дверей!

***

До моря хочеться Петрові,
Де річка мутная Нева
Дороги відкриває нові
В широкий світ, в який Москва
Воріт і вікон ще не має.
І тут, на багнищах Неви,
Петро столицю закладає,
Як спадкоємицю Москви.
"Санктпетерсбурґ" — столиця буде,
Та хто осушить мочарі?

Журби нема: Петро здобуде
Невільників зо всіх країв.
Московським холопам накаже
Позгонить "ворів", кріпаків,
І гетьману Мазепі скаже
Прислать на поміч козаків.
Ніби границю тут держати,
Від Шведів край охоронять, —
Мазепа мусить поміч дати,
Як від Петра її вмів брать.
І, справді, в зривах і повстаннях
В гетьманських землях увесь час
Мазепі, на його прохання,
Петро допомагав не раз.
В часи Великої Руїни,
Що гетьман в спадщину дістав,
Згубився спокій у країні
І дух сваволі не вгасав.
Людськеє море хвилювалось
В вітрах анархії й нужди,
Бо люди змучені не знали,
За ким іти їм і куди . . .
Тяжке завдання капітана
Вести в час бур своє судно
І в грізних шквалах океана
Держать в руках його стерно,
Аж доки вітрів тиш поборе
І хвилі впадуть у спокій.
Гетьмане — стернику, не скоро
Настане мир і спокій твій.

КОЗАКИ НА КАНАЛЬСЬКИХ РОБОТАХ

І шле Мазепа до каналів
Неви ріки свої полки . . .
Полки ішли, бо ще не знали
Своєї долі козаки.
Та не в північні межі краю
Границю з шведами держать —
Полки козацькі посилає
Цар в багнах каналй копать.
Здирає одяги шовкові,
Здирає шаблі і списи . . .
"Свята Пречистая Покрово,
В неволі козаків спаси!"
А цар зрадливий не дрімає —
"Давай, давай йому полки!"
Мазепо, чи твій хист здолає
Знять тиск Петрової руки!?
Будь також змієм в грі Петровій . . .
Тяжка і довга та рука, —
Колони москалів муштрові
Вже йдуть на зміну козака
У саме серце України, —
Царів тобі данайський дар, —
Бо легко, легко так загинуть
В тіснім куті інтриг і чвар!

***

Мазепа по палацу ходить
Один в своїх святих думках.
"Петро нас зраджує; наводить
На всіх непереможний страх.
Та все ж мене не переможе . . .
Багато бачив я страхів.

Хай буде з нами воля Божа
І хай скарає Божий гнів
Мене, як гетьмана, як зложу
До ніг тирана булаву . . .
Часи непевні — вдарить може
Десниця правди і Москву.
Так, гра ця небезпечна буде,
Пекельна гра . . . Я ще не вріс,
А люди, як отари люди,
Вовками гонені в розсіч.
Кому повім я правду щиру!?
Хто встані правду цю пізнать?

За лакомство марне старшини
Готові рідний край віддать" . . .
Мазепа по палацу ходить.
Мазепа гетьман, дипломат;
Свої полки думками водить
В нові бої . . . Старшини сплять.[17])

ПОХІД НА ПРАВОБЕРЕЖЖЯ

В літаври б'ють і сурми грають,
Сам гетьман їде на чолі:
Полки козацькі виступають
На Захід рідної землі.
В Польщі розлам, за трон зрадливий
Вже б'ються Август-Станіслав . . .[18])
О Боже! Може для Вкраїни
Бажаний час уже настав.
Петро свої мережить пляни —
Дать поміч Августу в боях,
Та інші пляни у гетьмана —
В його державницьких думках:
З'єднать всі землі України
За правим берегом Дніпра
І в слушну, добрую годину
Прогнать зрадливого Петра.

**
*

Хоч вухо не глухе Петрове,
Далеко сягне його зір;
Козацької він хоче крови,
Як ненаситний хижий звір;
Та гетьман знає хитрі ходи
Лисиць і тигрів, хижих птах,
І не пропустить він нагоди,
Щоб збить звіря на хибний шлях.
Не раз уже давав звірюці,
Аби згубив він нюхом слід,
Пожерти жертву неминучу
На крови-жадний свій обід.
Коли в час Петрика повстання

Матвій Мандрика голос взяв[19])
І за московськеє братання
Мазепі гірко докоряв, —
Мазепа сотника Петрові
Віддав на страту, на загин —
Ціною жертвенної крови
Зберіг себе на дальший чин.
І от тепер прийшла година
Тяжкий на душу взяти гріх —
Пречистого Вкраїни сина
Віддать Москві на глум і сміх.
"О Боже! Я на все готовий
За нашу справу . . . Грішний я!
Віддам Ваалові Петрові
У жертву друга Палія![20])
І Ти, о Боже, охорониш
Його від кривди і біди,
А нам, о Господе! Поможеш . . .
Молю, на поміч нам прийди!
Дай визволить наш люд хрещений,
Дай визволить наш рідний край!
О Боже, будь благословенний,
Державну силу нам подай!"

***

Любив Петро дітей хрестити,
І часом гетьман кумував.
"З людьми по-людськи треба жити" —
Мазепа правило це знав.
І в час походу, на Поділлі,
У вірнопідданих панів,
Був гетьман на однім весіллі
Й княгиню Дольську там зустрів.[21])
Як Помпадур в державі Польській,
У грі і сварці королів,
Була вона, княгиня Дольська.
Мазепа дружбу з нею звів.

І кумували вони разом . . .
Мазепа добрий кум бував,
Хоча святий закон наказом
Кумам гріхи забороняв.
Буває ж так: через кумів
Знать можна тайни королів.

***

Щасливий, хто не марнував
Своєї молодости всує
І радощі життя приймав,
Що ласка Божа нам дарує!
Гріхом себе хто не лякав
І не втікав з страху в пустиню;
Уста вишневі цілував,
Як щастя й радости святиню!

***

І хто ж Мазепу міг судити
За те, що радість в нім цвіла,
Що міг він жити і любити
Доки година не прийшла
На плечі взяти змаг державний,
Піти шляхом життя новим
Змагань і бур, печалі й слави —
Все з серцем львиним, молодим.

МАЗЕПА - КОЧУБЕЇ

Величній замок той Батурин,
Мазепи гордість і любов.
Скарби мистецтва в його мурах
І блиск козацьких коругов.
Мазепа сам, вдівець державний,
Про дружбу й приятельство дбав
І часто замок його славний
Гостей приймав і чарував.
Із замком, землями своїми
І садом, заздрістю людей,
Сусідом був і другом милим
Суддя державний, Кочубей.
Коли ж Господь його родину
Донькою вдруге дарував,
Мазепа пещену дитину
З кумою до хресту держав.
Дали їй хрестне ім'я — Мотря, —
Було у книгах так святих . . .
Кумів держало пар ізо-три,
Та гетьман першим був між них.
Давно було це — ще як в славі
Вернувся гетьман із Москви,
Ясновельможний князь держави,
Що не нагрів ще булави.

**
*

Який пророк вгадати може
Судьбу часів, судьбу людей;
Що буде добре, що негоже! . . .
Чи міг прозріти Кочубей,
Яку судьбу йому готовить

Мале охрещене дитя? . . .
Та немовлятко не промовить:
"Я є ціна твого життя".

**
*

Роки ішли. В боях, походах,
В державних справах і трудах,
У щасті успіхів, й негодах
Мазепа жив. В своїх думках
Не мав похресниці малої.
Хіба часами, як гостив
У Кочубеєвих господі,
Мале дівча він голубив,
Головку гладив при нагоді.

**
*

Та час проходив. Із дитини
Вже Мотря виросла в княжну,
В принцесу степову Вкраїни . . .
Про це я потім розкажу.
Не буду повідать, як Байрон[22])
Красу Терези описав,
Коли про гетьмановий дар він
Усьому світу розказав.
Напевно, коли б чув гетьмана,
Він не писав би вбогих слів, —
Не звабить Байроновій пані
Мазепу — князя козаків.
Хіба згадаю, що татарська
По батькові, кипуча кров
І мамина краса черкаська
Дали їй вроду, що любов
За Мотрою, як тінь, ходила,
Навіть Мазепу полонила.

ГЕТЬМАН І МОТРЯ

Мазепа повернувсь з походу,
До Кочубеїв завітав.
Про Мотроньки не думав вроду,
Її самої не пізнав.
Була вдоволена суддіха,
Аж серце схивлювалось враз, —
Не думала, якого лиха
Вона накличе у цей час.
Мазепу Мотря привітала
З респектом цнотливих дівчат,
Та мати доні наказала
Хрещеного поцілувать.
"Чого ж ти, Мотронько, забула,
Як у недавніх ще роках,
Ти бавилась, страху не чула
На їхній милости руках?
І їх, як татка цілувала . . .
Не гарно, щоб призабувала,
Що ти хрещеная донька!"

***

Поцілувались . . . Що з тобою?
О Мотре, Мотронько! Як дим
Сховав усе, покрив собою . . .
Що з серцем діється твоїм?
Чи не дивилась ти таємно
Не раз на гетьмана сама?
Чи не шукала ти даремно
Нагоди глянуть хоч з вікна,
Коли він їхав в пишних санях
Чи на татарському коні?
О Мотре, Мотронько, що сталось
В твоєму серденьку на дні!?

**
*

Не спиться гетьману. Як квіти
Цвітуть, цвітуть його думки . . .
Багато знав жінок він в світі . . .
Встають у пам'яті роки,
Коли державним емісаром,
Чи ще, як пажом молодим,
Не тратив молодости даром,
Він мав пригоди і любив.
Але весь час до цеї ночі,
За вік багатий, щедрий свій
Не знав, що є такий напій,
Як Мотрині уста дівочі.
Та що ж? . . . Гетьманська булава
І доля всеї України . . .
Які слабі оці слова,
Як думка все до неї лине!

**
*

Від Аристотеля й до нині[23])
Кохання сила — Божий дар
Холодні мудреців твердині
Валила в прах. Любови чар
Непереможний для поета,
Коли красуня молода
Приносить серце . . . А Мазепа
Поет і лицар . . . Що літа?
Літа — човни на хвилях моря
У радощах буїв-вітрів . . .
Мазепу полонила Мотря —
Мазепа Мотрю полонив.
Чого ж юначка покохала
Його в літах, не юнака?
Чи Мотря справді забажала
Гетьманші стан . . . Ні, не така
Була красуня Кочубея,
Не снився їй гетьманші стан,
А лицар і поет гетьман.

**
*

Любов сліпа. Так кажуть люди,
Але не віриться мені:
Запаляться дівочі груди
У два зустрічнії вогні.
Їх погасить немає змоги,
Як ласку Божу, Божий дар,
Ні людський суд, ні страх дівочий,
Ні раб убогий, ні владар.

**
*

Не раз уже вони стрічались,
Коли і як — не треба знать,
Та мати ще не догадалась,
Чого донька не може спать;
Чого задумана все ходить,
Сидить в книжках, виходить в луг,
Не слухає, що їй говорять,
Не любить бачити подруг . . .
І мати думає: настала
Пора їй заміж. Що ж робить?
Може кого б і покохала . . .
Хай Бог її благословить.
"Пишаєшся Господнім даром —
Вдалась вродлива, мудра ти, —
Говорить мама, — незабаром
Приходить будуть старости" . . .
"Ой, не жартуй зі мною мамо . . .
Не можу серця я вгасить . . .
Люблю я гетьмана Івана . . .
Тебе не можу я дурить".

**
*

Коли б десь грім з небес прозорих
Ударив в замок у цей час;
Чи знявся раптом віхор чорний
І Божий світ увесь погас, —

Він не зробив би того жаху,
Як правда в Мотриних словах!
У суддієвої від страху
Усе потемніло в очах.
А Мотря — з мрамору Венера,
Вся заніміла і німа,
Чекала, доки мати зверне
До неї присуд свій сама.
Та мати вийшла геть без слова,
Лиш сльози капали з очей, —
На все, та не на це готова
Була суддіха Кочубей.

МОТРЯ У ГЕТЬМАНА

"Ти як тут, Мотронько?" — Аж скочив,
Як гетьман Мотроньку уздрів
В своїм покої серед ночі.
"Мене твій посланець провів . . .
Натерпілась . . . Не можу дальше . . .
Не мати стала, а змія . . .
Не вернуся . . . умру я радше.
Я тут, у тебе — я твоя!"

Прорізала Мазепі груди
Холодна думка, наче спис.
"Подумай, що то з того буде!
Подумай, Мотронько, спинись!"
"Боїшся, гетьмане, та мусиш . . .
Не вернусь я до неньки, ні!
Я бачу ти мене не любиш.
Дурив лиш голову мені . . .
Піду в степи, піду в отави,
Русалкою зроблюсь в ставу . . .
Кохай мене тоді, як мавку,
Як не береш тепер живу!"

**
*

До серця ніжно, як дитину,
Мазепа Мотрю пригорнув
І пестив, цілував з годину,
Ніби за все, за все забув, —
Аж доки втихли в неї сльози
І засміялися уста.
"О Мотронько! Нам Бог поможе
Подружжям, як належить, стать.
Потерпіть треба . . . не багато,

Вже менше, як терпіли ми . . .
Закон велить тебе посватать —
До себе жди мене з людьми,
Як каже християнський звичай,
Щоб не карав нас Божий Суд,
Щоб був преславний і величній
З тобою мій гетьманський шлюб . .
Вернись до дому . . . Відриваю
Тебе я з болем від грудей,
Та ради іншої немає,
Як живемо серед людей!"

***

Як квітка, зв'ялена вітрами,
Схилилась Мотря, а в цей час
Вже гетьман тихими словами
Давав племіннику наказ:[24])
Готовить коні і самому
Їх милість відвезти додому.

***

"Сватів прислав до тебе гетьман,
Вельможний пане Кочубей!" —
Кричить суддіха . . . "Я геть їх
Пішлю назад з моїх очей.
Старий стару нехай шукає . . .
Бач захотілося чого! . . .
Хрещеницю свою кохає . . .
Кохає він — вона його . . .
Ніби кохає . . . Бач дурійка
Засіла Мотрі в голові . . .
Бажає може наша дівка
Вельможности при булаві!
Замкну, не пущу Мотрі з хати . . .
Хай знає сивий дідуган.
Дарма що він гетьман, —
Я мати!"

**
*

"Не хоче твій отець і мати . . .
(О мати лютая твоя!)
Щоб ми могли до шлюбу стати
І був я муж твій — ти моя.
Не хочуть — Бог нас повінчає.
От шлюбний перстень — самоцвіт.
Як сонце, діямант тут сяє
Так, як любов моя, на вік!
Клянуся, Мотре" . . . — "Я клянуся!, —
Говорить Мотря, — я твоя . . .
Твоя я буду . . . я вернуся,
Тебе повік не зраджу я.
Чи будеш гетьман ти, чи ні . . .
Повір мені!"

БУНТ НА ДОНУ

Та люди мислять — Бог рішає . .
Піднявся Дон, і кличе цар
Мазепу в поміч. Вирушає
Гасить чужий Петрів пожар
Козацьке військо. Сам Мазепа
В похід виходить до пори,
І тчуться хитрощів тенета,
А під Петром земля горить.
Та вже Петро над Доном косить
Покоси смерти в честь Москви.
Ніхто й пощади вже не просить . . .
Кому потрібно голови,
Коли здирають шкіру з спини . . .
Петрова лють не знає спину.
Рубають голови козачі,
Живих цвяхують до стовпів
І повнять каюки рибачі
Вантажом зрубаних голів.
Пливе в низов'я Дону "сказка"
З плотами шибениць царських,
Про милість і Петрову ласку
До любих козаків Донських.
(Що ж далі думає Петро?
Чи не зазнає цеї ласки
І батько січовий — Дніпро?!)

**
*

Де ж Мотря? В замкові гетьма́на
Не чуть її, її ходи;
Мовчазні килими й дивани
Згубили вже її сліди.
І в люстрах замку кришталевих

Не світять очі, як вогні;
Не чуть і пахощів вишневих,
Як коло замку на весні.
Ніби русалоньки живої,
Її надземної краси
Не видно в люстрах, ні в покоях,
Ні сяйва чорної коси.
Як музики, її розмови
Ніхто не чує і ніде
І канделябрів світ на брови
Й на біле личко не паде.
Мовчить усе . . . і все говорить
Пророцтвом невблаганних днів:
Непевна ти, як буйне море,
Вітчизно люба козаків.

***

У Києві у дзвони дзвонять.
Черниці на молитву йдуть.
Вони тут Мотрю охоронять,
Гетьманшою колись назвуть.

КАРЛ І ПЕТРО

Горить земля. Війна Північна
Вже польські землі обляга,
І Август Другий про "Мир Вічний"
Петру — цареві нагадав.
Та Шведи не дають покою
І на московських берегах,
Стоять залізною ногою
І на Петра наводять жах.
Мазепа чуйно важить, стежить
Великий хід чужої гри,
І сітку власную мережить
В чеканні слушної пори.
Вже з Шведом він в таємній згоді . . .
От, от прийде рішучий час,
Коли він впевниться в нагоді
І руку Карлові подасть
Крізь фронт і голову Петрову . . .
Вкраїно, будь на це готова!

**
*

Мазепа певний у старшині,
У генеральній булаві.
Не можуть бути в цій годині
Незгоди й зради. Та Москві
"Сам чорт мабуть колише діти" —
Вже зрада вариться в котлі
І скоро буде вже кипіти
В Петра на царському столі.

ЗРАДА КОЧУБЕЯ Й ІСКРИ

Проклята спадщина руїни
І панування чужинців —
Доноси виродків старшини
В Москву і "Пітєр", до царів.
Валилися царські "прикази"
Від "чолобитних" і обмов —
Свідчилася підлота й разом
"Малоросійськая" любов.
Петру доноси докучали
Від "вірнопідданих" черкас,
Бо всі донощики чекали
На царську ласку кожний раз.
Не всі ж були вони правдиві,
У других не любив брехні
Петро і автори брехливі
Губили голови на пні.
Та певний був своєї справи
Сам пан вельможний судія,
Коли з полковником Полтави
Донос писали до царя
На гетьмана, що зраду діяв,
Складав крамольнії пісні.
Був Кочубей тим добродієм,
А Іскра в дружбі з ним тісній.
Та в змові цій проти "злодея"
Душа і серце, й голова
Була дружина Кочубея,
Якій вже снилась булава,
Що так вона бажала дуже,
В руках її слабого мужа.
У гніві й лютості жіночій
За Мотри і Мазепи чин,
Вже бачили суддіхи очі,

В кругу покірливих старшин,
В блискучій золотом кереї
Новим гетьманом Кочубея,
Мазепу ж, лютого, як звір,
В його дорозі на Сибір.

**
*

Та не повірив цар у "списки"
Мазепи зрадницьких провин.
Мазепа був, як ангол, чистий
В думках царських. Бо він один
У небезпечній цій годині
Опора царська в Україні.
"Мазепу князем короную
(Вкраїну "прикрепить" пора!), —[25])
Нехай Мазепа там панує,
Як васал руського царя.
І Київ, княжую столицю,
Йому, як князю, я віддам,
Нехай в короні й багряниці
Росії служить і царям".

**
*

"Велю донощиків схопити . . .
Не буде милости лгунам!
В Москву відправить їх на питки.
Мазепі я напишу сам".

**
*

О генеральная суддіха,
В сліпій гордині і злобі,
Якого ти завдала лиха
Своїй родині і собі!

Memento mori!*) О людино!
Яка хистка судьба твоя . . .
Гетьманів кум на пласі гине,
Кум — генеральний судія,
Щоб за короткий час мінливий
Державний петербурґський кат
Хотів би взять його з могили,
Йому життя назад віддать!

**
*

Мазепа ходить у печалі . . .
Страшна новина і гірка!
В яких написана скрижалях
Судьби нестримная рука?
"Хотів би помогти — не можу . . .[26])
О куме, друже, судія!
Закон подій непереможний:
Хтось має згинуть — ти, чи я.
Не я, не я в цій грі загину, —
Не дбаю я — старий Їван,
Та не покину України
На муки і царевий шал".
І у думках, як Божа мрія,
Засяла Мотрина любов . . .
Останя радість і надія . . .
І в серці загорілась кров.
О ні, о ні! Замовкніть груди!
В моїх руках судьба віків . . .
Чи буде щастя, чи не буде —
Я гетьман. Хай же Божий гнів
Мене скарає, коли впаду
В цей час, коли горить весь світ,
В краси жіночої принаду,
Як той школяр, на сході літ!"

---

*) Пам'ятай про смерть!

**
*

З Москви привезли Кочубея
І Іскру з ним, напів-живих,
І під молитви ієрея
Судом на смерть скарали їх.
Тортури чинено Москвою
Законами й судом царів,
У лад старому Домострою:[27])
Був суд, закон і кат Петрів.

МАЗЕПА ПРОТИ ПЕТРА

Від Дольської приходять вісті:
Вже Карл готовий на Петра.
Петро не спить, не може їсти,
Горить тривогою звіря
Під час пожежі лісової
І кидає свої полки
Самодержавною рукою
У всі кінці, на всі боки.
Мазепі шле він естафети:
"Давай! Давай! Давай! Давай!"
Гетьмане! Бережи багнети —
Царю Петру не посилай!

**
*

Та поміж Скилу і Харибду[28])
Мазепа прокладає путь,
І на поля чужої битви
Полки ідуть і не ідуть.
Тож перший раз Петро впав в сумнів
За весь минулий довгий час:
Чи ж не обдурений бував він
Мазепою? . . . Летить наказ:
"Мазепо, поспішай до мене!
Момент важливий . . . Не барись!"

**
*

"О друже, Палію Семене,
Прости й за мене помолись!
Alea jacta! Невмолимий[29])
Судьби неписаний закон:
За волю й щастя України
Я переходжу Рубікон!"[30])

Була це відповідь гетьмана
Царю Петру на царський зов,
Привіт йому його останній . . .
Вже Швед у наступ перейшов.

**
*

О Цезаре, ти був щасливий,
Коли свій жереб ти метав,
Коли твій кінь золотогривий
Твій Рубікон переступав!
Ти переможцем став. Лавровий
Дав Рим тоді тобі вінець,
Та чи не був, царю й герою,
Учинком зради твій кінець?!
Герої родяться за рана,
Серед юрби тяжкий їх путь;
Як не впадуть під ніж тирана,
Так знайдеться зрадливий Брут.

МАНІФЕСТ МАЗЕПИ

Не виграєм — так воля Божа!
Немає гонору в Петра . . .
Наша послушність не поможе . . .
Ходити в хомуті царя?
Noblesse oblige, в ньому немає[31])
Ні краплі тої чесноти,
В його душі кричать, буяють
Монгольські дракони й чорти.
Дарма він думає корону
Васала-князя мені дать,
Щоб за огидную мамону
Йому Україну продать.
Alea jacta est! Старшини,
Давно ви плакались мені
За глум над вами і за кпини
Нової "руської рідні";
За самовільства і побори,
За нищення козацьких сил . . .
Про пімсту душі нам говорять
З безхрестних лицарських могил.
З холодних багнищ Петрограду
Я чую стогін козаків:
"Мазепо, учинив ти зраду,
Ти обернув нас у рабів!
Защо в болоті ми тут гинем
В біді, в знущаннях Москаля?
Тож прокляне тебе Вкраїна,
Козацька вільная земля!"
Не був тоді ще час догідний
Міцна була Петра рука, —
На бій із ним піти побідний
Не стало б сили в козака.
Тепер або ніколи вдарить
Прийшла нам вічная пора.
Уже не будемо лукавить —
Підем на зрадника Петра.

НАСТУП ШВЕДІВ

Гей, на Москву Карло рушає,
Петра напав від шведів страх.
Мазепа фланг їх захищає,
Вкраїна вся в його руках.
Не буде приступу Петрові
В її кордони . . . В час подій
Мазепині полки готові
Вже будуть на останній бій.
Мазепа шле універсали,
До здвигу зве: "Пора! Пора!"
Та що це?! — Шведи раптом стали
І повернулись до Дніпра;
Петрові всі шляхи відкрили
На Україну, а самі,
Як галич, шлях великий вкрили
Голодним маршом у зимі.
Неначе голос з середини
До Карла десь заговорив:
"Не знаєш, Карле, Московщини
Коли б ти там не заблудив!
Її простори несходимі
Оперлись в тундри і льоди . . .
Не переможеш Московщини, —
Вернися, Шведе, не ходи!"
Та вже вернутися несила,
"На Південь звернем, до весни".
У Карла думка розгубилась
І мудрість генія війни.
Годуй тепер полки голодні
Гостей, Україно стара,
І сподівайсь на леґіони
Й когорти бистрого Петра!

**
*

Коли б Мазепа, гетьман-воїн
Та серця львиного не мав,
Від Карла новини такої
Він мертвим каменем би впав.[32])
"Мабуть в очіпочку родився
Петровій мамі її син,
А Карло десь заворожився
У злої відьми на загин" . . .
Промовив гетьман, скликав раду
Бунчужних відданих старшин,
І, по таємній їх нараді,
Готовись на останній чин.
Батурин Чечелеві звірив, —
Фортецю добру, арсенал
І вірний гарнізон добірний,
Достатній на Петровий шквал.
Кость Гордієнко з Запоріжжа
На поміч рушив. Сердюків
Розташував на роздоріжжях
Спиняти валки Москалів.
Сам виїхав він з козаками
Назустріч Карлові, і з ним
Оташувались лагерами
В чеканні на великий чин.
Але Петро . . . той не чекає:
Як є нагода золота, —
Батурин, — цар це добре знає, —
Це Ахіллесова п'ята.
"Ударить на Батурин треба,
Батурин знищити до тла.
Напасти, як той грім із неба,
Щоб звістка, як вогонь, пішла
Про нашу пімсту по землі!"
На штурм ідуть вже Москалі.

У ГЛУХОВІ — ПЕТРІВ "ВЕРТЕП"

У Глухові всі дзвони дзвонять
На "государевий" приказ.
Людей з усіх околиць згонять
І творять дійство на показ.
З соломи дідуха карають
Ніби Мазепу, всім на страх.
Засуджують і проклинають,
Пускають попіл по вітрах.
І вже нема ніби "злодєя"
Та мало . . . Неба ще достать!
Дає наказ цар ієреям
Мазепі душу закувать,
Щоб не пішла вона до раю, —
Рай має бути для Петра,
І сам Господь нехай приймає
Накази руського царя.
І вбогі духом ієреї,
Під страхом тортурів і кар,
Ідуть на послуги цареві,
Несуть срамоту на вівтар.
О сором! В порохи упали
Перед Петром, лежали ниць.
Забули, як Петро і Павел,
Святі апостоли колись
За правду й віру смерть взяли
Та не схилили голови!
І от вже іменем Христовим,
Як би апостоли самі,
Перед Петром, новим Нероном,
Приносять жертву сатані.
Вовки! Анатему голосять
Патрону Божіїх церков . . .

Соромлять сивеє волосся
Миропомазаних голов.
Іде під хмари дим кадила,
Царю ж як сниться: із-за хмар
Йому до рук всуває вила
Люципер — пекла володар.
І чує цар його глаголи:
"Ідеш до мене, Петре, йдеш!
Ти сина ще свого заколеш,
Ти сина ще свого уб'єш".

***

Яка була б ти, Московщино,
Коли б не трапився Петро
І не зігнув кремезну спину,
Не вивернув твоє нутро?
Може б в спокої ти зосталась,
Як перше, на Москві-ріці,
Як скипетр царський би держала
Софія у своїй руці.
І без багнистої столиці,
Що звалася — Санктпетерсбург,
Була б ти чиста й яснолиця
Серед держав сусід-подруг.
Може б не йшли полки козацькі
Канали в багнищах копать,
Щоб потім у невільній праці
Тебе навіки проклинать .
Може не влізли б тобі в хату
Німецькі муштри і царі,
І ти не йшла би загрібати
Чужії села й хуторі.
І не пішла б про тебе слава
Страшна і чорна, як чума,
Що ти невільницька держава,
Народів проклята тюрма.

ПОГРОМ БАТУРИНА

Ударили з валів гармати:
Гостей Батурин привітав . . .
Не знали, як і утікати
До того, хто їх надіслав
Батурин неприступний взяти.
Та зрада підла, як гадюка,
З нори холодної повзе . . .
О Чечелю! Зори і слухай!
Загибель сон тобі несе!
І в ніч глибоку громи впали —
Вдерсь ворог тайними дверми.
Де шаблі ваші й самопали,
Поснулих в спокою пітьми?!
Нема, нема! Самих немає,
Вже вас живих серед людей!
Вже ворог тризну тут справляє,
Як вовк голодний, поїдає
Ваших жінок, ваших дітей!

***

О зрадо! Як ти розцвілася,
Отруйний смертоносний цвіт!
Гадюками ти розповзлася
І димом заступаєш світ!
Державсь Батурин би побідно,
І вірний Чечель в славі ріс,
Та зрадив Чечеля негідно
Негідний перекінчик Ніс.[33])
Губився ворог в роздоріжжі,
Та зрадник Січі, Галаган,
Повів його на Запоріжжа,
І свій полковницький жупан,
І честь свою продав Петрові,
Щоб Січ він утопив у крові.

МАЗЕПА В БАТУРИНІ

Мазепа глянув на Батурин . . .
Іще курилися дими,
І корчились ще, по тортурах,
Вкраїни вірнії сини.
Криваві вулиці вкривали
Потяті голови й хребти,
І в бруд затоптані блищали
Святі ікони і хрести.
А замок? . . Жалісні руїни,
Огарки, камінь, людська кров . . .
"Моя Флоренція Вкраїни . . .[34])
О дикий вандале, Петро!
Мої війська, моя опора . . .
Мій вірний Чечель . . . Ні, це сон!
Страшний, безглуздий, мов потвора,
Пекельних сил облудний кон!
О Чечелю, забув ти Трою —[35])
Воріт ночами не стеріг,
І нашу силу . . . нашу зброю
Петрові положив до ніг.
В цей час фатальний, час смертельний,
Коли на карту дано все . . .
Та жаль нічого вже не верне,
І нас . . . ніщо вже не спасе.
Боюсь . . . ідем ми до загину,
Та не забуде Божий світ
Ніколи вже про Україну,
Так довго, як ще світ стоїть.
Рід Володимира Святого,
Нащадки вільних козаків
В будучім, для життя нового,
Знесуть старе ярмо віків.

І на просторах оксамитних
Моя Вкраїна, рідний край,
Під небом золото-блакитним
Цвітучий стане Божий рай.
Тоді згадають нас щасливі
Нащадки, наш тернистий путь,
Потомки будуть милостиві,
Згадаючи, не проклинуть".
Так гетьман думав, та мовчали
Його суворії уста . . .
А лицарі його чекали,
Щоб він хоч слово їм сказав.
І він промовив: "Горе, горе!
Петрові буде, коли він
Впаде під ноги нам, не зборе . . .
Не буду я козацький син,
Коли не відомщу на ньому
І на наслідниках його . . .
Та Богу одному відомо,
Хто переможе і кого . . .
Нас небагато, та надіймось
На наші шаблі, козаки!
"Поляглі сорому не імуть" . . .
І знаком владної руки
Наказ дав рушити в дорогу.
Мовчали всі, мовчав і вождь,
Накинувши кирей відлоги . . .
На землю падав сніг і дощ.

ШВЕДЧИНА

"Війна годується війною" —
Так Валенштайн колись сказав,[36])
Коли залізною п'ятою
Ворожі городи топтав.
О Карле! Ти звернув з дороги, —
Не другом — ворогом вступив
На наші землі, й перемоги
Щасливий час занапастив.
Пішов ти шляхом Валенштайна
На українські городи . . .
Жахнулася тебе Украйна, —
Любови й помочі не жди!
Не даром гетьман в ту годину
Тебе недобре спом'янув,
Коли з шляхів на Московщину
Ти в Україну повернув.
Ти йшов непроханий, незваний,
Свавільством збройної руки,
То ж не могли співать "Осанна!"
Тобі назустріч козаки.
"Війна годується війною!"
Палив ти села, гнав людей
І брав нещадною рукою
Хліб з рота у малих дітей.
Ти змів Слобідську Україну
Серед зими огнем, мечем,
І гнаний був ти до загину
Гірким прокляттям і плачем!
Ти нагадав татарські орди
І польські глуми й грабіжі . . .
Хлоп'я зарозуміле й горде,
Тобі байдужі ми й чужі.

Хотів ти слави й перемоги
На нашій крові і кістках,
Та збився, хлопче, ти з дороги
В своїх невизрілих думках!
Судьба пімстливою рукою
Свій вирок написала вже . . .
Нехай же в смертному двобою
Господь Вкраїну збереже!

ПОЛТАВА

Вкопалися біля Полтави
І ждали, пізньої весни,
Ворожії обидві лави
Між лісом й берегом Ворскли.
Петро в редути втис гармати,
Підтяг кінноту і все ждав,
Що буде Карло починати.
Тим часом сили підтягав
З просторів чорних Московщини . . .
А Карл на силах упадав,
Тож мусів стать на поєдинок.

**
*

Зі сходом сонця, в день липневий,
Ударив Карло на Петра,
І в дикій музиці огневій
Змішались "віват" і "ура"!
Петрові вгнулися колони,
Як швед напором їх погнав;
Хоч били царські канони,
В Петрів він табор вже вступав.
Здавалося — Петро побитий,
Але на лівому крилі
Там шведи мусять відступити
В гарматному царя вогні.
Та Карло випустив кінноту,
Вона зімняла москалів,
Але, щоб вдержати піхоту,
Петро в бій ескадрон повів.
Нараз коня під Карлом вбито
І сам ранений він . . . Із нар

Веде він бій . . . Несамовито
Радіє на тім боці цар.
Перепочинок . . . Відступили
Обидві лави на зади.
Перегруповуються сили
На бій останній . . .
Одійди,
Доки не пізно, Шведе юний,
Доки ще в війську дух не вгас.
Хоробрий будь, але розумний —
Почав ти бій в недобрий час,
Відступиш — сили наберешся,
Діждешся помочі в степах, —
Тоді з Петром ізнов зійдешся
І порахуєшся в боях.
Та Карл не думає . . . в тумані
Від болю всі його думки,
Ніби стоїть уже на грані
Життя і смерти . . . А полки?
Полки і маршали не знають
Що вождь планує . . .
Дав наказ,
І знов до бою сурми грають
В останній і фатальний раз.

***

Нерівні сили . . . От кіннота
З царевих лав летить, січе.
Кипить пекельная робота:
Рубають, колють; кров тече,
Що аж чорнозем червоніє . . .
І в шведів відступ знов іде . . .
Чи ж повернути їх зуміє
Король і в наступ поведе?
Запізно! От орли Січові
Летять на герць. Дзвенить земля,
Та не спинить полки Петрові . . .

І не спасти вже короля.
Не довго бій був, бій кривавий . . .
І шведські відступили лави.

***

Де ж гетьман в час цей? . . . Вислід бою
Вбачав він . . . досвід вже казав,
Що шведські вславлені герої
Не стримають московських лав.
Весь провід взяв король на себе,
Всі сили й чин в його руках,
Та досвіду було ще треба
В чужих для нього теренах.[37])
Він певний був себе, як перше,
З ним разом маршали і штаб . . .
На себе і на них оперся,
І йшов у бій, як на парад,
Віддавши гетьману запілля.
І це тепер його спасло:
Мазепи мудре поготівля
Безпечність відступу дало.
Так, відступ . . . та ще є надія,
Не в гетьмана — у короля,
І та надія його гріє:
Днів п'ять — й турецькая земля.
Йому очинить двері хати
Друг падишах — і враг царя,
І буде час ще подолати
Зарозумілого Петра.
Він з генералом Левенгавптом
Лишає армію й наказ:
Іти у Крим, на зустріч з ханом,
А сам з Мазепою — до Ясс.

***

Колись побитий під Лісною,[38])
Згубив весь лицарський світ гарт —

Й боявся з москалями бою
Заступник Карла — Левенгавпт.
В страху він зрадив королеві
І виконав безчесний чин:
На муки видав Москалеві
Всіх Запорожців і старшин.
А сам, з полками і добром,
Піддавсь Петрові у полон.

**
*

Чуй, Петре! Ти в чужій господі,
Береш добро ти не своє . . .
Ти грабівник з дороги, злодій . . .[39])
Ти подивися, що ти є!
Тебе десь прокленуть Великим
Твої пірати і раби,
Та злодієм ти звіроликим
Залишишся в літах доби!
Ти кажеш: старшина забрала
Луги козацькі і лани, —
Твоя ж рука пограбувала
Все в козаків і в старшини!
Ти подивись: забрав ти много
Чужого чесного добра,
Мазепа ж не узяв нічого
З свого багатого двора!
Він залишив все Україні —
Своє добро і честь свою,
Коли ти у лихій годині,
Як вандал, переміг в бою.

**
*

Так сталося: ріками крови,
Страждань, катування і сліз
Вщастилось дикому Петрові
У славі досягнути звізд.
Як Іоан Четвертий Лютий,

Людей рубав він і душив,
Сам сина рідного замучив
І по катованнях убив.[40])
І вмер, як кат, в своєму гніві,
Ніхто не плакав, не ридав,
І чувся весь народ щасливий,
Що кат самодержавний впав.
Бичем грабіжної держави
Цар славу збудувати зміг,
Та духом згинув він в неславі, —
Мазепа духом переміг.

ЕПІЛОГ

Що скажеш ти, нащадку милий
За двісті чи за триста літ?
Чи буде суд твій справедливий?
Чи будеш вільний, як той світ
Своїми думами й собою?
Чи будеш чути ти ще гніт
Руки зрадливої чужої?!

Як будеш вільний в Україні,
В державі Радости й Добра,
Ти будеш честить, як святиню,
Мазепи пам'ять і діла.
Як же ж ти будеш ще терпіти
Чуже панування і гніт,
То буде, як зоря, горіти
Тобі Мазепин заповіт.

ПОЯСНЕННЯ

1) Поет А. Пушкін, автор поеми "Полтава", одобреної царем Миколою І, дістав від царя кафтан придворного камер-юнкера.

2) Час походу на Україну польського короля Яна-Казиміра (1663—1664) на поміч гетьманові Тетері.

3) В грецькій мітології оповідається, що *Едіп* був прикований в наказу його батька, до скелі. Одначе, його знайшли пастухи, звільнили й вилекали на майбутнього царя.

4) В часи Дорошенка поляки висунули проти нього Михайла Ханенка на булаву правобережного гетьмана.

5) В р. 1618 гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний, з 20.000 військом, ходив на Москву для підтримки польського королевича Владислава.

6) В р. 1668 гетьман П. Дорошенко мав уже в своїх руках всю Гетьманщину. Московські війська, під командою Ромодановського, були витиснуті з України. Повна перемога була в руках гетьмана, та з Чигирина прийшла звістка про вільну поведінку його жінки. Дорошенко покинув армію і погнався в Чигирин. Ромодановський скористав з того й вернувся з військами в Україну. (З Історії України М. Грушевського).

7) Іван Сірко — кошовий Запорожської Січі.

8) Іоанн Четвертий — московський цар, названий лютим (1547—1584), перший "самодержець", забив власного сина. Остреп'єв — підтриманий Польщею самозванець на царському троні.

9) Булаву правобережного гетьмана Дорошенко передав Самайловичеві в часи зростання впливів Мазепи в гетьманському уряді.

10) Князь Ґоліцин Василій — резидент Москви при гетьмані. В квітні 1687 він вирушив в похід на Крим з 100.000 армією. Похід був невдалий, бо татари запалили степ. Вина була Ґоліцина, що не послухав Самойловича й не вирушив у похід ранньою весною. Одначе, Ґоліцин звалив вину на Самойловича.

11) Французький славний поет і історик Вольтер, що "ображений муж (польської пані, що кохалася з Мазепою) прив'язав його (Мазепу), цілком голого, до дикого коня з України, і кінь поніс його назад (в Україну) . . .І там репутація Мазепи зростала з кожним днем і примусила царя зробити його князем України". (Voltaire: Histoire de Charles XII).

12) Нащадок Густава — Карл XII.

13) Гетьман Брюховецький (1663 до 1668) — перший поїхав до Москви вклонитися цареві, прийняв титул "боярина", відмовився прав зносин з іншими державами і т. п.

14) Р. 1687 гетьман Самойлович і син його Яків були вивезені до Орла, а рік пізніше — в Сибір; сина Григорія московська влада стратила в Сєвську 11 листопада 1687 р., "за зраду".

15) Татарський хан Батий зруйнував Київ в р. 1240; Ростово — Суздальський князь Андрій Боголюбський зруйнував Київ ще перед тим, в р. 1169. То був перший московський грабіж.

16) Автор аграрної історії України (на жаль, не виданої), пок. Володимир Коваль (помер у Празі 21 березня 1927 р.) доводить, що закріпощення українського хліборобського населення було у великій мірі наслідком тяжкого чорнозему, для орання якого треба було впрягати в тогочасний плуг три пари волів; на це спромогтися звичайний селянин чи козак не міг.

17) "Старшини сплять . . ." За свідоцтвами істориків доби, між старшинами не було згоди і не було між ними взаємного довір'я. Мазепа не міг відкривати своїх планів з небезпеки неминучих доносів до царя. Див., напр., стор. 262, 286—291 "Гетьман Іван Мазепа та його доба". О. Оглоблина, 1960 р.

18) В Речі Посполитій було тоді два ворогуючі королі: Август, підтримуваний царем Петром, і Станіслав Лещінський — ставленик Карла XII.

19) В р. 1705 сотник Київського полку, Матвій Мандрика, дорікав Мазепі, що "не буде у нас на Україні добра, поки сей гетьман живий буде, бо сей гетьман одно з царем розуміє: цар на Москві своїх губить . . ., а гетьман різними способами до умаленія Україну приводить . . ." З наказу царя Мандрика був скараний на горло. (Стор. 194 "Гетьман Іван Мазепа", О. Оглоблина).

20) Семен Палій, полковник Правобережжя, славний успішною боротьбою з ляхами, колонізатор спустошених руїною українських земель; популярний у широких масах, безкомпромісовий.

21) Княгиня Ганна Дольська, в першому шлюбі княгиня Вишневецька, рідна тітка короля Станислава Лещинського. Посередниця в зносинах Мазепи з Станіславом і Карлом. Маркиза Помпадур — любовниця короля Франції Людовика XV, славна впливами в державній та міжнародній політиці.

22) Лорд Байрон (1788—1824) у своїй поемі "Мазепа" описує даму серця Мазепи, якій дає ім'я Тереза.

23) Про славного грецького філософа Аристотеля існує оповідання, що він у старших літах впав жертвою жіночої краси, хоч весь час до того вчив, що мудрість не піддається її чарам.

24) Племінник — Андрій Войнаровський.

25) Наміри царя Петра підкорити Україну Московщині. Його вираз — Україну "прибрати до рук". Весь час московський уряд вважав Україну чужою державою; всі справи щодо України скупчені були в міністерстві (приказі) закордонних справ. Там же й тепер переховуються архіви, що відносяться до Мазепи. Українське населення вважалося чужим московському; називали його "черкасами".

26) Хоч донос Кочубея зробив гнітюче враження на Мазепу і поставив його в смертельну небезпеку, Мазепа, через Д. Апостола, радив Кочубеєві виїхати в Крим. Кочубей не послухав і сам поїхав в ставку царя Петра, де й був тортурований на допитах. (Див. стор. 297 згаданої праці О. Оглоблина).

27) Домострой — старий московський закон, характерний брутальними приписами.

28) В римській міфології смертельно небезпечні для мореплавців потвори коло берегів Сицилії, в морському проході, Харибда з одного боку (як страшний водорій), Скилла — з другого (жінка-потвора з шістьма собачими головами).

29)30) "Жереб кинуто!" Вислів Юлія Цезаря, коли він, в р. 49 перед Христом, перейшов річку Рубікон з Галії до Риму для його упо-

корення, після того, як римський сенат, під впливом інтриг, виніс рішення позбавити його влади.

31) Французький вислів — "шляхетність зобов'язує".

32) Коли Мазепа дістав новину, що Карл з дороги до Москви повернув на Україну, він був, як громом, вражений, і з серцем сказав: "Діявол його сюди несе! Всі мої пляни перевернув; військa московські за собою в Україну впровадить на останню її руїну та нашу погибіль". (З листа П. Орлика до С. Яворського, цитованого в праці О. Оглоблина "Гетьман Іван Мазепа", згаданій вище).

33) Іван Ніс, Прилуцький полковий обозний, зрадив Батурин, викривши москалям таємний вхід до міста, за що дістав від царя посаду Прилуцького полковника.

34) Італійське місто Флоренція, славне, як центр мистецтва.

35) Троя або Іліон — легендарне грецьке місто в Малій Азії, оспіване Гомером в „Іліяді". Десять років грецька армія з корінної Греції безуспішно тримала облогу міста, і лише підступом, при помочі дерев'яного коня, наповненого вояками, якого необачні троянці пропустили в ворота міста, Троя була взята, в 1184 р. перед Христом.

36) Альберт Валенштайн (1583—1634), "герой" Тридцятилітньої Війни, на службі імператора так званої Священої Римської Імперії (Австрійської), Фердинанда. Знаний з брутальних грабіжів, масового нищення населення, а головно з його принципу: "війна годується війною".

37) Цар Петро застосував цілком нові способи наступу й оборони, які були для Карла несподіванкою. Напр., будова "редутів" (земляних укріплень), які паралізували рухливість шведів, основу їх успіхів. Великі простори Московщини й України вимагали іншої тактики, ніж та, яка була доброю на густо заселених і коротших теренах.

38) Армія шведів під командою Левенгавпта, 16,000 вояків з 7.000 возів, через незнання терену і облудні інформації, попала в трудне становище під Лісною, коло Шклова (на кордонах Білорусі й Московщини) і була розбита Петром 28—29 квітня 1708 р., втративши більше половини людей, весь обоз, всю артилерію — 17 гармат і т. ін. Карл XII довідався про це запізно; певний був, що Левенгавпт просувається успішно на з'єднання з його військами.

39) Цар Петро та його маршали й генерали пограбували українське державне добро: скарби в Батурині, Білій Церкві, в захоронках Київської Лаври і ін.; конфіскували землі й майно українських старшин і розпоряджались ними, як своїми. Найбільше маєтків набрав собі улюбленець Петра фельдмаршал Меньшіков. Після Петрової смерти став більш прихильним до України через ці маєтки.

40) В своїй лютости цар Петро йшов так далеко, що замучив тортурами і потім остаточно вбив свого єдиного сина, Алексєя. Той був утік заграницю від знущань Петра. Тоді Петро зложив урочисту присягу перед "престолом Божим", що не буде карати сина, коли він повернеться до нього. Але для Петра зрада була звичайним способом до осягнення мети. Лише Алексєй повернувся, Петро зарядив допити під тортурами, як самого Алексєя, так і його матері, цариці Евдокії. Петро тримав її довгі роки в монастирі, а взяв новий шлюб з лівонською вуличною дівкою, Мартою, яку назвав Катериною. Після звичайних тяжких тортур протягом кількох днів, Алексєєві було уділено ще 25 ударів нагаєм. Це було 19 червня 1718 р., а 24-го червня йому дано ще 15 ударів. Два дні пізніше проголошено його

смерть. З наказу Петра смертна кара Алєксєєві була апробована сенатом 24 червня. Царицю Євдокію, після тортур, замикано в льохи Петропавловської фортеці. Марту-Катерину, яка не вміла ні читати, ні писати, Петро наказав коронувати, як царицю, 7 травня 1724 р. Скоро після коронації Петро зловив її в ліжку з одним придворним, Вильямсом Монсом. Монсові відрубав голову, наказав покласти її в алькоголь і тримати в покоях цариці.

Помер Петро (28 січня 1725 р.) у великих муках. Його слабість (пароксизми) звалила його остаточно при об'їздці ладожського каналу, де мучилось і гибло велике число українських козаків. Привезений до Петербургу, він був оперований англійським лікарем. Всі внутрішні головні органи оперованого були вже в стані розкладу. Ще він не вмер, а вже "його ризи ділили", бо страх пропав. Смертю його зраділи всі, за виключенням найближчих його — і то не всіх — прибічників. Опозиція, на чолі з Долгорукими, взяла верх. Протягом тридцяти семи років його заходи були ігноровані, аж до часу Катерини Другої. (R. N. Bain: The First Romanouvs, London, 1905. Також — Encyclopedia Britannica).

Вислів признання

Автор „Мазепи" висловлює щиру подяку Вп. п. Проф. О. Оглоблину за його сутєві уваги, фактичні та стилістичні поправки до поеми. Ці уваги і поправки є дуже цінними, бо зроблені високо-авторитетним ученим дослідником Мазепинської доби. На жаль у цьому виданні, яке є **стереотипним** передруком першого видання, уваги і поправки проф. Оглоблина не могли бути використаними. Автор з подякою використає їх у третьому виданні.

ЯБЛУНЕВИЙ ЦВІТ

РУБІКОН

(Присвята до поеми „Мазепа")

Тобі, що серцем зрозуміла
Одвічних Сил святий закон
І перейти з жалів зуміла
Життя безсмертний Рубікон,
І що, як благодать Господня,
Прийшла до мене в віщий час,
Щоб стало Завтра, як Сьогодні,
Надхненням Радості для нас;
Щоб зацвіла любов остання
Без бур і громів, і без хмар
В шовкове, медвяне кохання, —
За сум років небесний дар.

ЯБЛУНЕВИЙ ЦВІТ

Пригадуєш, як яблуня цвіла,
І ти була така несміла.
На серця зов у сад ти мій прийшла,
Бо так Весна-володарка веліла.

Такий прекрасний яблуневий цвіт
І стілько сонця у гіллях і співах;
Здавалося, що цвів, співав весь світ,
Без людських журб і зранень наболілих.

Ще боязький твій поцілунок був,
Як поцілунок тих цвітів рожевих,
Та в серця глибині пізнав я й чув
Пробудження твоїх бажань огневих.

І от вже осінь... листом сад шумить
У вбраних в золото й багрянець вітах,
Та в серці радіснім моїм стоїть
Іще твій образ в яблуневих квітах.

НІЧ

Співає вітер за вікном,
А в хаті тиша, тиша...
Мовчить байдужний телефон,
Рука ж скрижалі пише:

Життя мого карбує пульс,
Слова в рядки збирає,
Щоб передать в роки комусь
Моїх думок крилату зграю.

Співає вітер в деревах;
Тебе нема... ні слова!
Лишень у серці і думках
Дзвенить твоя розмова.

Не як молитва, чи хвала,
А ніжна й щира ласка,
Яку мені ти принесла,
Як наша почалася казка.

КЛЮЧІ

Замки, наложені святими
На благодать Господню і дари,
Я одімкну ключами золотими,
Геральдами щасливої пори.

І з серця я тобі зніму печаті
Старих законів віджилих віків,
Щоб ти могла всі радощі пізнати
З джерел життя і всіх його скарбів.

СПОКІЙ

Говорити з тобою так легко,
Цілуватися солодко нам;
Ти прийшла посланцем із далека
В мого серця омріяний храм.

Щоб в твоїх обіймах оксамитних
Віддихнув я від бур і огнів
І спочив в очах твоїх блакитних,
Як те небо у безхмарні дні.

І щоб ти, по сумних переходах,
Знайшла радість у дружніх устах,
Щоб не чулося вже більше шкода
Мрій, зів'ялих в минулих літах.

ОСІНЬ

Я — як в раю: нема турботи,
Нема ні сліз, ні нарікань,
І від суботи до суботи
Йдуть дні увінчаних бажань.

В неділю слухаю молитви
І служби Божі всіх церков,
Як воїн, що свої всі битви
Вже з чистим серцем перейшов.

Нехай же моляться і просять,
І відпускають всім гріхи, —
Мені від Бога вість приносять
Блакитні хмари і птахи.

Мені співають трави й квіти,
До сонця курять фіміям;
Прийдуть пощебетати діти
І з ними я щебечу сам.

Вони не нудять, не питають:
Прийдуть, зірвуться — і нема,
Лиш дерева гіллям хитають
І вітер пестить, обніма.

Я як в раю — нема самоти,
Весь світ співає крізь простір;
Розмови дружні йдуть по дроті,
А часом Муза з віщих гір

Прилине в дружнії обійми,
У роскіш радісних зітхань,
У царство оповідань мрійних
І дивних чар-переживань.

Я — як в раю. Благословляю
Господню ласку і літа,
І серце медом напуває
Лагідна Осінь Золота.

ПРИСТАНЬ

Може пора віддать рокам належне
І втихомирити бурхливе серце...
Життя — це море, як сам світ безмежне,
Не вичерпать його бажань відерцем.
Бажання ж радощів не має міри
І серце — це дитя, що „ні" не знає,
Та дідуган Хронос вже шлях відміряв
І снігом нас потроху посипає.
„Пора! Пора!" — ніби до нас говорить, —
„Гасіть вогонь та грійтеся лиш жаром.
Хай розум врешті серце упокорить,
Бо всьому час; так сказано не даром."
Може і правда! Візьмем тихий острів
І в дружбі тихій рай там ми знайдемо.
До сонця й квітів підемо вже в гості
І будем: Єва і Адам в Едемі.
Хай буде так! Звивайтеся вітрила!
Втихайте вітри і всі дива водні!
Спустіться долу невгомонні крила, —
Ми в тихій пристані років Господніх.

ЯБЛУНЯ

Знов яблуня моя в цвітах рожевих...
В очах твоїх небесная блакить...
Вона цвіте для уст твоїх вишневих;
Вона нам каже радощі любить.

Вона уся овіяна сіянням,
Сіянням сонця — духом золотим,
Як райське дерево краси пізнання
І радості життя, дарованої всім.

Тож нам Одвічности рука незрима
Рожевим цвітом пише заповіт:
Життя краса і радість незмірима, —
Кохайтеся в красі, у радощах любіть!

* * *

Коли, як вишні білим цвітом,
Весну стрічає сивина,
І серце гріє чаросвітом
Одна з останніх вже весна, —

Найбільшим даром є кохання,
Як ласка з Божої руки,
За давніх днів переживання,
За всі минулі дні й роки.

---

* * *

Благословенні будьте дні,
Благословенні будьте ночі!
І очі голубі ясні,
І чорні огняніі очі!

Бо сповнена краси земля
І радощів жаги диханням:
Співають квітами поля,
Серця квітчаються коханням.

ЛІТО

Ласкає сонце і береза
Моє засмаглеє чоло...
Лежу в Адамовій одежі,
Як у раю колись було.

І звір лежить тут коло мене —
Ласкавий, товариський звір, —
Так, наче справді у Едемі
Коло долин Євфрату й гір.

Чого ще треба?... В гіллях саду
Дух Божий плід благословить,
Цвіти і ґрони винограду
І неба чистую блакить.

І Єва прийде — серна з гаю...
Червоний мак — її уста...
Адаме, не згубив ти раю —
Володарем його ти став.

ОЗЕРО

Ізнову озеро, небесна синь...
Стоять безжурні сосни і смереки.
Яка прозора, чиста височінь!
Небесний дах величній і далекий.

А тут внизу вода неначе спить,
А часом гнеться, сріблиться в каміння,
До вітру лащиться, тихенько гомонить
Про давні дні, минулі покоління.

Вона ж безсмертна... Тисячі віків
Вона живе у дружбі з берегами,
В хитких обіймах зрадників — вітрів,
А в зимах міцно приспана льодами.

Небес блакить, пахучий шелест віт,
І сонце хід спинило над водою...
Здається день спинився і стоїть,
Навколо тихо... ми одні з тобою.

Ніби в Едемі: я і ти, і світ,
І радістю наповнені простори...
Рече Господь: „Кохайтесь і живіть!"
І серце наше голос Божий вторить.

ПРИЙДИ В МІЙ САД

Прийди в мій сад. Вже яблуня цвіте
Запашним цвітом, нектаром медунки,
Бо знов зима снігами замете
Наш слід в саду і наші поцілунки.

Хоч не на все, бо буде знов весна,
І знов нас буде яблуня вітати —
Кохання символ і безсмертя знак —
Наказ одвічний: жити і кохати.

Тож не гнівімо яблуневий цвіт —
Цілуймо пелюстки його медвяні,
Надхнення повні — радості завіт,
Як і твої уста кохані.

РОЖІ

Тебе нема, лише дві ніжні рожі,
Запашнії — ніби твої слова,
Нагадують вчорашній день погожий
Солодких пестощів рясні жнива.

Ніхто не знає, як цвіте між нами
Кохання вимріяний в серці сад,
Як ми йдемо пахучими стежками
Незнаних іншим радощів — принад.

Чарівна тайна нашим омофором —
Незрима ласка з щедрої руки,
Її надхнення в серці диво творить,
В її надхненні розцвілись роки.

Може роки й не будуть так численні,
В моїм саду загубляться пісні,
Та радощів вином благословенні,
За всі літа, надхненні наші дні.

ПОЕТ

Поему написать — це пережити
Велику Радість, Біль, Відчай чи Гнів
І серця полум'ям перетопити
У дух живий, у срібнодзвонний спів.

Не зможуть зрозуміть поета люди,
Коли візьмуть на суд його життя
І буквою законів їх осудять
У норми буднів вкутого буття.

Немає в них поетові простору,
Не досить радості в тісних ланах;
Не піднесуться крила його вгору
З пересудів камінням на ногах.

Замало пить йому з одного серця,
Замало з уст одних нектару втіх, —
Вино жадань, як море, розіллється,
Спокусливе, як первородний гріх.

І межі мусять впасти, як у зливі,
І прощення прийти переступів, гріхів,
Бо з них слова повстануть як у диві,
Нечутий ще золотозвучний спів.

СПОМИН

Я ж зрікся вже твого кохання...
Та як горить від тебе кров!
Чи ж знав я, буде ця остання
Така солодка і п'янка любов!

Такий цей вечір весь в надхненні,
Така ти близька — вся моя...
І сутінки, як сни таємні,
Ніби в раю ми — ти і я.

І чую: серце молить, просить
В твоїх грудях, горить, тримтить...
Одного дотику лиш досить,
Щоб все забути й час згубить.

Ти так тут близько, так бажанно...
Безмежно ніжний дотик брів...
„О, незабутная, кохана!"
Щось промовляє десь без слів.

А усміх твій, як цвіт огненний,
Жадання полум'ям горить
І вабить голосом таємним
Мої уста з твоїми злить.

ВИНО

Вона мене чекала, щоб я глянув
В її лице, її усмішку пив,
Як те вино, що радує і п'янить
Садів диханням, пахощами нив.

Бо так багато сонця під бровами
І стільки цвіту розкоші в устах,
Ніби і небо заясніло нами,
І стала Радість в нивах і садах.

І я вдихав краси її сіяння
І Радість неописану в книжках,
Ту Радість, що дає лише кохання,
Якого не розказати в словах.

НЕЗНАНА

Так несподіванно впилась устами
І цілувала безконечно раз!
Так обіймала в забутті без тями,
Ніби навік щось розлучало нас.

Ти ж ще незнана, тобі я незнаний...
Чого ж так горнишся і вся тремтиш?
Чого ж шепочеш в пристрасті: „Коханий!"
Чи ж можу я сказать тобі: „Спинись!"?

Сказать, та як? — Ти вся в мольбі, благанні...
Як та берізка, обвилась кругом...
Не зможу я надхненне серце зранить,
Віднять з грудей моїх твоє чоло.

ГОЛОС

В душі невідома тривога,
І день, і вечір — сам не свій...
Чого ж? — Я сам, не жду нікого...
І раптом Сонце: голос твій.

І раптом — музика небесна,
І раптом — в серці, як весна,
Як херувимська пісня Воскресна,
Як чар цілющого вина!

Так легко стало... Ти говориш...
То не слова — дзвін струнний, спів.
Ти слова музикою гоїш
Печалі біль і серця гнів.

СПІВЕЦЬ КОХАННЯ

Ні, не одній належу я піснями...
Як соловейко, що співа в садах
А спів його впивається серцями,
Що мліють в радощах, тремтять в сльозах.

У ясну ніч, чи в ранішнє світання
Дзвенять сади — живий величний храм,
Коли, надхнений силою кохання,
Співець хвалу співає небесам.

З ним храм співає всіх сердець устами,
І радості й жаги солодкий біль
Молящих ніжно обвіва шовками,
Як ласкою з безмежних Божих піль.

І диво твориться: людина й Божі сили
Зливаються в блаженстві і красі,
І чуються небесні легкі крила
У кожнім серці, у кожній душі.

МИНУЛЕ

Як чéла струн акорд магічний,
Торкнеться голос твій часом,
Неначе в казці містеричній
Чарівний Дух черкне крилом.

Та серце — моря тихе плесо,
Його не зрушить птах крильми...
Минуле наше не воскресне —
В новім Сьогодні інші ми.

Бо стала казка днів недавніх
І розкіш пережитих днів
Як спомин радощів кохання,
Без слів докору і жалів.

ТАЇНА

Серед людського шуму ми кохались...
Ніхто не знав, не чув... роки, роки!
Багато радощів життя пізнали,
Хоч не минули і хвилин гірких.

Їх не багато — тих гірких... Як пісня,
Дзвенить в серцях минулая любов...
Та чи ж минула?... Чи ж уже колишня? —
У зустрічах хвилюємося знов.

Ми розійшлись, щоб тайна не згубилась;
Щоб не пішов пожаром поговір;
Щоб вірити, що все те тільки снилось
У мрійнім сні, ніби поета твір.

ВЕСНА

Не зарікаюсь я радощів кохання,
Не сповідаюсь у своїх гріхах,
Бо це ж не є моя весна остання
По тихій осені й зими снігах.

Бо розтають сніги в її промінняx
І в подиху її буїв-вітрів
І в серці чулім, як в грунтах з насіння,
Знов нарождаються лани цвітів.

І світ наповнює тепло жадання,
Співає радість людськими грудьми,
І гін нестримний жадоби кохання
У серце б'ється райськими крильми.

І навіть як це є весна остання
(Прийдешнє знати нам ще не дано),
Хай серце п'є чарівний мед віддання
І радощів божественне вино.

To Prof. WATSON KIRCKONNELL, devoted advocate of human freedom and dignity, with sincere respect and admiration.

КАНАДА

ПОЕМА

СЛОВНИЧОК

(До поеми „Канада")

Алґонквени — індіянське плем'я
Альбіон — Велика Британія
Анахорет — пустельник, монах
Андрей — Апостол Андрей Первозванний, який благословив Київські гори
Брут — убійник Цезаря
Бутт — убійник президента Линкольна
Вікінґи — Ісляндські мореплавці-войовники
Гайавата — герой поеми Лонґфеллова з індіянського життя
Гальський півень — національна емблема Франції
Ганді — провідник Індії
Гефбрід — людина індіянсько-французької крави
Гомстед — наділ землі в родинне посідання
Гонґконґ — великий британський порт при березі Хин
Ірокveни — індіянське плем'я
Канук — Канада
Ковчег — корабель (старо-слов'янське слово)
Колони — французькі поселенці
La France d'outre mere — заморська Франція
Магеллан — славний португальський мореплавець
Майна — копальня, шахта
Мейор — посадник міста (тут українець Степан Дзюба)
Міннегага — жінка містичного Гайавати в поемі Лонґфеллова
Мокасини — індіянські постоли
Ніппон — Японія
Ніяґара — водопад, по анґлійськи — Найяґра
Плебс — простолюдин, робітник
Плутарх — славний грецький історик
Понт — Чорне море
Прерія — степ
Робесп'єр і Дантон — провідники Французької Революції
Романський — в значінню — французький
Сем-дядько — Злучені Держави Америки
Сінґапор — колишній порт В. Британії в Малайці
Сім Дубів — місцевість при місті Вінніпеґу
Суматра — великий острів через протоку від Сінгапору.
Урб — місто
Цейлон — великий острів в Індійському океані
Шапа — майстерня
Шатобріян — славний французький письменник

КАНАДА

1. З доріг Магеллана

Колись, крізь океан зелений,
З Ніппонських островів на Схід
Дивився в простір я таємний,
Де тонув синій небозвід,
І уявляв тебе, Канадо,
Володарку степів, озер,
Та переміг твою принаду,
Якій життя віддав тепер.
Бо пахла ще земля кохана,
Надія ще жила в боях,
Тож я, за тінню Магеллана,
Вернувся на Західний шлях.

І знову йшов я Хінським морем,
Поміж Формозу і Гонґ-Конґ
В вузькі ворота Сингапору,
Попри Суматру на Цейлон,
Щоб, повернувшись в рідні води,
Замкнувши в Понті дальній шлях,
Я мріяв знову про проходи
В далеких і чужих краях;
Як Магеллан воріт шукати
В широкий і свобідний світ
І кораблем своїм пристати
До східних Канука воріт.

Та перше, аніж стать ногою
На землю кленів і бобрів,
Я мав зустрітися з тобою,
Ню Йорку, князю городів.
Та не такий в моїх був мріях,

Як ти з'явивсь мені в цей час:
В садах пишається мій Київ,
Ти ж пірамід нових оаз.
В Єгипті мертві гір каміння
В минулі дивляться віки —
Могили тщетного стремління
Людського розуму й руки.
А ти живий — заліза скрегіт,
І міліони комашні,
Під спів коліс твоїх і регіт,
Благословляють ночі й дні.
Бо дружні й радісні обличчя
Твоїх, як ріки в русі, юрб,
Ніби на пир веселий кличеш
Ти їх, Великий монстер — урб.

Тяжкий був шлях і труд Линкольна —
Знайшовсь новий зрадливий Брут,
І серце чисте й благородне
Спинив огидний змовник Бутт.
Така судьба великих світу
(Від жертви чистої Христа):
Упав Петлюра з рук бандита,
Убила Ганді тьми рука.
Та на крові святій Линкольна
Свобода сонцем розцвіла . . .
І от вітає всіх бездольних
Обітованная Земля!

Здається й сну Ню Йорк не знає —
Вночі, як вдень шумить людьми —
Ніби й журби ніхто не має
Тут під орлиними крильми,
Під знаменем зірок плеяди,
Стежок на синім полотні . . .
Та їду я вже до Канади
На бистрім сталевім коні.

---

2. Земля Свободи

От Ніяґара, світу диво,
Шумить і пінить водоспад . . .
Канадо, будь мені щаслива!
Уже не вернусь я назад.
Вже відшуміли тут змагання
Всіх Гайяватових потуг;
Бізонів диких панування
Спинив новий володар — плуг.
Там, де літали з свистом стріли
З цяцькованих сагайдаків,
Як змії, землю в край пробігли
Крицеві колії шляхів.
Звязали в цуг два океани
Крізь степ і гори, і ліси . . .
Хто пригадає давні рани
В країні спокою й краси?!
Хто стане слухать мертвих стогни,
Убитих, страчених давно, —
На крові білих і червоних
Пшениці золоте руно.

Тут йшли у бій — Лев Альбіона
І Гальський Півень в давній час;
Тут впала гальськая корона,
Та дух романський не загас, —
В примиренню на вічні роки
Знайшли вони свій спільний шлях
На землях дідичних Іроква,
На Алґонквенівських степах.
Відважні вояки червоні
Зійшли на віки в небуття,
І береже про них лиш спомин
Країна вільного життя.

Канадо! Землі несходимі,
Країна волі і добра
Відкрила двері всім гонимим
Свого великого двора.
І попливли сюди британці,
Ірляндці із зелених гір,
Шотляндці і їх славні вівці,
Ісляндці до озерних гирл.
Нащадки Вікінгів зухвалих,
Але без забрал і мечів,
Лише із сітями рибалок
Корити щук і карасів.
І господарнії тевтони
Пливли за руном золотим,
З старої Франції "колони"
Сідали займищем густим.
Від Робесп'єрів і Дантонів
(Як інші від Москви тепер)
Ішли вони у край бізонів,
І став Квебек La France d'outre mer.
Хіба не так і з України
Ішли її сюди сини
В широкі праліси й долини
Канади — волі сторони.
Хіба не стали Манітоба,
Пшеничне море — Саскатун,
Альберта — рай для хлібороба,
Дорожчі золотих всіх рун.
Як для французів у Квебеку
Створився рідний край "Дутр-мер",
Так і Україну далеку
Різьбим в Канаді ми тепер.
Хай славиться Одвічна Воля
І щедра Божая рука,
Що нас виводила з неволі
На вільні землі Канука.

---

3. Ніби в рідній стороні...

Чи це Канада? Україна?
Ошава, Торолд чи Ляшін —
У Алгонквенів батьківщині
Я чую мову рідних сіл;
Я чую звуки коломийки,
Я бачу танець "аркана",
Дівчата бавляться в гаївки,
Усі красуні як-одна.
В очах їх радість і веселість,
В убраннях пишних, як квітки,
О це не є Вкраїни села,
Прибиті ворогом гидким!
Онтаріо, садів країна,
Озер, каміння і лісів . . .
Вітали тут мене, як сина,
Веселі лиця земляків.
Засмаглі сонцем і вітрами
На праці в коліях, лісах,
І руки, вкриті мозолями
Від молотів в шапах, майнах.
Та всі і радісні, й щасливі,
Ніби у рідній стороні,
Коли б там вороги пімстливі
В пекельнім згинули вогні.
Коли б Україна кохана
Звільнилася з ворожих пут,
І воля, воля довгожданна
Розквітла між людьми, як тут.
Вони живуть в ясній надії,
Вкраїну носять у серцях,
І їм свята й чарівна мрія
Освітлює життя їх шлях.
Тут і поет, осмаглий вітром,

З надхненним сяйвом у очах:
Робітник в шапі — Тулевітрів,
Що взяв новий в Канаді фах.
О, скільки зустрічів і друзів —
Від Галіфаксу до степів!
Прощаю їх в сердечній тузі —
Коханих сестер і братів.

★

І от степи, розлогі прері,
Пшениці царство і вівсів.
Я входжу у священні двері
Імперій вільних фармарів.
Не дуже тут густі пшениці,
Не так високі, як у нас,
Та не горює в поті жниця
У спеці жнив в робочий час.
Не коле білих ніг стернею,
Мозоль не має на руках,
Від цурки, коли крутить нею
Перевесла в тугих снопах.
Не п'є зсмагнілими устами
Із баньки воду — ключ життя!
І, сівши в тіні між снопами,
Не кормить з перс мале дитя.
О, жінко! Рай тобі в Канаді!
Твоя журба — родинний дім,
Табун гусяток на леваді,
Качок, курей малий загін
Лише для дому, для родини . . .
А поле — то не твій талан:
Ґазди на полі і машини,
Ґазда на полі — хлоп і пан.
Та не було так від початку,
У піонерський трудний час,
Коли копала вузьку грядку
Бабуся, плачучи не раз.

Коли було так мало хліба
І так самітно, шо аж страх;
Простори — їх і не об'їхать,
Землі не впорати в корчах.
О, внуки й правнуки щасливі!
У розкоші новітніх днів
Схиляйте голови почтиво
До пам'яті своїх дідів!

---

4. Тінь Гайявати

Он там, на Південь, десь Дакота
("Земля погана" — в індіян),
На Сході рядом Міннесота,
На Захід — там горби Монтан.
А далі степ — зелені хвилі
(Тепер все в селищах, містах),
А крізь степи в далекі милі
Проклали свій барвистий шлях
Дві ріки близнюки: Мисурі
Та Мисисипі, як Дніпро,
В верхів'ях гір пробивши мури,
Розлившись в преріях сріблом.
Колись в твоїх шовкових травах,
Країно прерій, я ходив
У мріях: по луках й отавах
Шатобріян мене водив.
Шатобріян співав про тебе
В своїй поемі "Аталя";
Пречистеє блакитне небо,
Обітованная земля!
Тут йшов відважний Гайявата,
Лонґфеллів незабутній твір,
До Гір Скалистих покарати
Лихого батька, що був звів
Венону ніжну і покинув
З Гай'ватою, малим синком,
Тут Гайявата сам зустрінув
Свою кохану над струмком.
Тут ще вітають їхні тіні,
Як повний місяць ізійде . . .
Та сталися великі зміни,
І степ вже трактором гуде.
Замість чарівних мокасинів

Вози залізнії біжать,
А понад ними в небі синім
Орли-машини клекотять.
І все ж чарівна Міннегага,
Гай'вати юная любов,
Співати буде в нових сагах,
Юнацьку хвилювати кров.
Та ба! Забули ми кордони
У мріях наших і думках.
Повернемось назад до дому,
На наш канадський битий шлях.
Бо Мисисипі йде на Південь —
Не по дорозі нам туди,
Канадські ріки йдуть — де рівень
Північний вперся у льоди.

---

5. Вінніпеґ

Ріка Червона нас вітає,
Де город Вінніпеґ приліг,
Як сторож з краю і до краю
Великих чавуниць-доріг.
О дорогеє серцю місто!
Колиска дружби між людьми,
Що так розквітла променисто,
І в дружбі тій розквітли ми.
Ти і Париж, і Лондон, Київ,
Ти рідний різним племенам —
Старі пересуди осилів,
Честь всім даєш, даєш і нам.
Коли у місті катедральнім,
Французів рідній стороні,
Лунає дзвін, то десь у лад з ним
Наш дзвін вкраїнський вдалені
Скликає вірних. Десь шотляндці
В своїх пресбитерських церквах,
В костьолах вірнії ірляндці,
Жиди в молитвенних домах;
І німці в кірхах . . . Так усюди,
Без нападів і без борні,
Свобідні і щасливі люди
Свої проводять в дружбі дні.
О Вінніпеґ! Ти дав багато!
Свободи й рівенства ти вчив,
Вітав ти кожного, як брата,
За стіл всіх почесно садив.
У перше наш парламентарій
Засів тут з всіми нарівні,
І вперше наші в твоїй раді
З'явились радники по нім.
І от тепер твій мейор справний —

Вкраїнських піонерів син,
Наступник мейорів преславних
І голова міських старшин.
І знана львиная чуприна
Обранця — батька фармарів,
Бачинського, що безупину
Послом багато був років,
І став в палаті головою,
Державну мантію носив,
Як лорди давньою добою,
Найстарший із усіх послів.
А що скажу я? Заступив ти
Мій Київ любий в чужині,
Мені дав жити і творити
У вільній дружній стороні.

---

6. В той рік, коли і я вродився...

В той рік, коли і я вродився
У царстві синього Дніпра,
Дійшла до моря залізниця
В країні Клена і Бобра.
Злучилися два океани
Від Сходу Сонця на Захід . .
Сказали б древні: тут титани
Пройшли і залишили слід.
Та час титанів, митологій
Минув, забувся вже на вік.
Цю стежку протоптали ноги,
Якими ходить чоловік
Такий звичайний. Та наука
І Божа ласка із вершин
Продовжила людські руки
Могутністю знання й машин.
Прорізані камінні гори,
Мостом осилена ріка . . .
Та ще не знали ці простори
Ні хлопа тут, ні козака.
І він прийшов із сіл Вкраїни
Лишень з руками і ціпком,
Покинувши свою родину,
Оплаканий своїм селом.
Займав гомстед — землі чимало
І був він пан вже і ґазда,
Та все ж його не покидала
Стара приятелька — нужда.
Гомстед його лежав облогом,
А він на ґенки мандрував.
Тяжкий був труд, та — слава Богу —
Він на хазяйство заробляв.
Його "богонком" охрестили

Від "богоньку мій", на роки,
Та все ж хвалили і любили
Чужі і рідні земляки.
Доріг багато будувалось,
Зривали скелі і дуби,
Сталеві шини заганяли,
Рівняли висипи й горби.
І скрізь, по всіх дорогах-жилах
Багато схилених хрестів,
Де голови свої зложили
"Богонки" піонерських днів.
Роки ішли (не так багато),
Вертавсь робітник на гомстед.
Було вже поле, двір і хата
І весь фармарський реманент.
Тепер ви їдете полями —
Пшениці руна, як моря.
Ніхто вже не оре бичками,
Не стрінете й плугатаря.
Стоять оселі, як картини,
Полями трактори гудуть . . .
Доба "богонків" — то давнина,
Яку вже вспіли геть забуть.
Згадати нам тепер лишилось
Найперших наших земляків,
Яких імена не згубились
У пам'яті змарнілих днів.
Тож — Єлиняк, з ним Пилипівський
З околиць Сяну і Дністра,
І Коцур (він раніш осівся)
Мандрівник з берегів Дніпра.
Нехай у мирі спочивають
В їх обітованих ланах,
А правнуки не забувають
Їх пам'яті в суєтних днях!

---

7. Владики піль

Від піль пшеничних вінніпежних
До Едмонтону і до гір
Лежить імперія безмежна
Вкраїнських лордів-фармарів,
Владик землі, полів родючих,
Комбайнів, тракторів і авт
І власних рук — міцних, робучих,
Озброєних в щоденний гарт.
Куда вельможним феодалам
Минулих і забутих літ,
Що працею рабів купались
Ніби у розкошах століть,
Рівнятись з фармаром Канади,
Що не в ув'язненні мурів
І не закований у лати,
В свободі духу і ланів,
З сусідами, як із братами
У творчій праці вільний пан
І над собою і плугами
Новітній хлібороб-титан.
Його сини машини водять,
Відвозять зерно в шпихлірі,
Молодші ще до школи ходять —
Майбутні судді, лікарі.
А дочки? Ніжні, як калина
(Привезена з старих країв);
Розквітла ніжно Україна
В красі дівочих уст і брів!
Вони хороші господині,
Дружини вірні фармарів,
Та треба ж молодій країні
Наставниць і учителів.
Дівчата наші учать в школах,

Працюють в урядах, судах
Та не цураються ніколи
І господарить на фармах.
Спиняюсь тут я з серцем чистим —
Писать про це річ не моя:
Про це сказали з більшим хистом
Івах і Киріяк Ілля.
Чоло схилю перед поетом,
Тернистий бо поета шлях,
Достойний гонору лаврета
Поет наш, Онофрій Івах.
І Киріяк в труді невтомнім,
В надхненні Божому мистець,
Свій твір писав багато-томний,
Письменства нашого взірець,
В "Синах Землі" безсмертний обрис
Двох перших наших поколінь,
Майбутнього ясний праобраз,
Минулого рекорд терпінь.

---

8. Саскатун

О Саскатун, колиска студій,
Учительських розсадник сил.
Ти автор вступів і прелюдій
Великих, мудрих діл, зусиль.
Із стін славетних інститутів
Ішли твої учителі,
Яким ти дав світильник в руки,
До праці у новій землі.
Не можна зміряти аршином,
Не можна зважить на вагах
Добро, посіяне ними
У душах молоді й серцях.
Росла та молодь і мужала . . .
Підемо ми в її слідах,
Знайдемо по посольських залях,
Серед трибунів по судах . . .
Знайдем її в полях пшеничних,
На батьківській, своїй ріллі,
До праці вивчених і звичних
І добрих громадян землі.
Кому й яку хвалу складаю?
Усім працюючим умам,
Хіба лиш декого згадаю
Моїм коханим читачам,
Щоб, покидаючи столицю
Пшеничних золотих ланів,
Вписав я в шані на таблицю
Хоч пару ймен її синів.
Тут є великий друг наш Сімпсон,
Меценат молоді старий,
Тут є граматик наш Стечишин
І Андрусишин молодий.
Помер Тиміш тут Павличенко,

Учений славний і піїт,
Та чи труди його учені
Й поезії побачить світ?
І я прив'язаний до тебе,
Степів столице Саскатун,
Безхмарного у літі неба,
Пшениці колосистих рун.
Ти дав мені пізнати друга . . .
Хай буде ім'я це святе!
Широкий ум, за сонцем туга
І добре серце золоте.

---

9. Алберта

Алберта — рай земний кавбоїв,
Країна нафти й буряків,
Цікавивсь я колись тобою,
Минуло тридцять десь років.
Твої колодязі нафтові
Стояли мовчки, як мерці,
Поля родючі бурякові
Лежали в марній толоці.
Була Канада ще дитина
У дядька Сема в пелюшках,
В потенціях нова країна
Стояла слабо на ногах.
І був підняв тоді я справу
За тебе, нафту, буряки
У пресі лідерів держави
Та ба! Газетні павуки
(Не знаю, чи такі і нині!)
Мої схизматицькі думки
Зробили голосом в пустині.
А от тепер — країна цукру,
Країна нафти на весь світ.
Від грошей всі торби розпухли . . .
Здійснивсь мій давній заповіт.
Та вернусь я на фарму, в поле,
Десь до Федори, до Мондер . . .
Вони не зміняться ніколи —
Фортеці Зваричів, Магер.
Там дух вкраїнський не загасне
Серед нафтових королів:
Злилось минуле там з сучасним,
Родились там "Сини Землі".
В Мондерах у чернечім скиті
Збирались пам'ятки віків,

Збережених в старому світі
Від рук руїнних ворогів.
В скиту отці Василіяни,
В чернечій доброті своїй,
Були духовними отцями
І літописцями подій.
Мій вислів дяки і пошани
За труд безцінний ваш прийміть!
Живіть, отці Василіяни,
Дух предків наших бережіть.

---

10. В діброві коло річки

Та я вернусь у Манітобу,
У серце наших діл і мрій,
У місто грізного потопу —
У Вінніпеґ коханий мій.
Живу в діброві коло річки,
В околиці "Семи Дубів" . . .
Які ж події історичні
Тут час у пам'яті згубив?
Тяжкі були колись тут роки,
Багато крови, гірких сліз,
Коли ґефбріди та ірокви
В полоні мали степ і ліс.
Ішли британські поселенці
Крижаним морем в Гадсон-Бей;
Тягли човнами крізь озерці
Насіння, рала і дітей.
Рубали ліс і корчували,
Жили в землянках і шатрах,
І вбоге поле засівали
Пшеничним зерном у корчах.
Надію пестили на жниво,
Бо довга тут була зима;
Жили в труді благочестиво,
Бо помочі в біді нема.
Коли ж вже колос наливався,
З лісів впадали вороги . . .
Ніхто живим не зоставався —
Всіх умертвляли до ноги.
Убоге збіжжя їх палили
І вбоге житло, разом з ним . . .
Нема хреста, ані могили,
Ні признаку на місці цім.
Лиш Вінніпеґ тепер розріс'ся

На попелі і на кістках,
І там, де мріяло полісся,
Тепер — чи дім, чи битий шлях.
Там "Сім Дубів"... Тут є могила:
Тут ґовернор, його стрільці
Своє життя вночі згубили
На березі при Ред-ріці.
Тепер же тут моя господа
І цілий новий Тель-Авів . . .
Кому ж із нас убитих шкода?
Їх пам'ять час давню вже з'їв.
Ми кажемо, що ми страждали
У наших первісних часах . . .
Уважні будьмо! Ті бо взнали
Найбільший труд, найбільший жах.

Тут жив колись і Дорошенко,
Історик наш, приятель мій;
Тепер — невтомная Войценко,
Літописателька подій.
А далі, здовж ріки полями,
Є місце, зване Ріверсайд;
Засіяне воно хрестами,
Де вічним сном усопші сплять.
Там між олив і олеандер
Спочив наш Кошиць Олександер.
Його капели дивний спів
Колись всім світом прогремів.

О Вінніпеґ, гніздо поетів!
Старих поселення співців!
Сам автор "Соняшних Кларнетів"
Не зміг би витворить так спів . . .
То в тузі тяжкій за домами,
За рідними в Старім Краю,
Ставали косарі співцями,
Як кобзарі колись в бою.

У звичних рідних коломийках
Лилася туга з їх сердець . . .
Не схибив у своїх надіях
Їх перший здібний видавець.
Та ба! І ці часи минули,
І тугу випив мудрий час.
Поете! Всі тебе забули —
Не знайдеш видавця у нас.
А всеж, поете, не дивися
Як глухне й сліпне ситий світ, —
Рокам прийдешнім залишиться
Твоєї музи заповіт.
Навіть Тарас мав нарікати,
Як ти тепер, у "Кобзарі",
А от вже буде тут стояти,
Ніби на київській горі!
І вже дитя Канади ніжне —
Поетка цих модерних літ —
Його у серце чуле візьме,
На весь переспіває світ.
Про неї лиш скажу словечко:
Поклін мій Мирі Гас-Лазечко!

**
*

Нехай редактори пробачать
Мою негречність. Не згадав
Їх творчість я, трудів і праці
Умисно, щоби не попав
"На поле брані", під обстріли.
Та їм признання я даю,
Хоч і пускали часом стріли
Вони у сторону мою.
Нехай живе Михайло Гарис! —
Мене він перший привітав,
Тоді, коли мене цурались, —
На всю Канаду прославляв . . .
Та я не можу не згадати

Жіночих ніжних білих рук
В редакцій зоряній палаті:
Привіт Стефанії Бубнюк
За творчий труд в "Жіночім Світі",
Когуській в "Проміні" і всім,
Пером що вміють володіти
Співаю мій хвалебний гімн.
Іще Савелії Стечишин,
Вона заслужена в роках:
Невтомно й мудро творить, пише
В книжках, жіночих сторінках.
Політиків також лишаю —
Боюся зрушить їх акорд,
Та всеж одне ім'я згадаю,
Що має право на рекорд:
Марія Дима перші кроки
В політиці дала жінкам,
Щоб в себе вірили глибоко,
Не йшли служить чужим богам.

---

11. Лаврові вінці

Учителю, пророче Божий!
Професоре вечірніх шкіл,
Ти більшої похвали гожий,
Як той герой великих діл,
Як полководець в полі брані,
Побідник славний у боях . . .
Учителю, побідник славний
В дитячих душах і серцях.
Ти був пригноблений і бідний,
Не знать — чи хто тебе хвалив,
А твій народ (скупий, хоч рідний)
Найменший чинш тобі платив.
Ти був за все — рубав сам дрова
І воду відрами носив,
І часто витирав з любови
Дитячі змерзлії носи.
І от дивись: тебе не стало,
Ти вже в історію ввійшов,
А те, що в час пізніший сталось,
Ключі до того ти знайшов.
Подвижнику, анахорете!
Хоч ти і мав свою сім'ю,
Та душу ніжну мав поета,
Віддав життя й любов свою
Грядущим, новим поколінням,
Щоб нитка золота віків
Не перервалась у терпіннях
Старих і струджених батьків.
Осилив ти тягар зневір'я,
Зумів непевність подолать,
І в канадійському сузір'ї
Вже й наші імена горять.

Як метеор горів Лучкович,
В парлямент перший посланець,
Незломний духом оборонець
"Малих отих" . . . Йому вінець
Був певно б даний у сенаті
В старому Римі, коли б він
Не був в Оттаві у палаті,
А був колишній римлянин.
Антоній Глинка — другий з ряду
В Оттаві вславлений трибун.
Любив він вільную Канаду
І вірним оборонцем був
Своїх дідів-батьків країни;
Її він волю захищав —
За поневолену Вкраїну
Свою б і душу він віддав.
Нема його. В розцвіті сили
Пішов від нас у інший світ,
Лишень, як пам'ять, на могилі
Величній хрест в вінках стоїть,
Від вдячних друзів, покоління
Мала йому, та щира дань,
Словами сірого каміння
Про нього внукам повідань.

---

12. Друзям

Канадо мила! Нам гоненим
І нашій тяжкій боротьбі
Дала ти друзів нам учених,
І ми вклоняємся тобі!
Бо світ широкий і великий,
Та мало правди і добра, —
Стрічав нещиро він, дволико
Апостолів з земель Дніпра.
Не знала правди Україна
В кривих, підкуплених судах;
Фемида більмами сліпими
Не добачала на вагах.
І ви прийшли, о друзі милі!
Нам щиру руку простягли . . .
Спи сном пророка у могилі,
Поете Гантере старий!
Професор Сімпсон половину
Свого віддав для нас знання,
Він щиро оцінив Вкраїну,
Весь вік її обороняв.
Кірконнелл Ватсон — друг народів,
Канади мудрий творчий дух, —
Він нас на світлий шлях виводив,
Як наш великий щирий друг.
І всі, кого я звать не буду,
Взяли нас в коло, як своїх.
Нащадки наші не забудуть
І будуть шанувати їх.
Не можу не згадать одного,
Щоб жінці висловить привіт,
Наймення всім нам дорогого
Приятельки Гелени Рід.
І ми вже рівні в вільнім колі,

Канади дочки і сини,
Та не забудемо ніколи
Дніпра святої сторони,
Як нашу Мекку, де святині
Минулих днів, тисячеліть
Горять через віки до нині
І вічно будуть все горіть.

Апостоли, посли Дніпрові
Приходять, як Андрей, до нас.
Приносять нам надії нові,
Віщують нам прийдешній час.
О проповідники надхненні,
Золотоусті мудреці,
Окрашують нам час буденний,
Дають нам пізнання ключі.
Ведуть нас до верхів'я світу,
Де людський дух і мисль цвіте,
Де псалми Нового Завіту
Співає сонце золоте.
Був Дорошенко і Білецький,
Яких на той світ я прощав,
Зостався їх вірний спадкоємець,
Мій друг Рудницький Ярослав.
Невтомний, як вогонь горючий,
Він світ тримає у руці,
Не даром в коло його друзів
Ідуть світові мудреці.
Згадавши миром Дорошенка,
Хто може не назвати нам
Ім'я Івана Огієнка,
Творця реліґіозних драм,
Філософа і богослова,
Знавця прославленого слова.
Нехай не кривдяться на мене
Незгадані в моїх словах —

Запише славні їх імена
Нам ще невідомий Плутарх.
Та всеж піду йому на поміч,
Щоб він в анналах не шукав
І Катерину Антонович
В історію мистців вписав.
Продовження старого роду
Учених славних діячів,
Знайшла вона і тут нагоду
Учити юних малярів.

---

13. Нехай же дзвонять наші дзвони

Хоч тайни Божої не знали
"Вожді вождів" з склепінь Кремля
І в тлі нікчемній позникали
(Тяжка хай буде їм земля!),
Та славили себе богами,
Глумились в сказі над людьми
І в людських душ пречисті храми
Товклись брудними чобітьми.
Тож гірше, як в часи руїни,
В часи навал, татар, ляхів,
Мовчали храми України
В руках кровавих ворогів.
Канадо, на твоїх просторах,
На праведних твоїх ланах
Церкви воскресли і собори,
Осквернені в старих краях.
О Воля! Святощі людини!
Ми б і молитись не могли,
Коли б тебе ми з України,
Канадо люба, не знайшли!
Присяглий скептик може скаже:
"Нащо кадил нам і церков?
В модернім світі розум важить,
Не десь Христом пролита кров".
О циніку сліпий на очі!
Із чаш священних п'ють не кров,
А дух сціляючий і творчий
Та чисту вічную любов
До прадідів землі святої,
До української землі
І до землі осель нової,
Де наші стали кораблі.
Нехай же дзвонять наші дзвони,

Як мед солодкі, голосні,
Від Галіфаксу до Юкону
У всі святі вкраїнські дні!
Нехай змагаються учені
В шуканні Божіїх шляхів
І будять душі всіх хрищених
У розкоші суєтних днів!
Нехай будують храми Божі,
Щоб не були ми тут чужі,
І щоб стояли на сторожі
Народу нашого душі.

Читачу любий, мало часу,
Щоб я з тобою завітав
На землі нові, землі наші,
Куди стежки уже проклав
Наш албертієць — на Піс Рівер —
На "Річку Миру", де простір
Земель родючостей безмірних
Ждав плуга, від ріки до гір.
Я мушу перейти крізь гори,
Де слід Гай'вата проложив,
Привіт мій занести до моря,
Яке колись я залишив.

---

14. Над океаном

Ванкувер. Тут от із Аляски
Через Камчатку шлях знайшли
Предтечі наші. Був інакший
Тоді Ванкувер. Не шкребли
Небесних риз ще хмародрапи
І авта плебса не гули
На вулицях, у асфальт вбраних.
Були часи ті і пройшли.
Тепер не те вже — інші люди;
Читальні наші і церкви;
Почуєте наш говір всюди,
І тут — як в Україні ви.
Коли б же так і в Україні!
Не плакав би старий Дніпро
Сльозами матері й дитини;
Вампір її не ссав би кров.
Та маймося "серцями горі"
І будьмо чуйні! А тепер
Ми про Ванкувер тут говорим . . .
Ще дух козацький не завмер
І є ще у порохницях порох.

Кого ж я маю тут згадати
В цім місті моря і тепла?
Кого по імені назвати?
Кому належиться хвала?
Імен заслужених чимало,
І кожний мав свій дар, талан,
Та з них одно до серця впало —
Патрон бібліотек Богдан.
Його невтомними трудами

Росли громадські сили й гін;
Поміж братами й чужинцями
На подив заслужився він.

І от вже океан зелений,
Цей Тихий, кажуть, океан.
Об'їхав я усю вселенну,
На другий берег твій тут став.
Колись дивився я крізь тебе
З Ніппонських островів на Схід,
На край далекий, мрійний неба,
Де тонув синій небозвід . . .
До дальних берегів Канади . . .
Тепер дивлюсь я на Захід
І розстаюся з ним назавжди.
Бо, наче Ноїв той ковчег,
Що в Араратi опинився, —
Мій човен вже навік прибився
У місто, зване Вінніпег.

Квітень 10. VII. 1960

Кінець

ПОВІСТЬ ВРЕМЕННИХ І НЕВРЕМЕННИХ ЛІТ

(Симфонія України)

ПОЕМА

ЗАСПІВ

О, душі предків! Світочі віків!
Нетлінні свідки давньої давнини,
З небес незбагненних ланів,
З небес блакитних України
Прилиньте в дім мій на хвилину
І голосом далеких струн,
Як Вічності далекі співи,
Як шелести пшеничних рун
На рідних нам вкраїнських нивах
Наповніть дух мій, надихніть
До „Повісті временних літ““!

ПРЕЛЮДІЯ

Як світ творився — річкам дано повстати,
Щоб дать життя і травам, і квіткам,
Звірам і людям; землю напувати,
Шляхи відкрить на всі вітри човнам.
Тоді вродився Дніпро, кругом поглянув:
На Північ мерзлу, темну і німу,
На Захід плиткий, що у багнах тонув,
На Схід, закутий горами в тюрму —
І кинувся, як лев, на ясний Південь,
У соняшну безмежную блакить,
В цвітучий степ, що не знайдете ніде,
До Кримських гір, де синій Понт шумить.

О, Понт, свічадо неба — море,
Твій сюзерен великий океан.
Крізь браму тісную Босфору
Ти шлеш йому хвилястий караван
Дарів і данів, зібраних тобою
З Дніпра джерел, притоків і річок...
Васале вірний, зв'язаний клятьбою
Повік-віків давати вод оброк.
Дніпро дає тобі даремно води,
Багатий край — імперія Дніпра!
Над нею найясніше сонце сходить,
Вона купається в його дарах.
Які ж мандрівні племена прилинуть
В твої степи, діброви і ліси,
Щоб дать тобі наймення „Україна"
На всі віки прийдешні, всі часи?!

А покищо рогаті тури
Толочуть трави, і стада
Оленів бистрих, як вода,
Через кущі і кочугури,
З роями коней степом скачуть,
Полошать чайок і орлів;

В яругах десь гієни плачуть,
А в чагарах тічки вовків
Удень у закутках дрімають,
Вночі ж їх очі, як вогні,
По травах і корчах шугають,
Де звір малий забувся в сні.
На водопій ідуть ведмеді,
Ревуть до лебединих зграй;
А в хуторі своїм — у очереті
Гуде болотний птах — бугай...
І ніч наповнена містерій,
І день наповнений краси...
О, земле будучих імперій,
Найкраща в світі ти єси!

І от ідуть крізь браму людства,
Крізь гір прогалину Дербент,
З колиски світу, ніби ллються,
Племен потоки... трощать вщент,
Як лавина, всі перешкоди,
На Захід, через Дін, Дніпро,
І далі, де вже Райн виходить
І скаче з гір живим сріблом,
Щоб потім, взявши в себе води
Притоків і озер гірських,
Понести їх у вир свободи
Вітрів-буїв і хвиль морських.

Хто їх жене, людські отари?
Хто вказує їм напрям — шлях?
Ідуть, ідуть, неначе хмари,
Неначе чорні зграї птах.
Не можна вичитать в камінних,
В пісках доріг, в піснях вітрів
Хто зрушив давні покоління
З гнізд їх прапращурів, дідів.
Згубилася в каменях мова,
Піски розсипалися в прах.

Даремно ми шукали б слова
У змитих зливами слідах.

Дали ім'я ми їм арійці
(Хоч кажуть, ще були й трипільці)
І з них рахуємо віки,
І ті, що сіли на землій цій —
Всі давні, давні земляки.
Тут від Дніпра до Черемóша,
Як обітована земля,
Дарована по волі Божій
Пра-українським племенам,
Лежить колиска України
В зелених травах, як шовках...
Співали сосни в полонинах,
Птахи в дібровах і садах,
Коли шатрами й куренями
Мандрівники вкривали діл
І перед добрими духами
Палили вдячності вогні.

Учули духи їх молитви
(Бо сонце радість всім несло!
Багаті здобиччю ловитви,
Отар умножене число!)
Тож бог Перун дістав оздобу:
На сріблі вуса золоті,
Бог Волос добре пас худобу,
Даж-бог орудував в ґрунті;
Ярило-бог і дні, і ночі
Серця з серцями парував,
Ярив він пестощі жіночі
І рід людський приумножав.
І так зросла Русь-Україна,
І так повстав і Київ град;
Краси едемської долина,
Оспіваний Рай Божий — сад.

ЧАСТИНА ПЕРША

(К н я з і)

Та світ не знав ще Русі доти
(Ніхто Дніпром вверх не ходив),
Аж доки в Царградські ворота
Олег князь щит свій не прибив.
Тоді склонилися корони
Візантії владик — царів,
І злотом шитії опони
Оздобили Русі князів.
Тоді відкрився шлях далекий
З Босфору в синю даль Дніпра —
Великий путь з Варягів в Греки,
А Русі новая пора.
І в тій порі зростав і Київ,
В красі своїй, багатстві й силі.

На межі Русі йшли князі хоробрі,
Вели дружини в бій проти ватаг
Племен азійських — диких і хижацьких,
Що сунули зі Сходу крізь степи.
А часом йшли князі лише по славу —
Щитів черлених випробувати міць
Та позвонить дволезними мечами
Об шоломи неприязних сусід.
Вертались з походів часом в славі,
Зо скарбами — здобичею війни,
З гуртами бранців на базарний óбмін
І красних бранок у ясир.
Бувало ж — і не раз — на ратнім полі
Ложили голови князі за Русь,

Та не бувало, щоб осоромили
Русі-Вкраїни честь
Князі й дружина...
Поети-вої пісні укладали
Про їх походи, звитяги й діла,
Співали їх надхненії співці
Під гуслів срібне рокотання.
І слава йшла співочою луною
По всій Русі — від Дону до Карпат.
Поет Боян між славними був славний
Старого времені співець,
Онук Велеса — бога, його ж правнук,
Що Ігорів похід сльозами оспівав,
Не залишив свого ім'я на спомин,
Але був славний, як Боян, в свої часи...
Та в пам'яті віків згубилися пісні їх
І не дійшли до наших днів.

Мечем татарським нищилась та пам'ять,
Колесами возів і кінським копитом
Затоптував її татарин в землю,
Палив вогнем і в попіл обертав...
Та все ж у пам'яті своїй народ не втратив
Усих скарбів із творчости віків,
З далекої давнини, з того часу,
Коли почав він просо сіяти й зерно́м
Звертався до богів, до сонця і до неба,
З благаннями щедрот, як просо те, рясних.
Коли він відкривав таємні сили
У творчому життю, в душі землі,
Творив для них замовлення й молитви,
Осяяний красою Пантеон.
У нім були боги малі й великі,
Що пряли людям щастя і добро,
А діти їх: русалки і лісові мавки,
Лісовики, духи у водах і полях
Поміж людьми жили в сусідстві добрім.
Лише чужі боги, як Діва або Див,

На Україну-Русь приносили напасті,
Ворожі раті, лихо і біду.
Та добрий Даж-бог, і Хорс бог-сонце
Творили людям захист і добро
Щоб і вони були веселі, як сонце,
І були добрі, як Даж-бог.

Коли ж прийшли з Візантії аскети —
Анахорети, висохлі в постах,
І принесли на радощі запрети,
Як заповідь Розп'ятого Христа,
То хрещенням Русі в воді Дніпровій
І в водах чистих плесів і річок
Прийшов Христос в одежі новій,
Як Правди й Радості пророк.
Аскетів приписи були чужі й далекі,
Бо вся земля жила, цвіла в красі,
І дарма силувались Греки
Зробить чернечий скит з Русі.
З людьми хрестилися русалки й мавки,
І всі духи у водах і полях,
Весь Пантеон, гагілки, співи, танки,
На радість людям, на чернечий страх.

О, Володимире, грішний чи святий, —
Бо хто розділить гріх і святість! —
Твій княжий Русі вік був золотий —
З ним жадний князь уже не міг зрівнятись.
Вкраїна-Русь розширилась кругом,
Пішли шляхи у всі країни,
Пливуть човни з південних царств Дніпром,
Пливуть човни західні з Двини,
Верблюди йдуть зі сходу й від Хазар,
Несуть на ринки Русі крами...
О, Києве, півсвіту володар,
Приймай гостей своїх з дарами.
О, Києве, осяяний хрестом,
Апостоле надземного надхнення,

Тепер, як сонце, над святим Дніпром
Ти шлеш своє благословення
Краям і землям, і звірам,
Лісам, полям і полонинам...
І не земля — співочий Божий Храм
Від цього часу Україна.

Та хмари все збирались там, де Схід
Безмежний, дикий, невідомий —
Дракона паща напастей і бід —
Виплоджує розбійнії мільйони...
Немає спину їм. Вони течуть
Ватагами голодної звірини
На Руську землю, на мечі
Князів і княжої дружини.
Хазарське царство, печенігів шквал,
Половці, орди Чінхізхана...
Хто захистить тебе від їх навал,
О, земле-Русь обітована!
Вік Володимира, вік Ярославль
Минув у розцвіті і славі,
Усобиць ворон серце розклював
І очі виняв Київській державі.

І ще Боян у піснях докоряв
Князям за розбрат і крамоли,
Співець же Ігорів їх звав
Під стяги Київського столу:
„Всеволоде великий, чом не йдеш
За отчій древній стіл повстати?!
Ти ж стрілами половців заметеш,
Рабинь дістанеш по ногаті.
О, Руриче й Давиде, буй-князі,
Вступіте в златнії стремена!
Не дайте Русі никнути в тузі!
Розвійте ратнії знамена!
Де ж ти в цей час, Осмомисле? Сидиш
Високо в золотому троні,

Дунай замкнувши, суд рядиш...
Сади дружини на комоні!
Спіши могутній князю!... Де ж єсте
І ви, Романе і Мстиславе,
Князі хоробрі, сміливі?.. Ймете
Думки про подвиги і славу,
В латинських шоломах своїх мужів...
Від них гула земля Хинóва,
Стелились половці від їх мечів,
Як та трава під косами степова...
Де ж ви?
Мстиславичі, Всеволод і Інґвар —
Злотії шоломи, щити черлені,
Загородіте Русь від злих авар,
Мечіте стріли в них калені!

Та вже Каялу вкрила чорна ніч —
Крізь Ігоря кроваві рани,
Як рисів стаї на ситну здобич,
На Русь побігли половчани...
Тож вже понизьте стяги у тузі,
Всеславні внуки й Ярославе!
Пощерблені мечі в тули вонзіть!
З дідівської ви впали слави...
Стогнати, стогнати Руській землі,
Наслідству Всеслава!"

ЧАСТИНА ДРУГА

(Татари)

Гремить земля у тупоті копит,
Скриплять вози, як смертні труби,
Іржать комоні, хижий птах кричить,
Реве орда, ревуть верблюди...
Татари йдуть на Русь!
Татарські і турецькі,
Крізь межі половецькі,
Орди на Русь ідуть!
Числа їм нема...
Жалю в них нема —
Вони не знають жалю!
На двісті літ пітьма,
Без просвіту пітьма
Покриє Русь печаллю.
На двісті літ
Знущання, гніт
Неволя!
На Калці-ріці в лиху годину
Скотилася доля
Твоя, Україно.
В кровавому бої
Злягли твої вої;
У тризні татарській,
У танці поганськім
На тілі Мстислава
Зайшла твоя слава,
Княжа державо!

Іще степи стоять в спокої
Поміж Поволжам і Дніпром...

О, станьте всі — князі і вої
Єдиним стягом і щитом!
З верхів Сули́-ріки й до Дону
Загородіть поганим шлях!...
Та чути лиш один відгомін:
Клекоче Див, зловіщий птах.
Степи відчинені від Сходу,
Шляхи відкриті на Захід,
А в вітрах чорної негоди
Гуде тяжкий Батиїв хід.
І ось паде уже Чернігів,
Як перед тим Переяслав...
Вже чорний ворон очі виїв,
Татарський кінь вже розтоптав
Поляглих русичів. Не встане
Вже людське Слово... Дикий спів
Лунає вовчий над полями
Та крики круків і орлів
Над мертвими князів тілами;
Князів, дружинників, мирян,
Мечем побитих, копитами...
А вже в дорозі хижий хан —
На Київ сунеться з ордами.

Зі Сходу гляньте на Дніпро,
Через Дніпро на древній Київ
В той час, як староста Дмитро
Стрічав своїм мечем Батия.
Зелено-сині береги
Чернігівського клину;
Як море стеляться луги
Уздовж Дніпра в долину.
З весною все росте, цвіте,
Трава шумить, говорить;
На ній намисто золоте
Розсипалось, як зорі.
То — сонцецвіт, в його ланах
Червоні, ситі квіти,

Як Божий килим у ногах
Творця — владики світу.
А птаство! З заморських країв
Злетілось в райськую долину;
Лунає щебет, свист і спів
І день, і ніч без спину.
А Київ в горах над Дніпром
В садах рясних, дібровах,
І золотом і серебром
Блищать його покрови,
Його палати і церкви,
Його високі вежі,
Як Володимир-князь святий
В його царській одежі.

„Яка ж то велич і краса!" —
Сказав хан Менке, зять Батия.
„Це не земля, а небеса!"
Коли уздрів уперше Київ,
Коли з ордою підійшов
З земель чернігівських лугами.
З коня на землю він зійшов,
Як зачарований богами.
Він шле послів, дає ярлик —
Обід і кривди не чинити.
Ворота просить отворить
І в місто пропустити.
Та гордий Київ мов не чув
Послів татарських, став до бою...
Тоді назад хан повернув
І зник за обрієм з ордою.

Та от уже татарську силу
Веде на Київ сам Батий...
Як хмари орди наступили
На лівий берег... Боязький
Князь київський утік за очі...
Хоробрий староста Дмитро

Фортеці кріпить дні і ночі
І зорить пильно за Дніпро,
Де вже іржать татарські коні,
Скриплять вози, ревуть воли,
Верблюди ричуть на припоні,
І вже плазують під вали
Поміж корчами, як гадюки,
Пролізши снігом по льоду,
Розвідчики нічні лазуки.
Зима ж віщує злу біду —
Вода замерзла вже Дніпрова
І кріпне лід, вночі тріщить...
Мороз прийшов ще від Покрови;
Татарам мостить він мости.

І день прийшов, як кара Божа:
Дніпро татар перепустив.
На вежах київських сторожа
Тривогу б'є... Занапастив,
О Дніпре, ти свою дитину...
Чому ж ти їх не потопив,
Коли ж замерз в лиху годину,
В льодах чому не завалив!

Уже кругом в облозі місто,
Уже кругом горять огні...
Зійшовся смерті перстень тісно,
Зраховано останні дні.
Та твердо держаться кияни —
Їм не страшна у славі смерть,
Не схиляться перед поганим,
А вип'ють чашу слави вщерть.
Ордам татар числа не має,
Їх вереск, галас, крик і рев
Киян хоробрих не лякає —
„Чи переможем, чи помрем!"
Мужі на мурах смертю косять
Ряди татар з луків тугих,

А жони ріжуть русі коси,
Мужам прядуть з них тятиви.
І отроки й отроковиці
Коло мужів і на валах
Готують стріли — щекавиці,
Відносять ранених в боях.
І навіть діти, й ті не плачуть,
Й вони на варті — ждуть, мовчать.
Лиш ворон чорний в тузі кряче
Та сови в час нічний кричать.

О, вороне! Живеш в століттях
Живучий свідок давніх днів,
Не кряч журливо тут на віттях,
Лети — скликай на бій князів!
Нехай летять вони, як бурі,
Нехай ударять, як громи!
Під київські святії мури
Пришли їх стяги й шоломи,
Мечі хар'лужні на поганих,
Сулиці гострі, бердиші.
О, друже наш! О, віщий вране,
Лети, спіши!
Та ворон кряче, мов не чує —
Куди летіти і за ким?
Лягли кістьми всі князі-буї,
Втікають князі боязкі,
Як заєць в полі від вовчиці,
Від яструба безсилий птах...
Не заблищать мечі, сулиці
В хоробрих русичів руках.

А вже татари під дверима...
Б'ють в брами, мури тарани...
Стоять вони неповредимі,
Лише земля дрижить, тремтить.
Кияни ллють кип'ячу смолу,
З мурів на голови татар,

Каміння скочують додолу,
Палаючий зсипають жар.
Та сила вража прибуває,
По трупах мертвих йдуть живі —
До ранених жалю немає,
Немає втоми татарві.
На силах падають кияни —
Пішов по душах перший жах.
Проходить ніч без сну до раня,
І плачуть діти в колисках...
І часом мати заридає,
Не стерпить в тузі над дитям,
Та скоро сльози витирає
І йде до помочі мужам.

Опівдні мур почав валитись
І Лядська брама подалась...
Кияни! З ворогом схреститись
Мечем і списом вдарив час!
І от вже бій. На коп'я лізуть,
Згинають шиї під мечі
Татари стадом... Списом нижуть
Тіла хоробрі русичі.
А хмари стріл закрили сонце,
І крик і зойк покрила мла...
Ні, не осилять оборонці
Орди без ліку, без числа.
І мур пробито... Гори трупів.
Сам хан по мертвих і живих,
І каменю кровавих купах
Прийшов і впав там серед них.
Як вбиті покотом поснули
Потомлені за ніч і день...
Кияни! Чом не повернули?
Не посікли поснулих в пень!
Не стало сил... Злипались очі...
Лишень насипати змогли
В тяжкім спіху, у пітьмі ночі

Нові у городі вали.
Ця ніч була уже остання,
Останніх радощів і сліз.
Над Києвом зоря світання
З'явилася, як смертний ніж...

Ізнов скриплять вози, вантажені добром
Киян поляглих. З золотом, сріблом
Важкі міхи в Батия у повозі...
І вже орда ізнову у дорозі.
Вже білий сніг підкиївських полів
Затоптаний, побитий почорнів,
І чорним змієм на Захід в степах
Від Києва поповз татарський шлях.

Байдужний вітер замітає
Печать кроваву на Дніпрі
І чорним димом обвіває
Усопший Київ на горі.
Мовчить усе... Лиш похоронний
Виводять буревії спів
Та стаї сіромах голодних
Десь виють з пущів і лісів.
Нема ні духу... Мов пустиня.
О, Києве! Ти занімів.
В розвалинах лежать святині;
Нема ні храмів, ні домів...
І мертвими земля покрита.
Ограблені лежать нагі;
Замерзла кров... Хто не добитий,
Замерз, захлинувся в крові.
Їх прикривають чорні круки,
Орли-погребники крильми,
Доки з лісів прийдуть звірюки
На щедру тризну над людьми.
Ніхто не встане і не прийде,
Лише в печерах над Дніпром
Із підземелля може вийде

Монах печерний, і пером
На брилах древніх книг запише
Останніх днів жахливий звіт;
Закриє книгу... Впаде тиша
І тьма на двісті літ.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

(Відродження)

Роки неволі йдуть помалу.
Пройшло багато тих років,
Коли Вкраїну на поталу
Віддав татарам Божий гнів.
За поколінням покоління
Несли наруги і ярмо
В покорі рабській і терпінню,
Доки не стерлося само
І не ослабли вражі сили,
Доки не всунулась Литва
Й татар ослаблих не скосила
В кривавих Марсових жнивах.

Як спалений пожаром ліс,
Як сад, посічений без жалю
Проростає, отак проріс
На землях, спалених печаллю,
На землях поту, крови й сліз
Наслідник Русі-України —
Слабий ще в силах молодняк.
І на Дніпрі, його порогах,
На прадідівських Русі дорогах,
Де Святослав колись загинув,
З'явився княжий внук — козак.
І чуб вояцький — Святославський,
Відзнака чести вояка,
Воскрес в пошані і у славі
На гордім тім'ї козака.

О, Дніпре Славуто, ти честі зазнав,
[як колись,
Коли князь Святослав з печенігами бивсь
За Русь-Україну і поляг у бою,
Не схиливши хоробру шию свою.
Орлине гніздо на порогах твоїх —
Привітай святославів нових!

Не вміли князі, не хотіли
Повстати сукупно усі...
Татари були. Заступила
Литва їх тепер на Русі.
На плечах Литви в Україну
Упаде панами Польща.
О хто ж захистить від загину
Тебе, Україно, в цей час!

Візантіє, в парчевих шатах
В розкошах розпестилась ти...
З ножами вже йдуть азіяти
Збивать з твоїх храмів хрести.
Вже чути як валяться мури,
Палають музеї в огні...
Вступив Магомет уже Другий
В Софію святу на коні.
Мули його прапор зелений
Понесли на знам'я Христа,
Звалили в прах вівтар священний
І царські господні врата.

Алла! Алла! Нема пощади
На цій землі ягурам-псам...
І вже у серці Цареграда
Святкують турки свій Байрам.
І вже галери йдуть водою
Проти татар на ханський Крим —
Султан візьме його війною
І зробить спільником своїм,

Васалом вірним і пригожим
До плюндрувань і грабежів...
Повстань України сторожа —
Січ Запорозька на межі!

Тепер вже турки і татари
Ідуть разом на Божий рай,
На Україну. Як ті хмари
На ясне сонце... Покарай,
Господній гніве люті руки
Розбійників, грабіжників!
Невже ж не досить тої муки,
Яку народ Твій пережив
За двісті літ знущань, неволі
Від звірини, від дикуна!
Але було в Господній волі
Нам чашу випити до дна
Татарські напади й турецькі,
Яких не чув ніколи світ
(Були ж бо гунські й половецькі),
Терпіти цілих триста літ.

Від моря Чорного до київських валів
Пустинею ти стала, Україно.
Замовкло слово людське, тілько крик звірів
Та спів пташок, гудіння бджіл в долинах.
В шовкових травах коней диких табуни,
Рогатих турів і оленів зграї,
Квіток незчисленні барвистії лани...
Та їх ніхто ніколи не збирає.
Людей нема... Лише часом
Почується десь галас, крик, ридання.
То йдуть ключом
Татари й турки з грабування.
„У нашої попадоньки
Взяли вони три дівоньки...
Єдну взяли попри коні,
Попри коні на ремені.

Другу взяли попри вози,
Попри вози на мотузі...
Що ю взяли попри коні,
Попри коні на ремені,
То та плаче: „Ой Боже мій!
Косо моя жовтенькая,
Не мати тя розчісує —
Візник бичем розтріпує!"
Що ю взяли попри возі,
Попри возі на мотузі,
То та кричить: „Ой Боже мій
Ніжки мої біленькії!
Не мати вас умиває —
Пісок пальці роз'їдає,
Крівця пучки заливає!"

Не мовчить вже тепер українська земля,
Як колись за неволі старої...
Оживають оселі, оживають поля
І співає козацькая зброя.
Вже летить бистрий кінь крізь високу траву —
Доганяє козак бусурмена.
Зліг татарин у постіль м'яку степову...
В Крим назад не поверне!
Запорозькая Січ загула на весь світ,
Перетяла татарські дороги.
Кримський хане, турецький султане, не спіть!
Пам'ятайте Дніпрові пороги!
Бо від порогів до Босфору
Не так далеко, як було.
Хоч і широке Чорне море,
Та в чайки дужеє крило.
Знай, на воротях Цареградських
Колись Олег свій щит прибив;
Чекай Олегів Запорозьких,
Хоч ти їх ще й не запросив!
І от горить уже Скутари,
Галата криється в димах;

Почервоніли темні хмари,
І гинуть турки на ножах
Козацьких гострих, харолужних,
Як давні княжії мечі,
В руках хоробрих і потужних
Нащадків ратних русичів.
Султан в жаху в своїм гаремі...
Панує сполох скріз і страх...
Полки до бою йдуть...
Даремно!
Вже „Гості" в морі на чайках.
Сказали слово остороги,
Мечем сказали і огнем:
„Султане, пам'ятай пороги!
Забудеш — знову ми прийдем!"

Від порогів до Сяну й Путівля
Розцвітає Вкраїнська земля.
На кроваве пошлюбне весілля
Викликає козак короля:
„Гей нащадки колишнього П'яста
І Ядвиги безчесних сватів!
На чужому шукаєте щастя
На багатстві вкраїнських степів.
На чуже ви злодіями йдете,
Свій розбій ви лицарством звете,
В вільний край ви неволю несете,
Бо на ній у Польщі живете!
Вже зросло в Україні козацтво,
Це не та вже слаба сторона, —
Свої сили і честь і багатство
Вам не дасть на поталу вона!
Бо не дарма Січ Запорозька
Висилає на зустріч полки —
Стережись Посполіта Польська:
До Варшави дійдуть козаки.
Ось уже на Хортиці, на Січі
Богданова блищить булава.

Буде горе Посполітій Річі,
Заболить в короля голова!

Жовті Води. Зустрілись на багнах
Польська шляхта і козацький Хміль...
І чого ж вам, пани, забажалось
Їсти смертний козацький кукіль.
І чого ж вам, лицарство, хотілось
Лягти трупом в нерівнім бою,
Щоб вороння голодне наїлось
Вашим тілом в чужому краю!

В літаври б'ють, в бандури грають:
Богдан Хмельницький в похід рушає.
За Вислу гонить ворожі зграї,
Панів і військо, з рідного краю.

На зов Хмельницького повстала вся Вкраїна,
Як море взбурилась і бурею змила
До решти ляха-пана й п'явку жидовина
І з Богданом уся на смертний бій пішла —
На Краків, на Варшаву!

Богдане, Богдане! Здобув би ти славу,
Коли б під Збаражом схопив був короля!
Тоді б українська земля —
Могутня держава —
Засіяла, як і твоя слава
На всі віки!
І ти монархом України
Свої роки
Прожив би в славі! Домовини
Твоєї, гетьмане великий,
Не вигрібали б поляки,
І не ходили б козаки
Канали петербурзькі рити.

Та легковажно ти повірив

В брехливе слово короля,
Не переважив і не зміряв,
Яке добро ти проміняв
На короля порожнє слово...
Чи ж зможеш ти підняти знову
Всю Україну в смертний бій
За волю без раба і пана?
Чи кинеш гордо жереб свій
І поженеш ляхів до Сяна
І скажеш коротко: „тут стій!
Слухай, Ляше,
По Сян наше!"

О, час! Лікуєш ти людські рани,
Солодкий сон приносиш, забуття.
Ти чарівник, від Бога даний,
Щоб не було таким гірким життя.
Та ти страшний, коли пливеш рікою,
Рікою бистрою, що все бере й несе,
Що жадний кінь не встигне за тобою —
Добро ухоплене від тебе не спасе.
Ти взяв Богданів день щасливий перемоги,
Безцінний дар із з Божої руки,
Коли одвічний ворог впав під ноги
Побідній Україні на віки!
Поніс його ти в сутінки Нірвани,
Де вже назад немає вороття,
Щоб плакала кривавими сльозами
Моя Вкраїна все своє життя.

І от Переяслав — Москва бородата.
Торгують бояри твою булаву.
Богдане, ми будем віки пам'ятати
Оцей Переяслав і хитру Москву!

Гетьмани! Гетьмани!
Спадщáни Богдана!

„Мене текел, перес" —
Біблійні слова.
Їх вам написала не рука незнана,
А „єдиновірна" підступна Москва.
Останній з вас — Кирило Розумовський
Віддав Москві свій гонор і вінець,
І славній Січі Запорозькій
Прийшов кінець.
Степи і луки Запорозькі,
Сади, діброви і лани,
Грабують вже кати московські;
Козацьких коней табуни
Женуть, беруть загарбні руки,
Волів отари, череди овець
І крають землю на ралець
Поміж собою... Як гадюки
Повзуть вони по всій землі,
По Україні всій великій,
По вільній і святій землі,
Святою кровію омитій
Від ран ворожого ярма...
І захисту нема!

Пройдуть роки, і довгі ще роки,
Коли відродяться безсмертні сили
І тиск тяжкий ворожої руки
Впаде... І ворог сам зійде в могилу.
І вся тоді підніметься земля
У сяйві сонця Радості і Слави,
І дні нові, щасливі звеселять
Відроджену Україну — державу!

„Від молдованина до фіна все мовчить" —
Сказав поет, пророк України великий.
Вся Україна ніби спить
В летаргії глибокій... Многоликий
Вампір ссе кров її; орел
Огидний чорний, дво-головий

Клює їй очі... З тихих сел,
В садах цвітучих і дібровах,
Колись веселих, гомінких
Лиш стогін чути і ридання...
І сміх, і спів замовк, затих
В безмежній юдолі страждання.
І всеж... Хоч і в летаргію закута,
У сні цвіте моя земля,
Іржавіють ворожі пута
І ярма роз'їдає тля.
І в тихім сні ростуть коріння
Майбутніх сил нового покоління!

І от в хатині кріпака,
Як то було у Вифлеємі,
Одвічности свята рука
Творця і світу, і Едему,
Благословила Тараса
На подвиг вічності пророчий.
Тоді світ правди осіяв
Всю Україну серед ночі.
І диво сталося:
„Німим отверзлися уста.
„Прорвалось слово, як вода,
„І дебр — пустиня неомита,
„Цілющою водою вмита,
„Прокинулась"...
Воскресли козаки й гетьмани
І тіні предків ожили,
Замучених, у тундру гнаних,
В Петрові мерзлі канали;
Катованих в різнях Москвою,
Обернутих в її рабів...
Пророче слово йшло луною
І громом бив пророчий гнів.
І воля, ворогом забита,
Згадалася в людських серцях
І правди світ, давно закритий,

Прокинувся у їх очах.
Зневірені і малодухи
Живую віру здобули,
Надхненії пророчим духом,
На подвиги і смерть ішли.

Даремно ворог в лютості звіринний
Кував у пута Божого пророка
І замикав йому уста правдиві.
В пустельні піски засилав на муки,
Катюгам віддавав на глум, знущання...
Бо ж і Христос пройшов не менші муки,
Щоби за ним пішов весь світ.
Тож за пророком нашим вся пішла Вкраїна,
А його Слово по всьому світі.

Тож за століття скована Вкраїна,
Царями приспана на вічний сон,
Сповнялась силами, виходила з руїни,
Як в Біблії оспіваний Самсон,
Далілою прозраджений і скутий,
У силах грізних знову відродивсь
І зміг ворожий храм з основ стряхнути,
В ворожих ігрищах на них звалить.

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

(Воскресення)

О, радість! День Воскресення! Ще сніг
Лежить покровом білим на долинах,
А вже Весна! Дух Божий переміг
Морозів смерть. Воскресла Україна!
Співають дні... Ідуть, ідуть, ідуть!
Над ними прапори Свободи мають.
Здається й мертві із гробів встають,
І радісний поет хвалебну пісню співає:

„Яка краса відродження країни!
Ще рік, ще день назад тут чувся плач рабів.
Мовчали десь святі під попелом руїни,
І журно дзвін старий по мертвому гудів.
Коли відкільсь взялася міць шалена,
Як буря, все живе схопила, пройняла, —
І ось, — дивись, в руках замаяли знамена
І гимн побід співа невільна сторона".

(О. Олесь)

Яке пречисте небо! — золото й блакить.
Як білі кораблі, пливуть по нім хмарини.
Як радісно під ним творити, жить!
Єдине в світі небо — небо України!
Яка солодка ніч! Та де ж є стільки зір,
Як на небесному неораному полі.
Натішитись не може ними людський зір
В країні Радості, Краси, Утіхи й Волі!

Який Дніпро прекрасний, вічная ріка!
О, символ величі і волі України!

Ти свідком був того, що сталося в віках,
Її воскресення ти свідчиш нині.
О, синій поясе! Безсмертний наш Дніпро!
Через бори й степи до моря в'яжеш
Пшениці золото, садів, лісів добро,
Шовкових рун і білих ленів пряжу,
Скарби землі, багатої над міру
І вільної, о! — вільної землі!
Будуть плисти зо всього світу-миру
В твою блакить прекрасну кораблі.
Буде летіть, як музика весела,
Про Україну горду й славну вість
По всьому світі, по морях і землях;
Її ім'я прийде, як жданий гість.

Чи чуєте, як радісно говорять
Старі й малі від Дону до Карпат!
Як дзвони, золоті дзвіночки дзвонять!
Як навіть вітри співом гомонять!
Як розцвіли, як повний мак дівчата,
Як соколи-орли літають юнаки!
І кожна у селі вкраїнська хата,
Як на Великдень, прибрана в квітки!
Дивіться, як пишаються горóди
І рясно зацвіли тепер сади,
В цвіту садів стоять усі господи,
І навіть місяць з неба молодий
Так радісно, так ясно сяє
У ризах золотих, у товаристві зір,
Ніби в поході шлюбному вступає
Князь-молодий в небесний отчій двір!
У всьому радість, вся земля говорить
Словами втіхи й повноти життя;
В одежах святочних шумлять ліси і гори,
В ланах широких пшениці й жита.
І навіть діти, як пташки щебечуть,
Не так, не так, як перед цим колись,

Коли неволі гніт тяжив на плечах,
Безкарно ворог над усім глумивсь.

О, вороне! Віки ти пережив —
Князів, половців і Батия, —
Чого ж ти крячеш, як зловіщий Див,
Тепер, як весь у співах Київ?!
Чого летиш під Крути за Дніпро
То крячеш в Золотих Воротах?
Пригадуєш, як бився там Дмитро
З татарами в минулі роки?
Нових татар тепер віщуєш нам?
Над Володимиром знов крячеш.
Віщуєш ситу тризну ворогам,
Яких воронім оком бачиш?!

Вони вже йдуть. Із Півночі ідуть.
Несуть вогонь і смерть на наше свято...
Уже виття звіринне, крики чуть;
Не мову — слів огидний бруд, прокляття.

Під терором царів, як під покровом сніжним,
Проростали ідеї, як ті квіти,
Що серце людське радують цвітінням ніжним
У пролісках Весни... І люди — діти,
Що серцем чистим вірили в слова пророчі
В egalité, fraternité і Волю,
Ішли на ті слова, як в ясний день із ночі,
І всі надії в них вкладали й власну долю.

О, будьте будні! В сутінках життя
Ховається страшна людська потвора,
Як пекла випари: без почуття,
Безжалісна, душею хвора.
Як та змія, що скільчена лежить,
Чекаючи на необережну жертву,
Не ворухнеться, а ні зашипить,
Лиш раптом скочить, щоб її пожерти.

Як Дух пітьми, що ненавидить світ
І прагне ним заволодіти
На крові вбитих, на сльозах сиріт,
Бичем впокорення, неволі, гніту;
Щоб людям Сонце-Радість заступить,
У порох повалити всі святині;
Убити серце, душі засмітить
І очі виклювать рабу-людині...
Як Дух Пітьми в каліченых умах,
В мізках, ушкоджених розпусти ядом,
Червою з'їджених в гріху серцях,
Але з жаданням слави й влади.

І от у Смольному уже сидять вони,
В Ксешинської розбитому палаці:
Синедріон розбійний сатани
Катів виучує до праці:
„Ідіть — стріляйте, убивайте,
Грабуйте все, ломіть усе.
Ні жалю, ні страху, ні совісті не майте —
В ваших руках життя і смерть.
Еґаліте — безглузде слово,
Фратерніте — смішний дурман,
Для дурнів буржуазна мова...
Ваш карабін — і бог, і пан!"

Як легко викликать звіра в людині
У юрбах, скупчених злобою чи страхом,
Щоб зруйнував він людські всі святині,
Будовані в віках терпінням і трудом!
І звір той вийшов многоликий —
Розбиті армії розбитого царя,
Ще більш страшний, ще більше дикий
За всіх татар, за всіх половців і хазар.
Надихані злоби словами,
З умом отруєним, свого вождя-вождів,
Пішли татарськими шляхами
Криваві армії грабіжників — катів.

Бо й сам же вождь-вождів татарин,
Відпадок спадщини Сарайської орди,
Засів в Москві на ханський трон не даром,
Прикрившись тінню Маркса бороди.

О, Карле Марксе, в гробі обернися!
Чи думав ти, як шкрябав „Капітал",
Що ти розбійникам, злодіям пригодишся,
Щоб освятить їх людовбивчий шал?
Ти подивися: скілько сліз і крови
Твоїм ім'ям пролито на землі!
Яким гидким ти став пролєтарові,
Яким проклятим в місті і селі!
Смиренний дідуган, хусідський рабин,
Чи думав ти людей душить, вбивать,
Терором мучити, остаток хліба грабить,
Своїх пророків в тундрах катувать;
Пролетаря твого кувать в залізні пута,
Мільйони голодом під чобіт свій пригнути!
Чи думав ти?
Не думав, ні!
Ти б не писав свойого „Маніфесту"
І „Капітал" велів би в морґ віднести
Й зложить в труні.

На троні у Москві засів маняк...
Позначив віспою небесний дух звірину
І ногу висушив, зігнув кулак
І волос наїжучив, як щитину,
Щоб остерегти людину!
Людина все ж не встереглась —
Маняк — облудлива, фальшива,
Брехлива —
Ніби „пролетарська власть".

Загріб у землю марксових пророків,
„Вождя-вождів" товаришів,
І всіх наївних, ясноокиx

Народних трибунів, борців
За правду й волю, люд трудящий,
І сам один на троні сів.
Москву зробив гніздом звірячим,
Гніздом розбійників-катів,
Не знаним і в пітьмі віків.

І вже озвірені когорти,
В смертельній зброї до зубів,
Ідуть з Москви... Це вже не орди
Татар — степових пастухів,
Навіть не орди Тамерлана
І не Неронові звірі,
Не голови собачі Іоанна —
Таких не знали ще царі.
Це жах... Нечуваний, незнаний,
Немислимий в цей вік і час —
Ідуть — мільйони душ вбивати
„Во ім'я визволення мас".
Ідуть розграбити всі до́бра,
Розбити надбання віків,
Людей працюючих і добрих
Перетворити в жебраків.

ЧАСТИНА П'ЯТА

(Царство звіра)

О, Україно! Україно моя!
Розкішна земля!
Золотії лани, золотії поля!
Золотеє сонце, срібні ставки,
Зелені діброви, пшеничні стіжки!
Сади яблуневі, шумливі ліси!
Веселії села
Радості й Краси!

Україно! У промінних волі,
У піснях свободи і щастя!
Розбійні армії у твоїх границь...
Багнети їх, як щетина;
Їх крики — виття голодних вовків...
Їх зброя гремить — наслідда царів,
Війни світової запаси.

Під межі став свої полки, Україно;
Діли між ними скупу зброю.
Її вже обмаль — глупа Европа
Межі твої зачинила,
Зброї спинила довіз,
Ліків спинила довіз...
В тифові й ранах вмирають
Вої хоробрі твої...
Україно!
В твій храм вступає звір!

Мовчать церкви, учені, філантропи,
Торгують кров'ю владарі.
Як низько впала ти, Европо!
Твої мужі державні — гендлярі,
Або ледачі б'юрократи,
Без совісті і без знання,
Моральні евнухи, кастрати,
Що світом правлять навмання —
Лише до завтра, до їх віку,
„Апре́ делю́ж!"... Бо їм не жаль,
Що кат стинає десь мільйони;
Їх християнськая мораль
І міжнароднії закони
Лише для них...
Великі світу!
Так звали вас, але за що?
Хоч би були ви як ті діти,
А то — ніщо!
Дивилися, як тисячами

Людей вбивав московський кат,
На волю випущений вами...
І вас не зрушило ніяк!
А як що жертва боронилась —
Моя Вкраїна, Божий рай —
Ви підрізали її крила,
Казали з глумом: „Потопай!"

На вас, на вас пішов ваш кпин!
Негоже кпить, як ріжуть брата.
Вважайте, ще прийде москвин
З своїм ножем під вашу хату!

Що сталося, землé моя кохана?
Чого йде стогін із кінця в кінець?
Яка глибока в серці твоїм рана!
Який колючий страдницький вінець!
Ізстраждана як сам Христос розп'ятий,
Розп'ята ти, побита на хресті...
За що?! Що з лаптями в царській палаті
Маняк здурілий у Москві засів?!
А світ, „культурний" світ, мовчав,
Дивився п'яними очима,
Як кров твою пила звірина;
Ніби її благословляв?

Великим Світу:
Докори шле вам кожная дитина
Зарубана, забита п'ястуком,
Померла з голоду в розваленій хатині,
Розчавлена під танком, копитом,
Замерзла в транспорті в худоб'ячих оборах,
Зарита в тундрі, у чужих снігах,
Загублена у безпритульних норах,
Покинута між трупів на шляхах.
Прокльони шле вам кожная родина,
Що в рідній хаті тішилась життям, —
Тепер рукою лютого москвина

Зруйнована і гнана в дикий край...
Докори шле вам кожна жінка, мати,
Вдова забитого чи гнаного в Сибір,
Чи взята у полон з своєї хати
На глум звірини чи в рабів табір.
Прокляття шлють вам в'язнені й закуті
Сини землі — Добробуту й Краси,
Ограблені, в льохи, як звір, замкнуті,
У тундру гнані, у новий ясир.
Докори шлють сади, цвітучі, ниви,
Спустошені двори, розграблені хати,
Колись веселії, співочі, говорливі,
Тепер, як в цвинтарі повалені хрести.
Вам шлють докір музеї і архіви,
Руїни книгозбірень, витвори мистців,
Потрощені вандалами новими,
Потоптані у прах ногами дикунів.

А ви?... Хто воскресить розтерзаних у кпинах
Поетів праведних з осяяним чолом,
Письменників, учених України,
Благословенних містом і селом,
Її, України, великою красою;
Апостолів її і Правди носіїв.
Їх зрізано нещадною косою
З Москви надісланих катів.
А ви, письменники, поети всього світу,
Хоч палець підняли на їх защиту?!
Ні!... Мовчали ви.
„Великі люди!" Тигре Клемансо,
Лойд-Джордж, Орландо і безвольний Вилсон...
В розмови бавилися тим часом,
Коли кривавий меч над світом виснув...

Полишена і зрадженая ними,
З ножем їх в спині, все ж не піддалась,
Боролася скривавлена Вкраїна,
Розбійну гнала „пролетарську власть".

О, пекло! Страховище людей найгірше,
Кубло найтяжчих мук, найтяжчих кар,
Ти б не могло придумать щось страшніше,
Як той маняк — Москви червоний цар.
Ти ж здохнеш. Хоч падло смердюче
Твоє поставлять на покáз під склом
І скажуть цілувать твої онучі
Рабам приниженим і гнаним батогом,
Та все ж відлюдку навіжений,
Ти здохнеш, як той пес скажений!
Нащо ж даєш наказ: „Вкраїну
Віддать на смерть голодну до загину!"

І вже грабують. З хати і до хати
Ідуть розбійники комори розбивати,
Останній хліб, останнє зерно
(Хай Бог твою, Вкраїно, смерть відверне!) —
Все на Москву, на Московщину...
Голодуй, Україно!

Від Чорного моря через пшеничні поля,
Через сади і білохаті хутори і села,
Почорніла в риданнях болючих українська
[земля,
Така багата колись, така щаслива, весела.
В напів розвалених і розбитих хатах
Лежать або мертві або нерухомі-живі...
На дворі нікого — ні пес не загавка,
[ні вилетить птах.
Старі, молодії і діти малі,
З голоду спухлі, морозом прибиті лежать...
Лиш пролетить над селищем ворона
Та снігом вітри молитву прошумлять
За душ замучених, невинних душ мільйони.

Кому ж я скаргу принесу за них,
Невинних жертв оскаженілого шалу?
До Бога?... До Карла Маркса?... Ні, до вас усіх,

Що віддали народ мій на поталу.
До вас, що зветеся — культурний світ,
До президентів, міністрів, філантропів,
До вас, що скрізь голосите Христовий заповіт,
Письменників, мистців Америки й Европи.
Чого мовчали ви, ніби глухі, німі?
Чом не спинили ви злочинні руки?
Ви, що бороните свободу між людьми?
Ви, що голосите любви науку!
Чи ж не буде чорна пляма стоять
На всі покоління,
Сорому вогненна печать
На вашому сумлінні?

І вдарив час — Одвічності година.
Розбій нескараний дав плід:
Із випарів гноїв Німецькая країна
Вродила темних днів послід.
Вродила маняка — московському під пару:
Без совісті і честі — на розбій.
Пожерти хоче він московську примару,
Накинути Европі всій
Своє ярмо... А Україну
З людей всіх вимести на Схід,
Чи обернути у тварину,
Щоб зник про неї всякий слід;
Щоб „німець узлуватий"
Зробив собі із неї хату
На тисячу розкішних літ.

Европо! Хитрий Чемберлене,
Себе ти, брате, не спасеш
Тим, що в московські рамена
Вождя тевтонського попхнеш.
Він і до тебе прийде в хату —
Немає гонору маняк:
Родився він, щоб грабувати,
Його закон і честь — кулак.

А ти дістанеш у заплату,
Як Божу правду, Божий гнів,
Німецькі бомби в рідну хату
І „піт і кров" своїх синів.

Уже ідуть німецькі лави,
Як сірі хмари, як вовки,
Через жита, пшениці, трави, —
Загони, рої і полки
На Україну, мов до дому,
Як свій уже здобутий край.
Не снився й Бісмарку самому
Такий німецький райх.
Лиш в маняка відваги досить —
В собаче вірить він чуття, —
Свій план, так званий „Барбароса",
Вже переводить у життя.

Горять хати, лани пшениці,
В повітря прискають мости.
Ідуть надменні Ганси, Фриці,
За ними баверів хвости
Сідать на землю... Манячіють
Уже скрізь шибениць стовпи
Для вас вкраїнські гречкосії,
Нові німецькії раби.
Вам не дозволять стати вище
Від гречкосія і слуги;
Культуру вашу спинять, знищать
Німецькі кулі й батоги.
„Гайл, фюрер, гайл!" Взяли вже Київ,
Ідуть на Схід — на Крим, Кубань.
Вже скрізь товсті німецькі шиї
І щелепи, куди не глянь.
Вже переповнені в'язниці —
Там в'яне кращий цвіт землі.
Та кара Божої десниці
Вже неминуча...

Тим часом
Схилімо голови в пошані
І помолімося гуртом
За жертви збішених тиранів,
Замучених і убієнних
Співців — О л е́ г а й О л е н и,
І за усіх — і знаних, і незнаних
Дітей України святих,
Принижених, в зневазі гнаних,
Старих, і юних, і малих.
Осанна їм!

Їх є чотири мільйони
За два рокú, рокú страшні,
Коли озвірені тевтони
Грабіж чинили і розбій.

Так літо йшло, зима минала.
Ізнов приходила весна.
В крові і попелі лежала
Вся Україна... Та вона
Не піддавалась, не хилилась,
Платила смертю ворогам.
Німецькі голови котились,
І вже не спалося катам.
Бліц-кріґ не вдався. В зимні стужі,
В дорогах мерзлих і полях,
Весною грузли у калюжах,
Вгасали німці... А в лісах
УПА зростала все на силах,
Як кари меч, як Божий гнів,
І німців кулями косила,
Вогнем кропила баверів.

Іще зима, весна... Не спиться
Вождям загарбників тевтон —
Їх „Барбароса" не годиться,
Ворожить їм негоду Дон.

Он там з-за Дону Тимошенко
Вже перші армії повів
Туди, де славний Дорошенко
Гонив з України ляхів.
І от вже сунеться помалу
Назад увесь німецький фронт...
Настав вам смертний час, вандали,
Жене вас збуджений народ.
Вам цвинтарем Вкраїна стане,
Та, що вам фюрер заповів, —
З її ланів уже не встане
Ніхто з вас — тисячу років!
„Гайл, фюрер!" Вже, як звір у клітці,
Він б'ється в сітях диких дум —
Бо сім мільйонів вбитих німців
Тривожать божевільний ум.

Навкруг оточений вогнями
І з неба сиплються вогні...
Весь світ у наступнім напрямі.
Вгасають фюрерові дні.

А Україна в крові й Славі
Іде із світом нарівні —
Відроджена в боях держава.

І от Берлін... Останні бої.
В льоху кінець знайшов маняк.
Полки українських героїв
Стають в Sieg's Tor на бівуак.

ФІНАЛ

Нехай владики й ієреї
Голосять мольби за князів
Та гетьманів, а вас, плебеї,
А вас героїв — вояків
Убогим словом поминають,
Ми ж возвеличимо вас всіх,
Братів, сестер, усіх згадаєм
В молитвах і серцях своїх.
Усіх, що йшли ви до загину
В повстаннях, зривах і боях,
Замучених, убитих за Вкраїну,
Загинулих в тайзі, в снігах.
Мільйонами сердець своїх
Згадаєм вас усіх!

Усіх вас, діти молодії,
Що впали у бою в Крутах,
Як в Термопілах, у надії
Замкнути ворогові шлях.
Усіх вас лицарів безстрашних
В окопах фронтів, у снігах,
В обіймах тифу, нужі, ранах,
З малою зброєю в руках,
Що не зійшли, не відступили,
Удари вражі приняли
І, без хреста і без могили,
На полі брані полягли.
Любови вашої превише
Ніхто не мав, ніхто не знав.
Рука Одвічности запише
Ваш подвиг в лицарський устав.

І вас, розстрілених в Базарі,
Вкраїни лицарів-мужів,
Що гордо йшли на смертну кару,
Плювали в лиця ворогів.

Життя свого ви не жаліли,
Аби Україна жила,
По всьому світі прогреміла,
По всіх народах прогула.
Щоб ваші внуки не цурались
Своїх пострілених дідів
І пам'ять свято шанували
Во вік віків!

І вас умучених в катовнях,
В невільній праці, в болотах,
Постріляних в чекістських бойнях,
У тундрах втоплених, в лісах
Замучених, травлених псами,
У пущі загнаних на згин,
На голод даних ворогами
За ваш патріотичний чин.
З любовію вас вознесем
І щирим серцем пом'янем!

І вас замучених, побитих
Від рук німецьких не минем —
Згадаємо в своїх молитвах,
З любовію вас пом'янем.
І вас, герої, що гонили
Звіра із сел і городів
І голови свої зложили
В боях за спадщину батьків.
З любовію вас пом'янем
І щирим серцем вознесем!

І ви, апостоли й пророки України,
Творці її державних сил —
Ваш труд не вмре і не загине,
Дарма, що ворог погасив
Над вами світло і стирає
Наймення ваші з книг життя, —

Вони воскреснуть і засяють
В прийдешніх праведних літах!
З любовію вас вознесем
І щирим серцем пом'янем!

А вам, брати і сестри в Україні,
Що хилитесь чужим богам
І ладан курите чужій святині,
Хули не скажем вам!
Бо й Володимир мав хреститись
І князь Данило пив кумис
За тих, що ще не народились
Й за тих, що жити зостались!

ЕПІЛОГ

Померлим Слава, а живим Життя!
Минулим дням не буде вороття.
Прийдуть нові, невідомі ще, дні
І виростуть нові ще покоління,
Вже не такі, як ми, — напевно ні,
Але з того ж дідівського насіння . . .
Умре татарщини останній кат,
Нові приходити все будуть Весни,
Земля все буде більше розцвітать,
В найкращу Весну вся вона воскресне!
Ненависть вгасне й рани заживуть,
І буде вільна й радісна людина,
І Божим раєм всі краї назвуть
Той край, що зветься Україна!

1 лютого 1961

СЛОВНИЧОК

Анахорети — грецькі монахи-пустельники, які забороняли в ново-охрищеній Русі-Україні народні пісні й звичаєві ігри

Арійці — так звана Індо-Арійська раса, до якої належать європейські народи

Барбароса — так називався Гітлерів план наступу на Схід

Бердиші — військові сокири

Вої — вояки

Дербент — прохід через Кавказькі гори над Каспійським морем. Назва означає ворота, через які ніби пройшли народи світу в час великого переселення.

Діва. Див — злий дух в образі птаха, ворожий Русі

Комоні — коні

„Князь Данило пив кумис"... — На знак признання татарської влади князь Данило мусів пити кумис перед ханом

Лядська брама — так називалась та брама в стінах Києва, яку проломили татари

„Мене, текел, перес" — з книги пророка Даніїла, 5. 6; значіння: „дні твої пораховані"

„Німець узлуватий" — вислів Т. Шевченка

Ногаті — гроші часів княжої Русі

„Піт і кров" — історичні слова Вистона Чорчиля в часи оборони Англії від гітлерівської Німеччини

Понт — Чорне море

Термопіли — прохід в горах Греції, який обороняв цар Леонід з горсткою вояків від наступу Персів

Тули — піхви на зброю

Тятива — шнур, натягнений на лук для відпружіння стріл

Sieg's Tor — брама побіди

„Собачі голови Іоанна" — розбійні поплечники царя Івана Лютого носили при поясах собачі голови, як знак нищення ворогів царської влади

Сулиці — списи

Співці — Олег і Олена — поети Олег Кандиба (Ольжич) і Олена Теліга, замордовані німцями в Київі

УПА — Українська Повстанча Армія

Хинова земля — ворожа країна, можливо теперішна Литва

Хусід — жидівський сектант

Харолужний — крицевий

Черлені — червоні

Ярлик — ханський дозвіл.

ВІЗІЇ

КИЇВ

Сьогодні знов неначе побував
В тобі, мій Києве коханий!
Твої сади і гори цілував,
Обходив вулиці й майдани.

Такий спокійний в квітах ти в цей час...
Цвітуть каштани, ґіяцінти й рожі...
А стілько ран зазнав ти і образ,
Коли топтали прах стопи ворожі!

Тут Сталінських і Гітлерових псів
Ватаги люті вили й скаженіли.
Стирали знамена твоїх віків,
І рвала злість твоє святеє тіло.

Їх зметено. Лише огидну тлінь
Земля твоя після боїв зрівняла...
І знов з Дніпрових гір у далечінь,
У будучність зорить дзвініця Лаври.

Своїх слідів тривожно я шукав...
Я ж оспівав тебе піснями!
Якийсь несвій і мовчазний ти став,
Обсаджений чужими іменами.

Оновлений ти в силі і красі,
І в гордості своїх будов величних;
Найкращим в світі наречен єси,
Ти князь і вибранець всіх міст столичних.

А в серці сум і жаль... Твої сади,
Каштани, буки і стрункі тополі;
Твої церкви і все, куди не йди,
Там скрізь печать прикритої неволі.

Петлюра впав на камені чужім,
Його коня татаринові дáно...
А де Грушевського величний дім?
Мазепи пам'ятник, шляхи гетьманів?

Де Крут геройських Слави обеліск?
Де лицарів Базару вічні квіти?...
За всіх замучених пречистий віск
Мав би у Лаврі день і ніч горіти.

За всіх замучених із сіл і міст,
У засланнях і каторжній праці —
Хто поколінням вільнім передасть,
Як на устах твоїх тяжкі печаті!

Як там, де б мали лаврові вінки
Вкрашати пам'ять гнаних і великих,
Повішено ганьби чужі замки,
Щоб стерти пам'ять ту навіки.

О, Києве, мовчазний і святий!
Ти збережеш у пам'яті всі страти,
Бо вороги впадуть, як прах марний,
А ти на горах будеш все стояти.

Упаде з тебе осоружний гніт
Вкраїна встане вільна і щаслива,
І будеш ти, в красі прийдешніх літ,
Її столиця — говірка й шумлива.

МОЯ ЗЕМЛЯ

Моя земля — це книга всіх віків,
Це Біблія, записана кістками
Народів древніх і сучасних днів,
Що йшли і йдуть яругами й степами.

Мій чорнозем — це кров племен і рас,
Поломані мечі й щити черлені,
Що згладив їх з життя всевладний час,
Щоб квітнули сади й степи зелені.

Моя земля — це скарб, моя земля — це рай,
Що вабить крізь віки розбійнії отари
Сусід голодних, заздрість хижих зграй,
Що облягають край, як чорні хмари.

Тевтонська ярість, азіятський гін
На твоїх межах, пруть в твої простори;
Віків минулих вічний відгомін
Все котить громом через доли й гори.

О, раю мій! Попалений огнем,
Политий кров'ю, скроплений сльозами!
Де судію правдивого знайдем,
Щоб стать на суд останній з ворогами?

Та чорнозем крові багато впив,
Сліди загладжував над черепами
Гостей непроханих, — їх пережив, —
Переживе і тих, що є ще з нами.

Нема слідів від половців і гунн,
Кубло татар останнє опустіло,
І колосом своїх пшеничних рун
Нове життя в тобі заговорило.

І голосом твоїх садів і нив
Господь говорить волю з високості,
Благословить тебе багатством нив,
Де ворогів зітліють вовчі кості.

Завершення наступить всім вікам,
Проб'є Одвічної Судьби година,
І перетвориться у Божий храм
Земля моя, що зветься Україна!

"ECLIPSE"

(Візія)

Земля горить... Звір дикий виє...
В огнях Москва, Париж, Нью Йорк...
І мій золотоверхий Київ
Поник в пожежах і замовк.

Розвалено вже Лондон шумний,
Чікаґо й Вашінґтон горять,
І вже над трупами безумних
Злочинців людства курить смрад.

Та ще навколо степ і гори
Припали тісно до землі . . .
Чи ж, Земле-мати, переборӗш
Посів страшний в твоїй ріллі?

Так зникло місто й передмістя,
В огні й отруї, де-не-де
Ще стогне щось — побите кістя,
Порване тіло... ніч впаде.

І все замре, замре на віки...
У прірви велетенських міст
Прийдуть з лісів звірі-каліки
На свій останній бенкет-фіст...

Бо впадуть і вони на трупи
Владик повалених землі,
Надихавшись промінь-отрути,
Осліпнувши в атомній млі.

* * *

Настане ніч середновіччя
Як після Риму... Не прийде
До школи учень і учитель,
Ключів знання вже не знайде,

У сірім попелі архівів,
Реторт череп'ях і формул,
Що світ старий над ними сивів...
Все зникло... Жалісний намул

З дощів отруєний все згладив,
Лишень десь чорний континент,
Земля комах, звірів і гадів,
І людства змінний континґент

Не вмерли... Смерті чад розвіють
Дощі, що з Божих хмар впадуть,
А сонце згарище зогріє...
Тоді на цвинтарі прийдуть,

На місце білих, чорні лорди,
Червоні й жовті, як в той день,
Коли прийшли германські орди
На цвинтар Риму і Атен.

* * *

Це сон — не дійсність, знам'я часу.
Знайдеться ж розум не один —
Вогонь безумія загасять
Останнім зачерпом води.

І Київ наш горіть не буде,
Ні Лондон, ані Вашінґтон, —
В людей обернуться всі люди,
І буде Розум і Закон.

ДУХ ЖИТТЯ

Нехай вимірюють мужі учені
Фізичних сил і первні й складники
І міряють простори незбагненні
Вселенської космічної ріки.

Нехай шукають мікро, ультра-мікро
В найменшості безмежних ланцюгах
І важать промінь сонця і повітря
Згорілих зір, галакс угасших прах.

Нехай напружують всі розуми і сили,
Щоб дать життя клітині з їхніх рук,
Як сталось це, коли життя створилось
Мільярди літ тому без мудрости наук.

Нехай собі, як тая комашина,
Що в лісі віковім в мохах повзе;
Невидні їй дерев рясні вершини,
Ні ліс самий. Вона гризе

Корінчики й стеблини у низині,
А ліс шумить під небеса гіллям,
Наповненим незнаним комашині
Бурхливим соняшним теплом-життям.

О Творчий Дух, керуючий світами!
Я бачу, чую скрізь Твою красу:
В бездоннім небі, сповненім зірками,
У чорних хмарах, родючих грозу;

В сіянні ранку, в радощах дитини,
В кохання полум'ї, в піснях, думках,
В шуканні правди, благощів святині,
У серця нашого й душі чуттях.

Та не пізнать Тебе кротам ученим,
Матерію що риють в темноті,
Лише людині, сповненій надхнення
Ти видимий у дивній красоті.

МАТЕРІЯ І ДУХ

Вже знають космосу закони
Вже впевнились: „Бездушний світ!"
Керують світом електрони,
А дух життя — віджилий міт.

Що ж ви таке? Що ж любі ваші?
Кістяк? Метаболізму рух?
Торби борщу, печені, каші?
Комора органів?... Де ж Дух?

Забули?... Шкіра бо прикрила
Ваш космос внутрішній від вас,
А то й про себе говорили б:
Нема людини — є каркас.

Поете! Скаже хтось, — це ж проза
Слова твої — оці рядки, —
Таже ж нема на небі воза,
Ні квочки, — то лишень зірки.

О, ні! Для мене є на небі
Чепіга, віз, чумацький шлях,
Так, ніби, друже мій, для тебе
Жіночий чар в устах, бровах.

Не брови ж то — короткий волос,
І не уста — лишень отвір.
Ти чуєш не жіночий голос, —
Вібрацію хрящів в простір.

Злякався?... Ні, страху немає,
Бо Дух Життя, Одвічний Час
У дивні образи єднає
Світи у космосі... І нас.

І бачимо в чарівних сяйвах
Не порох — цілісні світи,
І кожного в красу вдягає
Він на землі, де я і ти.

Тому не порох, а творіння,
Тому ж і **ти**, тому ж і **я**,
Тому ж не органів склепіння,
А божество жона твоя.

Не в силі цілості обняти
Всесвітних сил людські уми,
Щоб їх побачити й пізнати,
Як бачимо друг друга ми.

СЛОВО

Багато слів несказаних замовкло,
Багато дум не сказано в словах;
Не змалювать на світових полотнах
Величність візій, що встають в умах.

Замало часу й простору у книгах,
Щоб умістити устріми думок...
О, як багато вже Нірвана змила
Знання і мудрості у свій поток!

О, як замало віку у людини,
Щоб перейнять надбання всіх віків;
Літа біжать короткі, як хвилини,
І коротко у людській мові слів.

Та не кінчається сьогодням всесвіт
І не керує людська ним рука, —
Життя іде у безконечну безвість —
Незбагнена Одвічности ріка.

І все ж нам шкода кидати надбання
І недопиті радості й труди
Та йти у царство соннее Нірвани,
В її затишній, безжурній сади.

Багато слів несказаних і мною,
Багато дум не вилито в слова,
Та сказане піде у світ луною,
Як крихітка мене — на вік жива.

ДО ДРУЗІВ, ПОЗА УКРАЇНОЮ СУЩИХ

Даремно може творимо поеми
За гранями вкраїнської землі, —
Якої в світі будучності ждемо
У безпросвітній мряці його й млі!?

Здається так занозили вже ярма
І прикували міцно ланцюги
Народу нашому, що ждати дарма
Повалення ворожої ноги.

Замикано ворота всі навколо,
Зруйновано всі святощі віків —
І зачароване прокляттям коло
Родити буде нам одних рабів.

Родити буде виплід яничарів,
Що проти нас ітимуть, як чужі, —
Чужих богів слухняній отари,
Панування чужого сторожі.

Даремно ждати нашого Мойсея,
Який з Синаю принесе Завіт,
Що звалить ідолів чужих на землю,
Небесним громом омолодить світ.

Мойсей не прийде; грім з небес не вдарить;
Не буде чуда, щоб ми, впавши ниць,
Устали в сонці і радощах слави,
Чи в гулах громів, сяйві блискавиць.

І взріли землю вільну і щасливу,
Понесли їй своє добро, дари...
Не буде нам так доля милостива
За всі терпіння нашої пори.

Та є Закон — життя Закон одвічний,
Його купить не можна, ні продать, —
Стоїть він творчий на сторожі вічній,
Як Божа воля, Божа благодать.

Наказує рости траві й народам,
Березі й полиню, пташині і звірям;
Ніхто й ніщо йому не перешкодить;
Наказує рости й цвісти і нам!

І сходять в небуття незмінно в часі
Лойд-Джорджі „мудрі", „тигри" Клємансо,
І їхні злочини і кривди наші
На їх народах мстять себе з часом.

І мстять жорстоко... В Лондону руїнах,
В чоботях Гітлера у марші на Париж,
За сльози, кров і болі України
Гірку заплату „мудрі" ті знайшли.

Як колос той у Новім Світі юний
За Вилсонову пристрастність у грі
Пізнав погром Варшави в час безумний,
За „мудрість" Рузвелта — корейські
[цвинтарі.

І сором і ганьба великих Злуки
Мовчали бо, як він людину їв,
І не гукнули навіть до звірюки,
Згнив Сталін, людожер усіх віків.

І там, де кров невинная лилася,
Де згнив він, там росте трава...
І хоч вона ще і не зачалася,
Приходить в світ людина вже нова.

Вона прийде і в нашій Україні,
Як буйна яр, пшениця золота,
І встануть з порохів повалені святині,
Вкраїна встане, чиста і свята.

Тож сіймо жито, чистую пшеницю
У ґрунт чужий, як свій... Вони зійдуть
Зеленим руном, будуть колоситься
Під сонцем Волі: в світ, як хліб, підуть.

Творіть поеми в вільному надхненні,
Науки плугом рідний ґрунт оріть;
Світильники і дари освященні
Свого народу пильно бережіть.

Бо прийде час, як той жених Христовий,
Весь радісний, непереможний час,
Коли замки упадуть і окови
І рідний край прийме в обійми нас.

---

* * *

Хочеться грому і шуму вітрів,
Зливних дощів срібноструннних,
Блискавок сяйва — Даждьбожих огнів,
Шелесту трав яснoруних.

Гомону лісу і дзвону струмків,
Моря прибоїв в пороги,
Співу пташок і ричання звірів
В пущах, степів перелогах.

Божа симфонія!... Слухати й чуть,
Жити в ній серцем горючим!
Пущами див прокладати свій путь,
Духом палать невсипучим.

ПРОРОЦТВО

Настане день — ясний, ясний!
Весь соняшний, овіяний красою,
І буде радісним людини шлях земний,
І будуть люди радісні собою.

Тоді забудеться і лють, і гнів,
А ненависть, звірині завивання
Зітруться геть з сердець на вік-віків,
І впаде в забуття сльоза остання

Покривджених і гнаних між людей,
І будуть плакати людськії очі
Лише сльозами чистими дітей
Та в радощах життя і снах дівочих.

І буде вбрана, як весна, земля
В барвистії, розквітченії шати;
Її сади, оселі і поля
Будуть цвісти, життю хвалу співати.

Тож збудуться пророцтва всіх віків
І царство правди запанує всюди,
Та промине ще тисяча років,
Доки народяться нові, щасливі люди.

Доки не вкрутяться у вир культур
Жовтяві й чорні мілійони
І жорнами гризні й тортур
Не перемелються, впадуть в закроми

Догідної і творчої муки;
І вже не буде на землі закутин,
Де мілійонами чекають диваки,
Як вандали, щоб вийти й світ здобути...

Здобути, розвалити все до дна,
Що створено було умом, трудами...
Бо коли вийдуть — стане їм війна
Знаменом прав і влади над світами.

І знов закрутиться спіраль віків
В крові і поті, стогонах й прокльонах,
Аж доки вже останній з дикунів
Не згубиться в нових людських колонах,

Що підуть враз — всіх кольорів і вір
В нове буття, не збагнене ще нами,
І день у сонці, ніч у ризах зір
Співати стануть людськими серцями.

ДЕНЬ

Ізнову день. В моє вікно широке
Сміється сонце радістю життя,
Неначе ти, дівчатко синьооке,
І воскресає знову з небуття,

Із мрійних ночі снів великий Всесвіт,
Симфонії сердець і шум морів,
І щебет птах крилатих, саду розквіт,
І хмар дощі, і грому блиск і гнів.

Яка краса дарована людині!
Які простори, скарби і світи!
Над хмарами Господні ризи сині,
А по землі в шовках ланів цвіти.

Та марно! Як сліпа жене людина
У метушні щоденній і журбах,
Аж доки віз життя не перекине
Її у гонах на крутих горбах.

СОНЦЕ

Господнє сонце, зване Геліос,
Скупавшись в морі десь перед світанком,
В саду у мене світлом розлилось
Липневим теплим і лагідним ранком.

О сонце! Сонце! Ти ж оце було
В моїй Україні, в садах вишневих;
Їх поцілунки-роси принесло
Мені в устах своїх — лучах огневих.

А завтра знову зійдеш вранці там
Над рідними пшеничними ланами . . .
Скажи містам і селам, і полям:
„Далеко ми, та з вами ми серцями!"

„О рідні села, городи́ й поля!
Брати і сестри, і малії діти!
І ти, кохана рідная Земля!
Прийміть крізь сонце наші вам привіти!"

Г.

Ізнов весна без тебе...
Нащо цвіти,
Коли з пустинь безодних неба
Не бачиш ти!

А може в променях космічних,
Чи в силах матері-землі,
У переливах змін одвічних,
Шляху Чумацького у млі —
Етер твій десь вітає...
Тебе ж немає!

Ні усміх твій, ні ти сама...
Тебе нема!
Не втілишся і не прилинеш
На клич мій,
На мій людський жаль...

Ти лиш минуле —
Радість і печаль...
Ти лишень спомин,
Відгомін пісень,
Проспіваних в минулий день...

У серце б'є їх дальній гомін...
Через роки, через світи...
Лише у мріях ти...

ОВІДІЄВІ

Овідіє! Любив ти і кохав
Давно, давно красу жіночу...
Дві тисячі вже літ, як ти писав
Свій арт кохання... Темні ночі
Прийшли для Риму: ґотів панувань,
Баронських війн і вогнів інквизицій;
Сплюндрування усіх людських надбань,
Якими гордий був в твій час патрицій.
Ти ж пережив. Із тьми своїх віків,
В добу модерну і розквітлу нашу,
За любощі й кохання наших днів
Ти з усміхом свою підносиш чашу.
Мине іще дві тисячі років.
Що стане крізь той час — нам не вгадати,
Але і в тім бутті далеких днів
Коханці нас все будуть пам'ятати.

БУДУЧНІСТЬ

Прийде пора — нащадок молодий,
Не роджений ще й не зачатий,
З цікавістю розгляне друк старий,
Мої слова захоче прочитати.

Відмінний буде світ, відмінний час;
У космосі літатимуть ракети;
Та будуть жити, як і серед нас,
Співці, музики, вчені і поети.

В читáнні він забуде у думках
Всі війни, вибухи повстань, навали,
Що світом гримали у тих віках,
Що нас далеких в часі розділяли.

Ми станем близькими, ніби свої,
Бо світ кохання жить не перестане,
Співатимуть що-весни солов'ї,
Цвістимуть теж троянди і тюльпани.

Душа ж усе шукатиме краси,
Жаданням радості сповняти груди,
І дар надхнення наш і в ті часи,
Через віки, живим, як нині, буде.

ХРЕЩЕННЯ

Колись Великий Володимир,
Як літня встоялась пора,
Звалив усі старі кумири,
Киян же скликав до Дніпра

Й хрестив їх Духом і Водою.
І Русь-Вкраїна зацвіла
Новою Хрещення добою,
Що радість людям принесла.

Тому, коли я в воду вхожу
Озер канадських в літний час,
Десницю відчуваю Божу,
Що ласкою дарує нас.

Ніби виконую великий
Єднання з предками обряд:
Передо мною ясноликий
Князь київський і Київ-град.

Дарма, що голуб не літає
Лише над водами чайки —
Нам сонце з неба висипає
Дари Господньої руки.

ОСІНЬ В КАНАДІ

Яка краса Життя!... Канади осінь
Приходить лагідно в мій сад.
Крізь листя золото небесна просинь;
В червлених шатах виноград.

Не всі пташки повідлітали в Ірій —
Он голуб ходить між кущів,
З ним інший птах — малий снігурчик сивий,
А в яблунях ще й досі спів.

Крізь зелень віт рябина вся в намистах...
Не довго ждати їй дано:
Вже робіни гойдаються на листі,
З червоних ґрон рябини п'ють вино.*)

Вони летять з Півночі десь на Південь,
Туристи-птахи голосні.
І тут, і там вони всім близькі, рідні;
Нас не забудуть на весні.

„Приходьте всі, мій мед цілющий пийте!
— Говорить Сонце, — люди і звірі!
Відчуйте Радість, радощами жийте
У Божім храмі — на Землі-зорі!"

---

*) Робін - птах, подібний до українського шпака.

ПРИХІД ВЕСНИ

Квітнева ніч. Ще слід зими лежить;
Ще дерева мовчать, мовчать і трави...
І раптом — блиск і грім!...
Благовістить
Прихід Весни диякон з хмарних храмів.

От гуси вже летять — „каги! каги!"
Вже чути і землі зі сну дихання;
Озер приспалі снігом береги
Вже оживають... Біла квітка рання —
Підсніжник — зацвіла; з м'яких ґрунтів
Виходять трави, розцвітають рясти;
А у садах, дібровах гомін, спів...
Весна! Воскресення Життя і Щастя.

ДО СЕБЕ

Поете юних давних літ,
Чи ти змінився під сю пору,
Великий перейшовши світ
В огнях війни і бурях моря?

Який в тобі лишився слід
Від уст жіночих і обіймів,
Укусів змій, ворожих стріл,
Фантазій молодечих мрійних
І плянів часто безнадійних?

От глянь — читай свої слова,
Свої юнацькії признання,
Як то на сповіді була
В часи молитви й покаяння.

Читай всі гнівнії рядки,
Колишні всі єреміяди.
Пізнаєш в них свої думки
І громом сповнені тиради?

Читаю, знаю я себе:
Я був таким — ним є донині:
Щедроти благостних небес
Бажав принести я людині:

Співав я людям про любов,
Про радість волі і кохання,
До них я, як пророк, ішов,
З неволі звав їх до повстання.

То не були лише слова,
Що падали на мертві скелі —
Як ніжна на весні трава,
Вони зростали у пустелі.

І от тепер я той самий,
Співець колишній Анемони,
Дивлюсь на шлях пройдений свій,
Як дар Одвічного Закону,

Без розчарувань і жалів,
Без каяття і без докору,
Як капітан, що вірно вів
Свій корабель у бурях моря.

З М І С Т

Стор.

Замість передмови 5
Симфонія віків 12
МАЗЕПА 13
Пояснення до поеми „Мазепа" 84
Вислів признання 87

ЯБЛУНЕВИЙ ЦВІТ:
Рубікон (9. IX. 59) 89
Яблуневий цвіт (15. IX. 59) 90
Ніч (Співає вітер... 30. VI. 59) 91
Ключі (V. 59) 92
Спокій (20. VI. 59) 93
Осінь (24. IX. 59) 94
Пристань (4. X. 59) 95
Яблуня (14. VI. 60) 96
Коли, як вишні... (13. 11. 60) 97
Благословенні будьте. (1. 60) 97
Літо (27. VII. 60) 98
Озеро (27. VII. 60) 99
Прийди в мій сад (31. V. 61) 100
Рожі (26. IV. 60) 101
Поет (23. VII. 60) 102
Спомин (7. IX. 59) 103
Вино (22. IX. 59) 104
Незнана (23. IX. 59) 105
Голос (29. IX. 59) 106
Співець кохання (25. VIII. 59) 107
Минуле (31. VII. 60) 108
Тайна (8. V. 60) 109
Весна (IV. 60) 110
КАНАДА 111
ПОВІСТЬ ВРЕМЕННИХ І НЕВРЕМЕННИХ ЛІТ 145

ВІЗІЇ:
Київ (29. XI. 59) 191
Моя земля (27. XI. 59) 193
Екліпс (29. 5; 30. VI. 60) 195
Дух життя (26. VI. 60) 197
Матерія і Дух (16. VII. 60) 198
Слово (11. IV. 60) 200
До Друзів (15-16, V. 60) 201
Хочеться грому (23. IX. 59) 203
Пророцтво (24. XII. 59) 204
День (24. VI. 60) 206
Сонце (VII. 59) 207
Ізнов весна (29. IV. 60) 208
Овідієві (25. X. 60) 209
Будучність (29. VI. 60) 210
Хрещення (1. VII. 60) 211
Осінь в Канаді (27. IX. 60) 212
Прихід весни (21. IV. 61) 213
До себе (28. VII. 60) 213

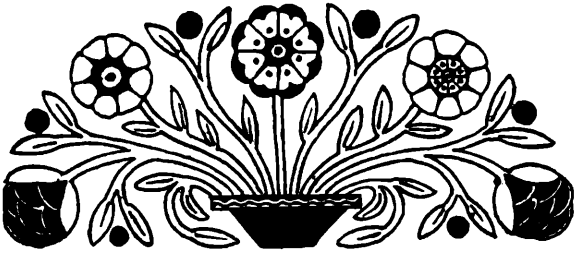

$3.50

ПЕРШІ ДВА ТОМИ ПОЕЗІЙ
М. І. МАНДРИКИ:

„ЗОЛОТА ОСІНЬ", 176 стор., 1958. $2.00

„РАДІСТЬ", 144 стор., 1959. $2.50
(В твердій оправі $1.00 більше)

Окремі видання:

МАЗЕПА. Поема. 86 стор. 1960. $2.00
(в твердій оправі $3.00)

КАНАДА. Поема. 40 стор. 1961. $1.00
(в твердій оправі $2.00)

———

Набувати в українських книгарнях,
або замовляти від:

UKRAINIAN SERVICE
250 Scotia St. W. K.
Winnipeg 17, Man.
(Canada)